

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

ADVOCAAT: EEN BEROEP MET TOEKOMST? EEN ONDERZOEK BIJ DE ADVOCATEN-STAGIAIRS AAN DE BALIE TE ANTWERPEN

1. Inleiding

De problematiek van de advocaten-stagiairs en de stage komt geregeld in de belangstelling. Des te verwonderlijker is het dat er zo weinig onderzoek verricht is over de beroepsgroep der advocaten in het algemeen en de advocaten-stagiairs in het bijzonder. De belangrijkste studie in dit verband staat op naam van H. Cammaer en L. Huyse¹. Zij behandelt echter voornamelijk de recruiterings- en selectiemechanismen binnen de advocatuur.

Wij waren daarentegen vooral geïnteresseerd in fenomenen zoals de financiële situatie, de werklast en de tijdsbesteding. Omdat hierover concreet niet zo heel veel bekend is en er nauwelijks hard feitmateriaal bestaat, besloten wij in samenspraak met het secretariaat van de stage van de balie van Antwerpen hieraan een exploratief onderzoek te wijden. Als meest geëigende methode opteerden wij voor een postenquête.

Toch lijkt het belangrijk vooraf de ontwikkeling van de advocatengroep en de stagiairs historisch te duiden. Hierover hebben wij zelf ook gegevens verzameld², maar de gegevens van Cammaer en Huyse zijn gedetailleerder. Interessant is vooral het verloop vanaf 1950. Eerst neemt de advocatenpopulatie toe van 3344 in 1950 tot 3702 in 1955, waarbij opnieuw het peil van 1940 bereikt werd. Tot 1965 is er dan een geleidelijke daling met 3471 elementen. Pas na 1970 schiet het aantal advocaten pijlsnel de hoogte in om 5338 te bereiken in 1975 en ongeveer 6500 in 1980. Deze evolutie heeft uiteraard te maken met het aantal afgestudeerden in de rechten en het daaruit voortvloeiende grote aanbod van stagiairs.

Wat specifiek de Antwerpse balie betreft merken wij dat het aantal stagiairs licht stijgt tussen 1950 en 1970 (nl. 64 in 1950, 68 in 1960 en 73 in 1970).

¹ H. CAMMAER en L. HUYSE, «Rekrutering en selectie in de Belgische advocatuur» in A.J. HOEKEMA en J. VAN HOUTTE, *De rechtssociologische werkkamer*, Van Loghum Slaterus, 1982, p. 41-64.

² J. VAN HOUTTE en E. LANGERWERF, *Sociografische gegevens over een studie van het gerechtelijk systeem*, Kluwer, 1977.

Op het ogenblik van onze enquête telde het «tableau» 230 stagiairs. Voor welke problemen zien deze stagiairs zich gesteld? Cammaer en Huyse menen dat een viertal aspecten herhaaldelijk ter sprake komen³.

Ten eerste dreigt de stage door de grote toename van het aantal stagiairs een tweetal basisfuncties niet meer te vervullen. Zo kan de opleiding in het gedrang komen omdat er te weinig patroons zijn. Tevens zou het steeds meer voorkomen dat een patroon de juridisch-technische, deontologische en bedrijfsorganisatorische training van zijn stagiairs verwaarloost.

Een tweede moeilijkheid is dat vele patroons, alsook enkele balies, het toezicht op de stagiairs niet meer naar wens kunnen handhaven, waardoor de kwaliteitscontrole meer en meer achterwege blijft.

Het inkomen van de stagiair is een ander knelpunt dat vaak naar voren komt. Toch is het een oud zeer, dat nu evenwel scherper aangevoeld wordt door de grotere concurrentie. De kansen dat de stagiair via eigen zaken of de financiële bijdrage van de patroon een redelijk inkomen verwerft, nemen af. Dit leidde tot een eis voor een vergoeding van de pro deo zaken. Hieraan is inmiddels reeds voldaan, doch men kan zich afvragen of de stagiairs tevreden zijn met de hoogte van deze vergoeding.

«Minder talrijk, maar niettemin goed hoorbaar», stellen Cammaer en Huyse, «zijn de klachten over een dreigende verslechtering van de arbeidsomstandigheden waarin de stagiairs gevat zitten. Men signaleert het bestaan van kantoren waar stagiairs als goedkope klerken juridische karweiën opknappen, waarvan het scholingsgehalte klein is. Opnieuw is er de vraag naar de invoering van een stagecontract.»

Een vierde en laatste knelpunt houdt verband met het numerieke aandeel van de stagiairs. Er gaan immers stemmen op om hun juridische positie in de Orde van Advocaten te wijzigen, onder meer door hun stemrecht te verlenen.

Op deze en nog andere vragen gaan wij in deze bijdrage verder in. De inhoud groeperen wij rond vijf themata. Na

³ H. CAMMAER en L. HUYSE, *op. cit.*, p. 52.

een korte schets van het onderzoek, stellen wij in hoofdstuk drie bondig het profiel van de stagiair voor. Vervolgens gaan wij nader in op de werkbelasting en de tijdsbesteding van de stagiair, terwijl wij in een vijfde punt de financiële situatie grondig doorlichten. Nadien schetsen wij de manier waarop de stage in al haar aspecten door de betrokkenen geëvalueerd wordt. In een laatste hoofdstuk gaan wij in op de toekomstperspectieven der stagiairs. Een samenvatting en enkele besluiten ronden het geheel af.

In dit artikel gaat onze aandacht enkel uit naar de belangrijkste bevindingen. Voor meer gedetailleerde resultaten verwijzen wij naar ons basisrapport *De Advokaten-stagiairs aan de balie te Antwerpen*, Centrum voor Rechtssociologie, UFSIA, 1985, 64 blz.

Overigens vormt deze studie zowat een tweeluik met een onderzoek bij de advocaten met ten hoogste vijf jaar tableau aan de balie van Antwerpen, waarvan de resultaten in een latere bijdrage zullen volgen.

2. Het onderzoek

In 1985 komen er aan de Antwerpse balie 230 stagiairs voor op het tableau. Van de 230 verzonden brieven, gepost begin mei 1985, werden er 6 geretourneerd omdat de betrokken stagiair niet meer op het vermelde adres woonde. In totaal konden dus 224 stagiairs de vragenlijst terugsturen hetgeen 131 ook effectief deden (waarvan 1 helaas laat-tijdig). De respons bedraagt derhalve 58%, hetgeen een meer dan behoorlijk cijfer is voor dit soort onderzoek.

Om een beeld te krijgen van de representativiteit van onze enquête gingen wij, zowel in de lijst van de stagiairs als in onze steekproef, het percentage mannen en vrouwen na. De totale populatie telt, met weglating van de 6 die hun enquêteformulier niet ontvingen, 137 mannen (61%) en 89 vrouwen (39%). Wij kregen 80 vragenlijsten terugbezorgd door mannelijke stagiairs, hetgeen eveneens 61% betekent en 51 door vrouwen of 39%. Vanuit het oogpunt van de geslachtsverdeling is de representativiteit van de enquête dus perfect.

Wij hadden gedacht de representativiteit ook te kunnen toetsen via het stagejaar. Dit bleek echter niet mogelijk omdat veel stagiairs, voornamelijk mannen, meer dan drie jaar ingeschreven waren op de lijst der advocaten-stagiairs. Wellicht kregen zij een schorsing wegens legerdienst of om andere redenen.

3. Het profiel van de stagiair

Vooraf is het wellicht nuttig in het kort te schetsen hoe de stagiair aan de Antwerpse balie er uitziet. Dit kan via de volgende kenmerken: het geslacht, de leeftijd en de burgerlijke staat, het beroep van de vader als indicator van de sociale afkomst, de universiteit waaraan de stagiair zijn of haar diploma behaalde en het jaar van de stage.

Zoals reeds vermeld maken *vrouwelijke* stagiairs te Antwerpen 39% van het totaal uit, mannelijke 61%. De gemiddelde *leeftijd* ligt tussen 25 en 26 jaar, hoewel 40% ouder is. Zes procent overschrijdt zelfs de leeftijd van 30 jaar. Iets meer dan een derde (36%) van de stagiairs is *gehuwd*. Bij de vrouwen ligt dit percentage iets lager (33%) dan bij de mannen (38%). De grote meerderheid van de ongehuwden woont nog bij de ouders in (68%).

Globaliter ligt het niveau van de *sociale afkomst* der stagiairs zeer hoog. Zo behoort de vader van de stagiairs slechts in 12% tot de arbeidersgroep of die der lagere bedienden. Van 46% is de vader hogere bediende of ambtenaar. Zelfstandige of vrije beroepen treffen wij aan in 41% van de gevallen. Vermeldenswaard is dat bij 12% van de stagiairs de vader een juridisch beroep uitoefent.

De stagiairs te Antwerpen studeerden voor meer dan de helft af aan de plaatselijke *universiteit* (55%), terwijl de K.U.L. 38% van de diploma's afleverde. Van de vrouwelijke advocaten komen er trouwens evenveel van de K.U.L. als van de U.I.A. Andere universiteiten zoals R.U.G. en V.U.B. vormen nauwelijks een recruteringsgebied.

Het *jaar van de stage* vormt uiteraard een belangrijk identificatiegegeven. 29% van de respondenten in het onderzoek volbrengen hun eerste jaar stage, 31% hun tweede en 40% hun derde jaar. Om latere bevindingen te kunnen begrijpen en verklaren lijkt de verdeling van het geslacht over de stagejaren belangrijk (tabel 1).

Het aandeel van de mannelijke stagiairs stijgt van 53% in het eerste jaar tot 69% in het derde stagejaar. Haken de vrouwelijke advocaten vlugger af?

Van de eerstejaars is slechts 15% gehuwd. Deze verdeling hangt uiteraard nauw samen met de leeftijd. Dit cijfer klimt op tot 30% voor de tweedejaars en bereikt 58% voor de derdejaarsstagiairs.

Een laatste gegeven dat belang heeft voor de problematiek van de stagiairs, is de *patroon* bij wie de stage wordt uitgeoefend. Precies de helft volbrengt zijn stage bij een patroon die een alleenwerkend advocaat is, terwijl voor de andere helft de patroon in een of andere vorm van associatie samenwerkt. Vier tiende van de respondenten is de enige stagiair bij zijn patroon. Deze laatste begeleidt verder in 23% van de gevallen twee, in 24% drie en in 13% vier of meer stagiairs. Verschillende stagiairs is dus eerder regel dan uitzondering.

Tabel 1: Het stagejaar uitgesplitst naar geslacht en burgerlijke staat (in %)

	Stagejaar			
	1	2	3	Totaal
<i>Geslacht</i>				
man	53	58	69	61
vrouw	47	42	31	39
<i>Burgl. staat</i>				
ongehuwd	87	70	42	64
gehuwd	13	30	58	36
N (= 100%)	(38)	(40)	(52)	(130)

4. Werkbelasting en tijdsbesteding van de stagiair

Een eerste centraal thema slaat op de vraag wat een stage betekent aan tijd en werk. Uit het onderzoek blijkt dat de Antwerpse stagiair gemiddeld (= mediaan) ongeveer 45 uur per week werkt. Voor nauwelijks 2% neemt de stage minder dan 20 uren per week in beslag. De meerderheid treffen wij aan in de klasse van 41 tot 50 uren (38%) en van 51 uren of meer per week (34%). 18% werkt tussen 31 en

40 uren en 8% tussen 21 en 30 uren per week. Van alle factoren die wij bij het profiel van de stagiair bespraken, beïnvloeden alleen het geslacht en in beperkte mate het stagejaar het totaal aantal arbeidsuren. De mannelijke stagiair zegt gemiddeld 47 uur te werken, de vrouwelijke 43 uur. Proportioneel treffen wij meer dan dubbel zoveel mannen als vrouwen (respectievelijk 43 en 20%) aan in de categorie van meer dan 50 uren. In alle andere categorieën komen relatief gezien meer vrouwen voor. Het totaal aantal arbeidsuren neemt ook licht toe van 43 in het eerste stagejaar tot 45 in het tweede en 46 in het derde.

Op welke manier is de totale arbeidstijd van de stagiair verdeeld over verschillende deeltaken? In het onderzoek bouwden wij vier mogelijkheden in, namelijk het aantal uren dat men gemiddeld per week werkt voor de patroon, voor de pro deo zaken, voor de eigen zaken, en in een andere betrekking.

Het grootste gedeelte van de tijd werkt een stagiair voor zijn patroon met een gemiddelde van 28 u. per week. Eigen zaken nemen gemiddeld 8 u. in beslag en een andere betrekking 7 u. Aan pro deo zaken besteedt een stagiair gemiddeld minder dan 5 uren per week. Hierna bekijken wij die vier deeltaken eens van naderbij.

4.1. Werk voor patroon

Het aantal uren dat een stagiair gemiddeld voor de patroon werkt, hangt af van het geslacht, het stagejaar en de burgerlijke staat. Vrouwen werken gemiddeld 5 uren per week meer voor hun patroon dan mannen (resp. 30 en 25 uren). Hoofdzakelijk in het eerste (32 uren) en ook nog in het tweede stagejaar (30 uren) presteert men veel uren voor de patroon. Tijdens het derde jaar daalt dit aantal aanzienlijk tot gemiddeld 22 uur.

Naast geslacht en stagejaar blijkt ook de burgerlijke staat niet onbelangrijk te zijn voor de prestaties geleverd voor de patroon. Gehuwden werken gemiddeld slechts 22 uur voor hun patroon. Bij ongehuwden neemt de mediane arbeidsduur toe tot 30 uur indien ze niet bij hun ouders inwonen en tot 32 uur als dit wel het geval is.

Welke taken moeten stagiairs vervullen voor hun patroon en hoeveel procent van de tijd die ze voor de patroon werken, nemen deze taken in beslag?

Pleiten voor de rechtbank (inclusief verplaatsingen) neemt gemiddeld een kwart (23%) van de tijd in beslag. Slechts 9% besteedt meer dan de helft van de tijd die ze voor hun patroon werken, aan deze activiteit (tabel 2). *Dossierstudie en het opstellen van conclusies* vormt uiter-

aard de hoofdbezigheid die gemiddeld bijna de helft van de tijd opsloort. Het verrichten van *secretariaatswerk* is vrij uitzonderlijk. Meer dan twee derde (69%) doet geen enkele vorm van secretariaatswerk, hoewel voor 20% van de stagiairs dit toch tot het takenpakket behoort. Een tiende steekt er meer dan 10% van zijn tijd in.

Ook het *ontvangen van cliënten* behoort voor de meerderheid (60%) niet tot de taken die ze voor de patroon moeten of mogen verrichten. Voor 37% van de stagiairs neemt cliënten ontvangen toch maximaal 10% van hun tijd in beslag en voor 3% nog meer.

Opzoekingswerk ter griffie of in de bibliotheek heeft meer belang en vergt gemiddeld 6% van de tijd besteed voor de patroon. Bij 14% komt deze activiteit echter niet voor.

Andere dan de zojuist opgenoemde taken zijn vrij uitzonderlijk. Volledigheidshalve dienen wij eraan toe te voegen dat 9% van de respondenten geen antwoord gaf op deze vraag. Verder is het vermeldenswaard dat de tijd die aan de verschillende deeltaken besteed wordt, nauwelijks beïnvloed wordt door variabelen zoals het geslacht, het stagejaar of de burgerlijke staat.

4.2. Pro deo zaken

De tijd die men aan *pro deo zaken* wijdt, hangt vanzelfsprekend samen met het aantal dergelijke zaken dat een stagiair te behandelen heeft. Het gemiddeld aantal pro deo's in de loop van het eerste kwartaal van 1985 bedraagt in ons onderzoek vier. Precies 30% van de stagiairs kreeg dit aantal toegewezen en 23% vijf zaken. Nog eens 16, 12 en 13% had respectievelijk drie, zes en zeven pro deo's.

Alleen het jaar van stage vertoont een zwak verband met de tijd die men met pro deo zaken bezig is. In het tweede stagejaar gaat relatief de meeste tijd naar dit soort zaken (6 uur). In het eerste stagejaar bedraagt het gemiddeld 5 uur en in het laatste jaar 4 uur.

4.3. Eigen zaken

In de loop van het eerste kwartaal van 1985 kreeg de Antwerpse stagiair gemiddeld 7 nieuwe *eigen zaken*. Er bestaat nochtans een enorme spreiding die varieert van geen enkele eigen zaak in drie maanden tijd tot meer dan 100 (tabel 3). Iets meer dan een derde (36%) kreeg slechts 4 nieuwe eigen zaken of minder aangeboden en nog eens 31% tussen 5 en 10 zaken. Het resterende derde telde 11 en meer eigen zaken. Vijf procent mocht zich echter gelukkig prijzen met meer dan 50 zaken op drie maanden tijd.

Tabel 2: Procent van de tijd die stagiairs presteren voor hun patroon, uitgesplitst naar verschillende deeltaken (N = 118)

Deeltaken	0%	— 10%	11-20%	21-30%	31-40%	41-50%	51 + %	Me
Pleiten (incl. verplaatsingen)	5	20	21	14	21	10	9	23
Opstellen conclusies	2	7	3	9	11	23	45	47
Secretariaatswerk	69	20	6	3	1	0	1	0
Cliënten ontvangen	60	37	23	0	0	0	0	0
Opzoekingen griffie/bibliotheek	14	58	15	7	3	3	0	6

Tabel 3: Aantal eigen zaken (in %)

Aantal	Eigen zaken
0	7
1 - 2	16
3 - 4	13
5 - 10	31
11 - 15	10
16 - 20	6
21 - 30	7
31 - 50	5
51 +	5
N (= 100%)	127

Het aantal uren besteed aan deze eigen zaken varieert opnieuw aanzienlijk met het stagejaar en het geslacht. Het is beperkt tijdens het eerste jaar (gemiddeld 5), neemt toe tot 8 in het tweede en tot 10 in het derde jaar. Precies de helft van de eerstejaars stagiairs werkt vijf uren of minder per week aan eigen zaken. Dit relatief aandeel daalt tot 30% in het tweede jaar en 13% in het derde. Omgekeerd stijgt het aantal stagiairs die meer dan 20 uur per week hiermee bezig zijn van 4% in het eerste jaar naar 15% in het tweede om 27% te bereiken bij de laatstejaars.

Zoals vroeger bij het profiel van de stagiair werd besproken, vinden wij veel vrouwen terug in het eerste stagejaar. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat vrouwelijke stagiairs (6 uur gemiddeld) minder met eigen zaken bezig zijn dan mannelijke (10 uren).

4.4. Andere betrekking

Een kwart der stagiairs houdt er nog een *andere betrekking* op na. Zevenmaal gaat het om een journalistieke bezigheid en evenveel keer om een assistentenmandaat aan een universiteit. Negen stagiairs verlenen medewerking aan een andere advocaat dan de patroon. Twee stagiairs geven een aantal uren onderwijs. Andere vermeldingen betreffen boekenverkoop, afname van enquêtes en hulp thuis.

5. De financiële situatie van de stagiairs

Een van de traditionele kernproblemen bij de stage is het financiële aspect. Eerst belichten wij het inkomen van de stagiairs in het algemeen, vervolgens de betaling door de patroon en de evaluatie ervan. In de vragenlijst vroegen we naar het maandelijks bruto-inkomen.

5.1. Het inkomen van de stagiair

Het *totale (bruto) inkomen* van de stagiairs is aan talrijke schommelingen onderhevig. Een derde verdient minder dan 12.500 fr. per maand (tabel 4). De middengroep die 35% bedraagt, geeft een inkomen op tussen 12.501 en 27.500 fr., terwijl in de topgroep 8% beweert meer dan 50.000 fr. per maand te verdienen. De mediaan, het karakteristieke cijfer dat het inkomen van de middelste advocaat-stagiair weergeeft, bedraagt 20.442 fr. Anders gesteld, betekent dit dat de helft van de advocaten meer verdient en de andere helft minder.

Tabel 4: Totale (bruto) maandinkomen (in BF) van de stagiairs (in %)

geen	2
- 2.500	3
2.501 - 7.500	11
7.501 - 12.500	16
12.501 - 17.500	10
17.501 - 22.500	13
22.501 - 29.500	12
29.501 - 32.500	8
32.501 - 40.000	9
40.001 - 50.000	5
+ 50.001	8
geen informatie	2
Totaal (N = 130)	100

Het totale inkomen is uiteraard de som van de samenstellende elementen. Het bevat naast de betaling door de patroon, ook het inkomen uit pro deo's en uit eigen zaken en de eventuele verdienste uit een andere betrekking.

De betaling door de patroon zal verder worden uitgediept. Voorlopig kan de vermelding volstaan dat de mediaan 9.033 fr. bedraagt, zodat dit gemiddeld voor 44% bijdraagt in het totale inkomen. Het *inkomen uit eigen zaken en pro deo's* biedt het volgende beeld (tabel 5).

Tabel 5: (Bruto) maandinkomen (in BF) uit pro deo en eigen zaken (in %)

geen	6
- 2.500	28
2.501 - 7.500	28
7.501 - 12.500	15
12.501 - 17.500	4
17.501 - 22.500	5
22.501 - 27.500	2
27.501 - 32.500	2
32.501 - 40.000	2
40.001 - 50.000	1
+ 50.001	4
geen informatie	3
Totaal (N = 130)	100

De meeste stagiairs halen slechts bescheiden inkomsten uit hun pro deo's en eigen zaken. De mediaan bedraagt 5.068 fr. Belangrijker is dat een derde helemaal geen inkomsten uit deze activiteiten haalt of in ieder geval minder dan 2.500 fr. per maand. Voor bijna een derde liggen de verdiensten tussen 2.501 en 7.500 fr., terwijl nog eens 15% tussen 7.501 en 12.500 fr. aan deze prestaties overhoudt. Slechts 20% krijgt 12.501 fr. of meer uit deze activiteiten.

Wat het *inkomen uit andere activiteiten* betreft, stelden wij reeds eerder vast dat slechts een kwart er een andere betrekking op nahoudt. Bij de meesten brengt deze andere betrekking relatief weinig op. De mediaan bedraagt 9.643 fr. Voor een kleine 20% lijkt het inkomen uit deze nevenbetrekking echter wel substantieel, aangezien hun bezoldiging hiervoor meer dan 25.000 fr. per maand bedraagt.

Welke zijn nu de factoren die het totale inkomen bepalen? In het bestek van dit artikel kunnen wij onmogelijk alle relaties uitvoerig toelichten en evenmin de tabellen afdrucken. Hiervoor verwijzen wij naar het basisrapport.

Zoals verwacht is het *jaar van stage* een sleutelvariabele voor de bepaling van het inkomen van de stagiair. Het maandelijks totale (bruto) inkomen van de eerstejaars stagiairs gemeten aan de mediaan bedraagt 8.667 fr. Tijdens het tweede jaar verdubbelen de gemiddelde inkomsten tot een mediaan van 21.500 fr. Zij nemen verder toe gedurende het derde jaar, doch de stijging is minder uitgesproken, aangezien de mediaan 28.572 fr. bereikt.

Het *geslacht* oefent enige invloed uit. De mediaan bij mannelijke en vrouwelijke stagiairs bedraagt resp. 10.938 fr. en 6.250 fr. gedurende het eerste jaar. Hij bereikt resp. 23.126 fr. en 18.334 fr. in het tweede jaar en stijgt nog licht verder tijdens het derde stagejaar, waar hij uitkomt op resp. 30.834 fr. en 24.376 fr. Gemiddeld bestaat er dus een verschil van zowat 5.000 fr. per maand. Hierbij moet men evenwel rekening houden dat de mannen gemiddeld een groter aantal uren presteren, zodat per saldo dit verschil nog zal verkleinen.

Tot de andere belangrijke factoren kan men nog het *aantal gewerkte uren* en het *aantal eigen zaken* rekenen. Het inkomen stijgt naarmate hun aantal hoger ligt. Vooral het aantal eigen zaken beïnvloedt het inkomen sterk. Advocaten met minder dan vier eigen zaken komen tot een mediaan van 8.183 fr. Ligt het aantal zaken tussen 4 en 10, dan stijgt het inkomen tot 21.250 fr., terwijl bij de stagiairs die tussen 11 en 20 eigen zaken tellen, goed zijn voor een mediaan van 26.000 fr. Bij de topgroep bedraagt de mediaan 38.125 fr. Ook de *burgerlijke staat* geeft aanleiding tot het ontstaan van aanzienlijke inkomensverschillen. Gehuwden verdienen het hoogste maandelijks bruto-inkomen (27.000 fr.), gevolgd door de ongehuwden, niet thuis inwonend (20.417 fr.) en de ongehuwden die nog thuis inwonen (12.344 fr.). Alle overige variabelen hebben minder invloed.

5.2. De betaling door de patroon

Tabel 6: Betaling door patroon naar geslacht en stagejaar (in %)

Betaling (in fr.)	Geslacht		Jaar van stage			
	Man	Vrouw	Eerste	Tweede	Derde	Totaal
0	17	12	14	13	18	(15)
- 2.500	5	6	8	-	8	(6)
2.501 - 7.500	17	30	54	10	8	(22)
7.501 - 12.500	27	20	24	28	22	(24)
12.501 - 17.500	14	18	-	33	14	(16)
17.501 - 22.500	8	10	-	8	16	(9)
22.501 - 27.500	6	-	-	5	6	(4)
27.501 - 32.500	3	2	-	3	4	(2)
32.501 - 40.000	1	2	-	-	4	(2)
+ 40.001	1	-	-	-	2	(1)
N (= 100%)	(79)	(51)	(38)	(40)	(52)	(130)
Mediaan	9524	8000	5125	12273	11364	9033
(Weglating niet betaalden)	11072	9500	5750	13270	13929	10565

De vergoedingen betaald door de patroon (tabel 6) dient men voorzichtig te interpreteren. Sommige stagiairs ontvangen helemaal geen vergoeding, maar dezen hebben vaak een speciale regeling die maakt dat zij slechts een minimaal aantal uren voor de patroon dienen te presteren. Daarom lijkt het ook nuttig bij de berekening van de mediaan deze categorie buiten beschouwing te laten, omdat zij de cijfers zou kunnen vertekenen.

Van de totale stagiairsgroep ligt meer dan de helft van de inkomsten in de categorieën tussen 2.500 - 17.500 fr. Een vijfde heeft een lager inkomen en een ander vijfde een hogere bezoldiging. De gemiddelde stagiair krijgt 9.033 fr. per maand of 10.565 fr. als men degenen weglaat die niets ontvangen.

De betaling door de patroon hangt voornamelijk af van twee factoren: *het aantal uren* dat de stagiair voor hem verricht en het *stagejaar*. Zoals te verwachten was, stijgt de bezoldiging met het aantal gepresteerde uren. Meer dan de helft van de eerstejaars ontvangt een vergoeding die tussen 2.501 fr. en 7.500 fr. schommelt. De mediaan bedraagt iets meer dan 5.000 fr., doch geen enkele eerstejaars ontvangt meer dan 12.500 fr. per maand. Tijdens het tweede stagejaar verdubbelen deze bedragen. Vergeleken met de tweedejaars stagiairs treedt er een veel grotere spreiding op bij de derdejaars. Toch neemt de gemiddelde bezoldiging niet noemenswaardig toe.

Naast beide voornoemde factoren oefenen de beroepssituatie van de patroon en het geslacht van de stagiair enige invloed uit. Alleenwerkende patroons geven aan hun stagiair een wat lagere vergoeding.

Mannelijke stagiairs krijgen — alle andere factoren onder controle gehouden — een iets betere bezoldiging dan hun vrouwelijke confraters. Andere factoren oefenen nauwelijks enige invloed uit.

Naast de rechtstreekse betaling kan de patroon zijn stagiairs nog een aantal *bijkomende voordelen* bieden, zoals het gratis gebruik van post, telefoon, secretariaat, fotokopies enz. Wij gingen na in hoeverre dit gebeurt en hoe de stagiair deze dienstverlening financieel inschat. De meeste stagi-

airs (76%) genieten een of meer van de opgesomde bijkomende voordelen. Bij de meeste stagiairs lijken deze gratis faciliteiten echter vrij beperkt te zijn. Dit valt af te leiden uit hun schatting van de in geld waardeerbare waarde van deze voordelen.

In een derde van de gevallen worden de bijkomende voordelen niet hoger ingeschat dan 1.000 fr. per maand en in 18% schommelt de waarde volgens de stagiair tussen 1.001 en 3.000 fr. Substantiëler zijn de faciliteiten voor 14% van de stagiairs waar de geldelijke tegenwaarde tussen 3.001 en 5.000 fr. bedraagt, terwijl 8 stagiairs (of 6%) gewag maken van een geldelijke waarde van meer dan 5.000 fr.

De twee meest voorkomende voordelencombinaties zijn gratis gebruik van fotokopies en telefoon (25%) en de twee zelfde elementen met post en secretariaat (24%). Anders omgerekend blijkt dat de stagiairs die over bijkomende voordelen beschikken in 91% vrij gebruik mogen maken van de telefoon. Voor fotokopies bedraagt dit cijfer 85%. Voor kantoor komen wij tot 19%, terwijl 35% de secretariatsinfrastructuur mag gebruiken. In de mate dat deze twee laatste elementen samenvallen, komt men tot zowat 50 %.

Hoe evalueren de stagiairs de betaling door hun patroon? Een minderheid (29%) is tevreden met wat de patroon betaalt. De meesten (63%) zijn dit echter niet, terwijl de rest niet antwoordde op deze vraag.

Zonder in detail hierop in te gaan, vermelden wij in het kort de interessantste verbanden. Zo zijn de vrouwelijke stagiairs minder tevreden met de betaling door hun patroon. Weinig pleiten en veel conclusies opstellen zorgt voor een positievere evaluatie. De tevredenheid met de betaling door de patroon ligt ten slotte hoger bij stagiairs met meer eigen zaken en bij wie het inkomen hoog is.

6. Evaluatie van de stage

Hoe evalueren de stagiairs uiteindelijk hun stage? Hierbij onderscheiden wij drie aspecten: de evaluatie in het algemeen, de evaluatie van de opleiding door de patroon en de beoordeling van het pro deo systeem.

Juist de helft van de stagiairs plakt het etiket «goed» op de stage. 18% is nog positiever en noemt de stage «zeer goed». Daarentegen is bijna een kwart (24%) meer gereserveerd en staat er neutraal tegenover. Slechts een kleine minderheid vindt de stage slecht tot zeer slecht (telkens 2%). Ten slotte bleven vijf stagiairs (4%) het antwoord schuldig op deze vraag.

De tevredenheid kan men slechts op een beperkte manier verklaren vanuit andere variabelen. Variabelen zoals *geslacht*, *stagejaar*, *aantal stagiairs* en *burgerlijke staat* oefenen geen invloed uit.

Zowel het *totaal inkomen* als de *vergoeding die de patroon uitkeert*, leveren maar een zwak verband op, waarbij diegenen die het meest verdienen, het meest positief ingesteld zijn. De tevredenheid stijgt eveneens bij een toenemend aantal *eigen zaken*, doch daalt met stijgende *leeftijd*.

Het sterkste verband bestaat andermaal met een aantal aan de patroon gebonden variabelen. Stagiairs van *alleenwerkende patroons* zijn wat minder positief. Zij die over *bijkomende voordelen* beschikken bij hun patroon en *tevreden zijn over de betaling*, geven een gunstigere beoordeling over de stage, wat in de lijn der verwachtingen ligt.

Stagiairs die een groot *aantal uren voor de patroon presteren*, zijn eveneens positiever.

Het soort activiteit dat men bij de patroon doet, laat eveneens zijn sporen na. Het verrichten van secretariaatswerk leidt tot een ongunstigere beoordeling van de stage. Met *pleituren* en *conclusies* bestaat er een curvilineair verband. Dit wil zeggen dat de middengroepen het meest tevreden zijn. Veel pleitwerk wordt blijkbaar minder gewaardeerd, terwijl het schrijven van conclusies hoger aangeschreven wordt.

De meeste stagiairs zijn overigens van mening dat de stage *talrijke wijzigingen* behoeft. Een open vraag in die zin leverde een karrevracht reacties op, die wij als volgt kunnen resumeren. Zoals verwacht is de struikelblok voornamelijk *financieel*. Zo pleiten veel stagiairs voor een minimumbezoldiging of vaste loonschalen. Sommigen stellen het *statuut van zelfstandige* ter discussie. Enkelen verwachten iets van een beter «statuut» voor de stagiair of een overeenkomst tussen patroon en stagiair waarbij de wederzijdse rechten en plichten beter gespecificeerd worden.

De klachten zijn echter niet louter financieel. Bij de *opleiding* schieten sommige patroons te kort, tenminste als wij hun stagiairs mogen geloven. Heel wat kritiek komt los over de ontoereikendheid van de *universitaire opleiding* en ook aan de *stagelessen* schort er wel wat.

Naast de evaluatie van de stage peilden wij ook naar de tevredenheid over de *opleiding door de patroon*.

Ongeveer twee derde (64%) van de stagiairs is tevreden tot zeer tevreden met deze opleiding. Eenentwintig procent is neutraal gestemd in dit opzicht, terwijl slechts 12% de labels slecht of zeer slecht daarop van toepassing acht. Wij stelden geen statistisch significante verbanden vast met de onafhankelijke variabelen. Alleen kunnen wij vermelden dat de tevredenheid stijgt naarmate het aantal uren dat men voor de patroon werkt, ook toeneemt.

Hoewel een stagiair gemiddeld minder dan 5 uur per week aan *pro deo zaken* besteedt is dit systeem zo nauw verbonden met de stage, dat het belangrijk lijkt ook het oordeel van de stagiairs hierover te kennen.

Bij deze evaluatie onderscheiden wij drie mogelijkheden: de evaluatie in het algemeen, voor de stagiair zelf en voor de rechtzoekende. De resultaten ervan — vermeld in tabel 7 — variëren nogal voor deze drie aspecten.

Tabel 7: Evaluatie van het pro deo systeem (in %)

Evaluatie	In het algemeen	Voor uzelf	Voor de rechtzoekende
Positief	28	25	40
Neutraal	32	29	29
Negatief	35	39	26
Geen antwoord	5	8	5
N (=100%)	(130)	(130)	(130)

Het pro deo systeem in het algemeen wordt door de stagiairs met gemengde gevoelens beoordeeld. Iets minder dan een derde (28%) staat er positief tegenover, iets meer dan een derde (35%) negatief. Een ongeveer even groot aantal

beoordeelt het neutraal en 5% gaf geen antwoord op deze vraag.

Voor zichzelf evalueert men het pro deo systeem echter duidelijk negatiever (39% negatief), terwijl in de optiek van de rechtzoekende de positieve waardering overheerst (40%).

Vrouwelijke stagiairs evalueren de pro deo's positiever dan de mannelijke. Deze tendens vinden wij terug zowel bij de algemene beoordeling als bij de waardering in het licht van de rechtzoekende, maar niet bij de evaluatie voor de stagiair zelf.

De meest negatieve geluiden over het pro deo systeem komen van de derdejaars. Beginnende stagiairs staan merkelijk positiever.

Gehuwde stagiairs (40%) en ongehuwden die niet bij hun ouders inwonen (42%), scoren negatiever bij de algemene beoordeling dan ongehuwden, inwonend bij hun ouders. Gelijkwaardige, maar kleinere verschillen treffen wij ook aan bij de evaluatie voor de stagiair zelf, maar het verschil verdwijnt bij de beoordeling voor de rechtzoekende.

Zoals reeds vermeld evalueert men het pro deo systeem het meest positief voor de rechtzoekende en het minst voor zichzelf. De bezoldiging speelt hierbij een doorslaggevende rol. De overgrote meerderheid (79%) vindt de bezoldiging als pro deo advocaat onvoldoende en nauwelijks 3% spreekt een voldoende uit. 18% houdt het bij een neutrale mening. Hierbij merken wij op dat het onderzoek verricht werd juist vóór de stagiairs betaald werden voor hun pro deo's gepresteerd gedurende het afgelopen jaar. Zij ontvingen zowat 40.000 fr. op jaarbasis, hetgeen een gevoelige verhoging betekende in vergelijking met het vorige jaar.

62% meent dat de *pro deo* cliënten af en toe wel eens profiteren van het bestaande systeem. 35% is zelfs van oordeel dat dat meestal gebeurt en 3% altijd. Vermeldenswaardig is hier dat de stagiaires die het minst tijd aan pro deo zaken besteden (minder dan 10 uur per week) denken dat er vanwege de rechtzoekende het meest geprofiteerd wordt. Slechts 12% van hen die er meer dan 10 uur per week mee bezig zijn, zien altijd of meestal profitaat vanwege de cliënteel. Belangrijk in dit verband is de bevinding dat slechts bij een minderheid van stagiairs de pro deo cliënten altijd of meestal het door het bureau getaxeerde honorarium betalen (32%). Bij meer dan de helft (57%) gebeurt dit slechts af en toe, bij 11% zelfs nooit.

De negatieve beoordeling van het pro deo systeem betekent ook weer niet dat men vindt dat alle advocaten pro deo's zouden moeten behandelen en niet alleen de stagiairs. Ongeveer de helft (48%) meent dat alle advocaten dit zouden moeten doen, maar 31% is het daar niet mee eens. Een vijfde (21%) spreekt zich over deze kwestie neutraal uit en is voor, noch tegen.

Vanzelfsprekend formuleerden de stagiairs ook heel wat wijzigingen die aan de stage zouden kunnen worden aangebracht. Voor deze bloemlezing verwijzen we andermaal naar het basisrapport.

7. Toekomstperspectieven van de stagiairs

Gezien het grote aantal stagiairs en hun vaak moeilijke (financiële) situatie, waren wij zeer benieuwd naar hun toekomstplannen.

De vraag «Bent U van plan aan de balie te blijven?» gaf het volgende beeld.

De meerderheid, zowat 55%, ziet het wel zitten aan de balie. Een derde van de stagiairs spreekt zich er (nog) niet over uit, terwijl slechts een minderheid van 12% de vraag duidelijk met neen beantwoordt.

Zijn er factoren die de toekomstperspectieven positief of negatief beïnvloeden?

Het *geslacht*, de *leeftijd* en het *stagejaar* hebben weinig invloed. Interessant is wel dat de *sociale afkomst* geen wezenlijke invloed zou hebben op de beslissing al dan niet aan de balie te blijven. Hieruit kan men afleiden dat de afkomst klaarblijkelijk de doorstroming niet verhindert. Overigens is het verwonderlijk dat stagiairs uit een juristenmilieu afkomstig (vader advocaat of magistraat) niet boven het gemiddelde uitstijgen. Men kon verwachten dat zij meer aan de balie zouden blijven door hun voorafgaande kennis van het milieu.

Een belangrijke predictor vormt de *wekelijkse arbeidsduur*: hoe meer men werkt, hoe groter de kans dat men advocaat blijft. Uiteraard hangt het aantal uren samen met andere variabelen. Men kan maar veel uren presteren als men voldoende werk heeft. Daarom is het niet verwonderlijk een zelfde relatie met het aantal *eigen zaken* aan te treffen. Hoe meer eigen zaken een stagiair heeft, hoe groter de kans dat hij blijft. Het *totaal inkomen* — vrij verrassend — een minder goede predictor. In ieder geval zijn degenen die meer dan 32.500 fr. per maand verdienen, meer gemotiveerd om advocaat te blijven dan hun confraters die niet aan 7.500 fr. komen. Er bestaan echter geen substantiële verschillen met de middelste inkomensgroepen.

Om de intenties van de balieverlaters of de twijfelaars te kennen, stelden wij de vraag: «Indien U niet aan de balie wenst te blijven of U weet het nog niet, naar welke functie gaat dan uw voorkeur uit?» De respondenten konden de volgende beroepen aanstrepen (eventueel meer dan één): rechter, procureur, notaris, ambtenaar, verzekeringen, bedrijfsjurist en een open categorie «andere», waarbij dan wel gevraagd werd deze te specificeren. In totaal antwoordden 66 stagiairs op deze vraag, onder wie 11 die beweerden aan de balie te willen blijven. Hun ja lijkt dus niet onvoorwaardelijk.

Hoe ziet de hitparade der voorkeuren eruit?

Bedrijfsjurist (32 antwoorden) ligt het best in de markt, gevolgd door andere activiteiten (25). Deze laatste categorie is echter vrij heterogeen. Meer dan eens kwamen voor: een commerciële functie, zelfstandige, journalist, een betrekking in de maritieme sector en een onderwijsfunctie. Eén stagiair wil het er zelfs als rechtssocioloog op wagen! De anderen hebben zeer uiteenlopende wensen. Zittende (15) en staande (14) magistratuur hebben bijna evenveel aanhangers. Ook in de verzekeringswereld zien een redelijk aantal stagiairs (12) een mogelijke werkkring. Ambtenarij valt veel minder in de smaak en notariaat lijkt een mogelijkheid voor slechts één stagiair. Voor sommige stagiairs is de weg die zij in de toekomst zullen bewandelen, nog niet duidelijk uitgestippeld. Wij telden immers uit hoeveel verschillende keuzen de stagiairs maakten. 40 stagiairs hielden het bij één keuze, doch 21 zien twee alternatieven en 5 stagiairs hebben wel drie of meer andere voorkeuren. Dit relatief hoge aantal advocaten die meer dan één antwoord geven, wijst er volgens ons op dat vele stagiairs nog geen bewuste keuze gemaakt hebben. Een andere vraag is overigens of deze voorkeur zo gemakkelijk te realiseren is.

8. Samenvatting en besluit

De bedoeling van dit onderzoek was om — in samenspraak met het secretariaat van de stage aan de balie van Antwerpen — een aantal concrete gegevens te verzamelen over de advocaten-stagiairs en de stage. De data werden verzameld door middel van een postenquête. De respons bedroeg 58%, hetgeen voor dit soort onderzoek een behoorlijk cijfer is.

De inhoud van dit rapport groepeerden wij rond vijf thema's. Eerst en vooral stelden wij bondig *het profiel van stagiair* op. Vrouwelijke stagiairs maken te Antwerpen 35% van het totaal uit. De gemiddelde leeftijd ligt tussen 25 en 26 jaar en iets meer dan een derde is gehuwd. Globaliter ligt het peil van de sociale afkomst zeer hoog. Precies de helft volbrengt zijn stage bij een patroon die een alleenwerkend advocaat is. Vier tiende is bovendien de enige stagiair bij zijn patroon.

In een tweede thema besteedden wij aandacht aan *de werkbelasting en tijdsbesteding* van de stagiair. De Antwerpse stagiair werkt gemiddeld 45 uur per week. Mannen presteren hierbij meer uren dan vrouwen. Het aantal arbeidsuren neemt ook licht toe van het eerste tot het derde stagejaar. Het grootste gedeelte van de tijd werkt een stagiair voor zijn patroon met een gemiddelde van 28 uur per week. Eigen zaken nemen gemiddeld 8 uur in beslag en een andere betrekking 7 uur. Aan pro deo zaken besteedt een stagiair minder dan 5 uur per week. De tijd die men voor de patroon werkt, gaat voor bijna de helft naar dossierstudie en het opstellen van conclusies. Pleiten voor de rechtbank neemt — inclusief verplaatsingen — een kwart van de tijd in beslag. Secretariaatswerk en cliëntenontvangst vormen eerder uitzonderingen.

De *financiële situatie* van de stagiairs vormde de derde onderzoekstopic. Het gemiddelde (totale) inkomen van de stagiair bedraagt iets meer dan 20.000 fr. per maand. Bijna de helft van dit inkomen wordt betaald door de patroon, de rest komt uit pro deo's en eigen zaken. Een kwart van de stagiairs houdt er nog een andere betrekking op na.

Het totale inkomen wordt het sterkst beïnvloed door het stagejaar. Derdejaars verdienen gemiddeld bijna driemaal zoveel als eerstejaars. Verder hangt het inkomen ook af van het aantal gewerkte uren, het aantal eigen zaken en is er een verband met de burgerlijke staat. Ongehuwden verdienen

merkelijk minder dan gehuwden. De betaling door de patroon — als belangrijkste bron van inkomen — hangt voornamelijk af van het aantal uren dat de stagiair voor hem werkt en het stagejaar. Patronen die niet alleenwerkend zijn, betalen ook een wat hogere vergoeding aan hun stagiair. Drie kwart van de stagiairs geniet verder bijkomende voordelen zoals het gratis gebruik van post, telefoon, secretariaat, enz. Bijna twee derde is echter niet tevreden met wat de patroon betaalt.

In het algemeen *evalueert* men de stage positief. Precies de helft kleeft er het etiket «goed» op, 18% zelfs «zeer goed». Ook ongeveer twee derde is tevreden tot zeer tevreden over de opleiding die de patroon geeft. Het pro deo systeem wordt echter met meer gemengde gevoelens beoordeeld. Iets minder dan een derde staat er in het algemeen positief tegenover. Iets meer dan een derde negatief. Voor zichzelf evalueert men het pro deo systeem echter duidelijk negatiever, terwijl in de optiek van de rechtzoekende de positieve waardering overheerst. Vooral beginnende stagiairs en vrouwen evalueren de pro deo's het meest positief.

In een laatste thema stond de vraag centraal: *wat na de stage?* Iets meer dan de helft is van plan aan de balie te blijven. Een derde van de stagiairs durft er zich (nog) niet over uitspreken, terwijl slechts een minderheid het niet meer ziet zitten. Het geslacht en het stagejaar beïnvloeden deze houding weinig. Wel is de kans dat men aan de balie wil blijven groter als men meer eigen zaken heeft. De voorkeur voor een eventuele andere betrekking gaat vooral uit naar de functies van bedrijfsjurist en magistraat.

Deze resultaten gelden in principe alleen voor de advocaten-stagiairs aan de balie te Antwerpen en kunnen niet zonder meer veralgemeend worden. Waarschijnlijk vertoont de problematiek aan andere balies echter dezelfde tendensen. Hoewel het om een beperkt onderzoek ging, hopen wij dat de bevindingen ervan een en ander kunnen bijdragen om de problematiek van de stagiairs te verduidelijken. In de optiek van de auteurs heeft de studie dan haar doel ruimschoots bereikt.

E. LANGERWERF
F. VAN LOON

Centrum voor Rechtssociologie
Universiteit Antwerpen — UFSIA

TAALGEBRUIK IN GERECHTSZAKEN 1980-1985

Het Gerechtelijk Wetboek van 10 oktober 1967 heeft de volledige vernederlandsing van het rechtsleven in Vlaanderen doorgevoerd. De *lex fori* geldt nu van laag tot hoog (met de onvermijdelijke afwijkingen in de vredegerichten van Voeren, Wolvertem, Kraainem en Sint-Genesius-Rode) en de taalkaders in het Hof van Cassatie en een evenwichtige structuur van de Orde van Advocaten zorgen voor de doorstroming van deze vernederlandsing tot op het hoogste niveau.

De kroon werd op het werk gezet met de oprichting van een Hof van Beroep en een Arbeidshof te Antwerpen door de grondwetsherziening van 11 juni 1970.

Doch laten wij ons eerst verheugen over twee belangrijke hervormingen, die in de jonste jaren tot stand kwamen.

Allereerst kwam, na een lang en moeizaam groeiproces, de wet van 4 mei 1984 tot stand waardoor de Brusselse balie werd gesplitst in een Nederlandse en Franse Orde van Advocaten¹. Deze hervorming betekent een mijlpaal in de geschiedenis van het Vlaamse rechtsleven².

Anderzijds ontstond de wet van 23 september 1985³,

¹ *Belg. Staatsblad*, 7 september 1984, blz. 12.320.

² Cf. H. VAN EECKE, *De Advokaat*, juli-aug., 1984, blz. 35.

³ *Belg. Staatsblad*, 5 november 1985, blz. 16.185.

waardoor het Duits een gelijkwaardige plaats verwerft met het Nederlands en het Frans in de Belgische rechtsbedeling. Hoewel deze hervorming niet zo direct de rechtspraktijk in Vlaanderen aanbelangt, verdient zij een bijzondere vermelding omdat een ontoelaatbare discriminatie ten nadele van Duitstalige inwoners van België zodoende eindelijk werd uitgewist.

De zwakke plek blijft evenwel Brussel. Enerzijds worden de toch belangrijke hervormingen van 1967 door rechters en pleiters niet volledig in acht genomen, anderzijds waren die hervormingen ontoereikend.

Het Gerechtelijk Wetboek heeft op een merkwaardige manier de tweeledige bevoegdheid van de rechtbank van eerste aanleg, de rechtbank van koophandel en de arbeidsrechtbank gestructureerd. Zij houden zitting als tweetalige rechtbanken voor de zaken gelokaliseerd in het bestuurlijk arrondissement Brussel-Hoofdstad (bevoegdheid intra muros) en als zuiver Nederlandstalige rechtbanken voor de zaken die gelokaliseerd zijn in het arrondissement Halle-Vilvoorde (bevoegdheid extra muros).

De draagwijdte van deze bevoegdheid extra muros schijnt evenwel nog niet overal doorgedrongen te zijn. Er zijn zaken waarin deze bevoegdheid door de wet wordt geregeld: verdeling van nalatenschappen, echtscheiding, plaats van het misdrijf enz. Maar in de meeste burgerlijke zaken wordt die bevoegdheid bepaald naar keuze door de woonplaats van de gedaagden, de plaats waar de verbintenis is ontstaan of de plaats waar zij moet worden uitgevoerd.

In al deze gevallen, waar keuze mogelijk is, kan de aanlegger of verzoeker de bevoegdheid extra muros slechts vastleggen door ze te vermelden in de inleidende dagvaarding of inleidend verzoekschrift⁴. Indien dit wordt vergeten, kan een gedaagde, die zijn woonplaats heeft in het bestuurlijk arrondissement Brussel opwerpen dat de rechtbank zitting houdt intra muros en, hoewel gedagvaard in het Nederlands, eventueel taalwijziging krijgen, en dit bv. in de zaak van een ongeval veroorzaakt in Halle-Vilvoorde.

Volgens mijn ervaring wordt zeer weinig gebruik gemaakt, bij het opstellen van een dagvaarding, van de mogelijkheid om de bevoegdheid extra muros vast te leggen en taalwijziging te voorkomen⁵.

Op een even ingrijpende wijze zijn de rechtbanken zelf ingedeeld in eentalige kamers, verstaan zijnde dat een rechter slechts zitting kan nemen in zaken waarvan de taal overeenstemt met die van zijn taalkader. Dit heeft de ontwikkeling van een eigen Nederlandstalige rechtspraak bevorderd

⁴ *Parlem. Besch., Kamer*, 1965-66, nr. 49, verslag HERMANS, blz. 279.

⁵ Toch kennen wij een paar correcte toepassingen van het voorschrift: Rb. Brussel, 1e k., 17 febr. 1978, *J.T.*, 1978, 581, *Pas.*, 1978, III, 54; Brussel, 3e k., 14 okt. 1981, *J.T.*, 1983, 345; Brussel, 3e k., 9 jan. 1979, *Pas.*, 1979, II, 41. Een foutieve toepassing van de wet vonden wij in een arrest van het Hof van Beroep te Brussel van 12 juni 1984, A.R. nr. 2105/83, in zake P.V.B.A. Collin t/ N.V. Akzo België, onuitgeg.: de rechtbank te Brussel was bevoegd uit hoofde van de bedrijfszetel van Akzo te Ternat, zodat de gedaagde, gevestigd in het Waals Gewest, terecht in het Nederlands werd gedagvaard met een Franse vertaling. Het hof heeft de dagvaarding niettemin nietig verklaard.

en het Vlaams karakter van een deel rechtswezen in Brussel aangezuiverd.

Indien de facto een rechter kennis neemt van een Nederlandse of een Franse zaak, hoewel zijn einddiploma niet in het Nederlands respectievelijk Frans is gesteld, is het vonnis van de aldus samengestelde rechtbank gewoon nietig⁶.

Wij kennen reeds de grote knelpunten in de toepassing van de gerechtelijke taalwet t.o.v. de Brusselse toestanden⁷. In de loop van de jongste jaren zijn wij er niet wijzer op geworden.

Wat aangaat het verzoek tot *taalwijziging van een rechtspersoon*, staan wij meer dan ooit voor een uiteenlopende beoordeling.

Wel wordt meestal gesteld, dat het criterium niet ligt in de taalkennis van de fysieke personen die de rechtspersoon in rechte vertegenwoordigen⁸, maar wel in de eentaligheid of tweetaligheid van de bedrijvigheid van de rechtspersoon⁹. Zelden wordt de regel gevolgd dat een handelsvennootschap die in Brussel-Hoofdstad is gevestigd ex lege beide talen moet gebruiken¹⁰.

Wat de openbare besturen, gevestigd aldaar betreft, wordt terecht de eentaligheid aanvaard van die welke uitsluitend van de ene of de andere gemeenschap afhangen, zoals bv. de B.R.T.¹¹. Niet de U.L.B., die immers ziekenhuizen beheert, die uit hoofde van de taalwet in bestuurszaken tweetalig zijn¹².

Bij *pluraliteit van verweerders* wordt de verweerder, wonend in het tweetalig gewest Brussel, meestal nog en ten onrechte meegerekend op dezelfde voet als de verweerder, wonend in het Vlaamse of het Waalse gewest. Sinds lang kon er geldig in het Frans gedagvaard worden, wanneer één gedaagde in het Brussels gewest en een tweede gedaagde in het Vlaams gewest woont. En werd er in het Nederlands gedagvaard, dan zou die éne Brusselse verweerder de taalwijziging kunnen krijgen ondanks het verzet van de Vlaamse verweerder¹³.

Deze volledig onlogische en onbillijke oplossing is uiteindelijk verworpen door het Hof van Cassatie¹⁴: in bovengeschetst geval moet in het Nederlands gedagvaard worden.

Bij *voeging van zaken*, die een verschillende taal van de rechtspleging volgen, werd door de taalwet niets geregeld.

⁶ Rb. Brussel, 9e k., ...1982, A.R. 131.277, in zake Petit/Devel onuitgeg.

⁷ Voor de oudere rechtspraak verwijzen wij naar onze studies: *Taalgebruik in gerechtszaken*, A.P.R., 1973; en hoofdstuk 3, in *De Taalwetgeving in België*, Davidsfonds, 1980.

⁸ Cass., 3e k., 13 maart 1978, *Pas.*, 1978, I, 782; Rb. Brussel, 2e k., 14 nov. 1980, *J.T.*, 1981, 47; Cass., 21 dec. 1979, *Pas.*, 1980, I, 49; Rb. Brussel, 2e k., 18 maart 1981, *J.T.*, 1981, 761; anders: Cass., 1e k., 13 maart 1978, *R.W.*, 1977-78, 2723.

⁹ Cass., 3e k., 13 maart 1978 voornoemd; Rb. Brussel 14 nov. 1980 voornoemd; Rb. Brussel, 18 maart 1981 voornoemd.

¹⁰ Arbrb. Tongeren, 7 juni 1977, *R.W.*, 1977-78, 1001. Anders: Cass., 21 dec. 1979 voornoemd; Cass., 6 nov. 1981, *R.W.*, 1981-82, 2121.

¹¹ Rb. Brussel, 18 maart 1981 voornoemd.

¹² Arbrb. Brussel, 24 mei 1983, *R.W.*, 1983-84, 1424.

¹³ Vred. Etterbeek, 4 okt. 1976, *J.T.*, 1978, 89; Rb. Brussel, 2e k., 14 nov. 1980, *J.T.*, 1981, 47; Brussel, 1e k. bis, 19 mei 1981, *J.T.*, 1981, 428. Anders: Rb. Brussel, kort geding, 28 dec. 1979, *J.T.*, 1980, 494.

¹⁴ Cass., 1e k., 28 maart 1985, *J.T.*, 1985, 684.

Er wordt beslist, dat de rechtbank verwijst naar de kamer waarbij de verknochte zaak het eerst aanhangig is gemaakt¹⁵.

Voor de vrederechter is alles eenvoudiger. Hij voegt de zaken en bepaalt de taal waarin beide verder zullen worden behandeld, volgens «de noodwendigheden van de zaak»^{15a}.

Bij *verwijzing* van een zaak naar een Brusselse rechtbank, dient deze de zaak te behandelen in de taal waarin de zaak dient te worden behandeld indien ze rechtstreeks bij haar aanhangig werd gemaakt. Werd een gedaagde, gevestigd in het Vlaams Gewest, verkeerdelijk voor een rechtbank van het Waals Gewest gedagvaard — uiteraard in het Frans —, dient de Brusselse rechtbank, waarnaar de zaak verwezen wordt, de zaak verder te behandelen in het Nederlands^{15b}. Had die rechtbank van het Waals Gewest de zaak moeten verwijzen naar een rechtbank van het Vlaams Gewest, dan zou deze de zaak toch ook verder behandeld hebben in haar taal nl. het Nederlands!

Bij afwezigheid van de bekeurde moet de *verbalisant* zijn P.V. opstellen in Brussel-Hoofdstad in het Nederlands, wanneer uit objectief vaststelbare gegevens blijkt dat dit de taal is van de bekeurde, bv. niet de aanwezigheid van een Franstalige krant in de wagen, doch wel het vignet «VAB» aangebracht op de achterraut van de wagen is ter zake determinerend¹⁶. Maar de omstandigheid dat een verbalisant onvoldoende een taal beheerst, betekent nog niet dat het recht van verdediging is miskend: dit bewijst immers nog niet dat de bekeurde nadien ondervraagd zou zijn door een officier of agent van de gerechtelijke politie, die zijn taal niet kent¹⁷.

Het zogeheten «*taaldecreet*» van 19 juli 1973¹⁸ tot regeling van het taalgebruik in de betrekkingen tussen werkgever en werknemer vond ook weerklank in de rechtspraak. De akten gesteld bij overtreding van dit decreet zijn volstrekt nietig¹⁹, zodat de rechter, om de bedoelingen van partijen te achterhalen enkel kan steunen op andere elementen van de zaak²⁰.

Maar het taaldecreet is niet toepasselijk, wanneer de werknemer zijn werk dient te verrichten niet uitsluitend in het Vlaams Gewest²¹.

¹⁵ Rb. Brussel, 20 juni 1980, *J.T.*, 1980, 659; Kh. Brussel, 16 december 1980, *B.R.H.*, 1981, 221.

^{15a} Vred. Sint-Gillis, 13 sept. 1983, *R.W.*, 1983-84, 1915.

^{15b} *Anders*: Arbrb. Brussel, 1bis k., 16 okt. 1984, nr. 11.083/73, Halleux t/ Copyright, *onuitg.*

¹⁶ Pol. Brussel, 6 febr. 1978, *R.W.*, 1977-78, 2595.

¹⁷ Cass., 2e k., 27 nov. 1979, *Pas.*, 1980, I, 388.

¹⁸ Lees hierover: R. VANDEZANDE, *De Taalwetgeving in België*, o.c., hoofdstuk 5; J. COCQUERAUX, *De vernederlandsing van het bedrijfsleven*, Berchem en Amsterdam, 1977; M. MAHIEU, «Le décret de septembre, la Cour de cassation et le Sénat», *J.T.*, 1981, 308.

¹⁹ Arbrb. Brussel, 5 sept. 1974, nr. 24.090/75, *onuitg.*; Arbh. Brussel, 18 april 1975, nr. 4767, *onuitg.*; Arbrb. Antwerpen, 20 juni 1974, *R.W.*, 1975-76, 45; Arbh. Brussel, 17 sept. 1976, *Ons Recht*, nov. 1976; Arbrb. Dendermonde, 17 maart 1976, *T. Notar.*, 1976, 316; Cass., 31 jan. 1978, 2e k., *Pas.*, 1978, I, 630, *R.W.*, 1978-79, 957.

²⁰ Cass., 31 jan. 1978 voornoemd.

²¹ Arbh. Antwerpen, 13 maart 1978, *R.W.*, 1978-79, 50; Arbh. Antwerpen, 19 sept. 1978, in zake P.V.B.A. Bartholomé-Lovinfosse, *onuitg.*; Besl. Senaatscommissie prejudicieel geschil van

De nietigheid voortvloeiend uit de overtreding van het taaldecreet mag evenwel geen nadeel berokkenen aan de werknemer^{21a}.

Voor het overige, Brussel en de andere probleemgebieden terzijde gelaten, lijken ons de resterende moeilijkheden van bijkomstig belang.

Wel mag de vraag gesteld worden hoe een behoorlijke vertaling wordt gewaarborgd voor exploten die in een ander taalgebied moeten worden betekend. De *gerechtsdeurwaarders* zijn hier wel aan hun lot overgelaten, doch regelen dit naar best vermogen. Ons zijn ter zake geen klachten bekend.

Hetzelfde mag gezegd worden voor de *griffiers*, die een vertaling moeten maken van de gerechtsbrieven die in een ander taalgebied besteld moeten worden, of van verzoekschriften te betekenen in een ander taalgebied. De medebetekening van een vertaling is voorgeschreven op straffe van nietigheid en de griffier moet deze maken²², ook al kent hij wettelijk en misschien ook feitelijk de andere taal niet.

In de ontwikkeling van de *rechtspraak* valt weinig opvallends te bespeuren²³.

In de gepubliceerde rechtspraak vinden wij meestal de bevestiging van de wijze waarop de taalwet dient te worden toegepast²⁴.

27 feb. 1981, *P.B.*, *Senaat*, B.Z. 1979; *Anders*: Arbrb. Hasselt, 12 dec. 1977, in zake Vandenplas t/ P.V.B.A. Bartholomé-Lovinfosse, *onuitg.*: het decreet is toepasselijk zodra de werkkring van de werknemer hoofdzakelijk in het Vlaams Gewest gelegen is; Arbh. Brussel, 3e k., 24 juni 1984; *J.T.*, 1984, 569; impliciet Cass., 3e k., 30 maart 1981, *J.T.*, 1981, 411.

^{21a} Cass., 2e k., 27 nov. 1979, *Rev. dr. pén.*, 1980, 895.

²² Cass., 23 nov. 1981, *R.W.*, 1982-83, 2124, *J.T.*, 1982, 396; Brussel, 3e bis k., 8 maart 1983, *J.T.*, 1983, 467.

²³ Voor de oudere rechtspraak verwijzen wij naar onze studies *Taalgebruik is gerechtszaken*, A.P.R., 1973, en hoofdstuk 3 van *De taalwetgeving in België*, uitg. Davidsfonds, 1980.

²⁴ Akten geheel of gedeeltelijk gesteld in een andere taal dan die van de rechtspleging zijn nietig, bv. een memorie in cassatie (Cass., 2e k., 11 jan. 1977, *Pas.*, 1977, I, 517) of een vonnis (Cass., 25 maart 1983, *R.W.*, 1983-84, 1148).

Maar citaten in een andere taal zijn toegelaten (Cass., 2e k., 3 mei 1977, *Pas.*, 1977, I, 890).

Nietigheid krachtens art. 40 en dekking van die nietigheid: Cass., 2e k., 27 juni 1977, *Pas.*, 1977, I, 1093, *Rev. dr. pén.*, 1976-77, 801; *id.*, 11 okt. 1977, *Pas.*, 1978, I, 182; *id.*, 17 jan. 1978, *Pas.*, 1978, I, 565; *id.*, 17 mei 1978, *J.T.*, 1979, 390, *Rev. dr. pén.*, 1978, 788; *id.*, 7 febr. 1979, *Pas.*, 1979, I, 665, *Rev. dr. pén.*, 1979, 392; Brussel, 3e k., 9 jan. 1979, *Pas.*, 1979, II, 41; Cass., 5 feb. 1981, *R.W.*, 1981-82, 1403.

De uitdrukkelijke aanhaling in een vonnis of arrest van de artikelen van de taalwet die werden toegepast is niet voorgeschreven op straffe van nietigheid (Cass., 17 aug. 1979, *Pas.*, 1979, I, 1314, *R.W.*, 1979-80, 1856).

Taalwijziging dient op straffe van verval gevraagd te worden in limine litis en kan a fortiori niet meer toegestaan worden in hoger beroep (Cass., 3e k., 18 mei 1977, *Pas.*, 1977, I, 959; Brussel, 3e k., 3 okt. 1979, *J.T.*, 1979, 752; Cass., 5 dec. 1979, *Pas.*, 1980, I, 423).

De rechter ten gronde oordeelt soeverein of uit de elementen der zaak al dan niet blijkt of diegene die taalwijziging vraagt de taal van de rechtspleging kent (Cass., 2e k., 15 febr. 1977, *Pas.*, 1977, I, 642; *id.*, 30 nov. 1976, *Pas.*, 1977, I, 366; Cass., 3e k., 13 maart 1978, *Pas.*, 1978, 788; Cass., 5 febr. 1982, *R.W.*, 1982-83, 2087; Cass., 29 okt. 1982, *R.W.*, 1982-83, 1903).

Belangrijker lijken ons de preciseringen die in deze toepassing door de rechtspraak zijn bijgebracht.

Wij weten dat een onderscheid dient te worden gemaakt tussen *tussenvorderingen*, die moeten worden ingeleid in de taal van de hoofdvordering, en louter verwante vorderingen, die als zelfstandige vorderingen worden beschouwd m.b.t. de toepassing van de taalwet²⁵. Een dergelijke zelfstandige vordering is bv. een vordering tot herziening²⁶ of een vordering tot toelating van een schuldvordering in het passief van het faillissement²⁷.

Wij weten dat de *taalwijziging door onderling akkoord* tussen partijen onderstelt dat de taalwijziging wordt aanvaard door de verwerende partij voor alle verweer ten gronde²⁸. Wanneer het verzoek uitgaat van de eisende partij moet het gedaan worden in de inleidende akte²⁹.

Wij zeiden dat het *verzoek tot taalwijziging* van de ver-

Een bij verstek veroordeelde kan nog taalwijziging vragen, mits hij daartoe minstens voorbehoud maakte in de akte van verzet (Vred. Sint-Gillis, 13 juli 1978, *R.W.*, 1979-80, 2078).

Taalwijziging ten einde de Duitse procedure te bekomen met verwijzing naar een Duitstalig rechtscollege wordt niet behandeld door de taalwet (Cass., 2e k., 6 dec. 1979, *Pas.*, 1980, I, 423), behoudens de voorschriften geldend voor sommige rechtscolleges in het arrondissement Verviers. Sinds de wet van 23 sept. 1985 is dit niet meer waar.

Iedere partij kan in burgerlijke zaken, de officiële vertaling vragen van overgelegde stukken gesteld in een andere taal dan die van de rechtspleging (Cass., 1e k., 17 dec. 1976, *Pas.*, 1977, I, 438; Cass., 10 maart 1982, *R.W.*, 1982-83, 236; Rb. Mechelen, 14 mei 1980, *R.W.*, 1981-82, 1162). In strafzaken geldt hetzelfde recht voor de verdachte die de taal van een stuk niet verstaat (Cass., 20 juli 1978, *Pas.*, 1978, I, 1250). Geen vertaling is vereist indien geen der partijen erom vraagt (Rb. Mechelen, 23 jan. 1980, *Ing. cons.*, 1980, 297).

Ook de rechtbank kan ambtshalve de vertaling bevelen (Cass., 17 dec. 1976, reeds gecit.). Indien geen van de partijen aan dit bevel gevolg geeft, kan de rechter de niet-vertaalde stukken uit de debatten weren (Vred. Mechelen, 3 mei 1978, *J.T.*, 1978, 636; Rb. Brugge, 25 jan. 1982, *J.T.*, 1983, 397).

De vertaling van stukken moet vóór iedere verdediging ten gronde worden gevraagd (Cass., 2e k., 17 aug. 1977, *Pas.*, 1977, I, 1126, *J.T.*, 1978, 101).

Bij klachtdelicten, bv. op rekwest van het Belgo-Luxemburgs Wisselinstituut, dient het rekwest zelf, niet de bijlagen ervan, te worden gesteld in de taal van de rechtbank (Antwerpen, 7e k., 9 juni 1978, *Turn. Rechts.*, 1978-79, 222; Cass., 2e k., 23 jan. 1979, *Pas.*, 1979, I, 581).

In strafzaken mogen de kosten van een tolk niet ten laste gelegd worden van de verdachte die de taal van de rechtspleging niet kent (Cass., 2e k., 19 okt. 1976, *Pas.*, 1977, I, 213).

Indien de verbalisant de taal van de bekeurde niet kent, moet hij een beroep doen op een tolk. Hij mag bv. het P.V. ten laste van een Joegoslaaf, die zijn verklaring in het Duits aflegt, niet optekenen in het Nederlands. Zulk een P.V. ware nietig, doch enkel wat de opgetekende verklaring aangaat, niet wat betreft de overige elementen van het P.V. (Pol. Sint-Niklaas, 30 maart 1976, *T. Vred.*, 1978, 82, *R.G.A.R.*, 1980, 10199).

Een vordering tot verwijzing van de ene rechtbank naar de andere moet ingesteld worden in de taal van de eerstgenoemde (Cass., 2e k., 7 maart 1979, *Pas.*, 1979, I, 814).

²⁵ A.P.R., *Taalgebruik in gerechtszaken*, nr. 120.

²⁶ Brussel, 3e k., 3 jan. 1978, *J.T.*, 1978, 230.

²⁷ Kh. Brussel, 12 mei 1980, *Jur. comm. Belg.*, 1981, 41.

²⁸ A.P.R., o.c., nr. 111.

dachte aan geen enkel bijzonder vormvoorschrift onderworpen is³⁰. Dit wordt bevestigd door de rechtspraak³¹.

De rechtspraak had reeds impliciet aanvaard dat een *verslag over een bloedproef* dient te worden gesteld in de taal van de rechtspleging³². Nu wordt ook terecht geoordeeld dat zulk een verslag, gegeven in het stadium van het vooronderzoek, dient te worden gesteld in de taal van het proces-verbaal aan hetwelk het als bijlage wordt ingediend³³.

Art. 11 van de gerechtelijke taalwet bepaalt in welke taal de *processen-verbaal* van vooronderzoek dienen te worden gesteld. Het zegt niets aangaande de voldoende of onvoldoende taalkennis van de verbalisant³⁴.

Wij weten dat bij iedere akte van rechtspleging, gesteld in een andere taal dan die van de streek waarin zij moet worden betekend, een *vertaling* in de streektaal moet worden gevoegd³⁵. Dit is niet het geval voor de processen-verbaal van het bestuur van douane en accijnzen, aangezien deze niet kunnen beschouwd worden als akten van rechtspleging in de zin van artikel 38 van de gerechtelijke taalwet³⁶.

Artikel 8 van de gerechtelijke taalwet bepaalt, dat de kosten van *vertaling van stukken*, verricht op verzoek van de wederpartij of de rechter, als gerechtskosten worden begroot. Bij gebrek aan zulk verzoek kunnen vrijwillig bestede vertaalkosten niet als gerechtskosten begroot worden³⁷.

Uit het voorgaande blijkt dat in de rechtspraak van de Vlaamse rechtscolleges weinig beweging te bespeuren valt.

Maar het blijkt vooral dat de Brusselse rechtscolleges niet of al te schoorvoetend de richting van een kortade en logische toepassing van de taalwet hebben ingeslagen.

Toch zijn er lichtpunten. Wij citeerden reeds het belangrijk arrest van het Hof van Cassatie in de problemen bij pluraliteit van gedaagden¹⁴.

Om te eindigen nog een — zij het geringer — lichtpunt. Wij hadden geschreven dat een *taalwijziging bij akkoord van partijen* (art. 7 van de wet) niet mogelijk is voor de Brusselse rechtscolleges³⁸. Dit standpunt wordt thans door de rechtspraak gevolgd³⁹.

Leo LINDEMANS
Brussel

²⁹ Arbrb. Marche-en-Famenne, 12 febr. 1981, *Jur. Liège*, 1981, 329.

³⁰ A.P.R., o.c., nr. 183.

³¹ Cass., 2e k., 15 febr. 1977, *Pas.*, 1977, I, 642.

³² Mil. Gerechtshof Brussel, 23 juni 1960, *onuitg.*, aangehaald in A.P.R., o.c., nr. 217.

³³ Pol. Sint-Kwintens-Lennik, 7 april 1982, *R.W.*, 1983-84, 941. In de kritische aantekening bij dit vonnis van A. VANDEPLAS, wordt betwijfeld of zulk een verslag wel integrerend deel uitmaakt van het P.V. Dit komt ons totaal onbegrijpelijk voor: dat verslag is een van de meest essentiële gegevens aangaande de overtreding die het P.V. vaststelt! Overigens vernietigt het vonnis het proces-verbaal wegens de anderstaligheid van het medisch verslag. Het spreekt zich niet uit over de taalkunde of -onkunde van de geneesheer die de bloedproef afnam.

³⁴ Cass., 2e k., 27 nov. 1979, *Rev. dr. pén.*, 1980, 895.

³⁵ A.P.R., o.c., nr. 225.

³⁶ Cass., 22 april 1980, *R.W.*, 1980-81, 856.

³⁷ Kh. Turnhout, 9 okt 1980, inz. N.V. Conseillers publicitaires associés t/ N.V. Janssen Pharmaceutica, *onuitg.*

³⁸ A.P.R., o.c., nr. 219.

³⁹ Cass., 3 mei 1977, *Pas.*, 1977, I, 890.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 22 FEBRUARI 1985

Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens

Advocaat-generaal: de h. Ballet

Advocaat: mr. Houtekier

Mandeligheid — Gedwongen afkoop — Voorwaarden.

Het recht van de eigenaar van een scheidingsmuur om zijn nabuur te dwingen de mandeligheid van die muur aan te kopen, onderstelt dat de nabuur een bezitsaanmatiging pleegt of een feitelijkheid die op een inbezitneming neer komt.

Wanneer de nabuur een zelfdragende muur heeft opgericht is het niet voldoende dat de scheidingsmuur enig nut oplevert, om de nabuur tot aankoop van de mandeligheid te dwingen.

B. t/ W. e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 5 december 1983 door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Tongeren in hoger beroep gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 661 van het Burgerlijk Wetboek en van het algemeen rechtsbeginsel betreffende het rechtsmisbruik,

doordat het bestreden vonnis het deskundigenverslag bekrachtigt en eiser veroordeelt om aan de verweerders de som te betalen van 55.012 frank voor de overname van de gemeenschap van de scheidingsmuur van de verweerders op grond: dat wanneer er «gebruik» is van een bestaande muur, ook de gemeenschap ervan dient te worden overgenomen en betaald, al is dit gebruik ook slechts de bescherming tegen warmte, vocht, stabiliteit of geluidsisolatie; dat hieraan enkel nog kan worden toegevoegd dat, wanneer men, uit «koppigheid» tussen burens, een zelfdragende muur meent op te richten, maar profijt haalt uit deze kunstmatig geschapen toestand, men niet op de rechtbank moet rekenen om gelijk te krijgen voor deze nog al te zeer bestaande maar even spijtige mentaliteit, als volledig af te keuren activiteit,

terwijl, (...)

tweede onderdeel, het recht van de verweerders, eigenaars van de privatieve muur op hun grond langs de scheidingslijn gebouwd, om eiser te dwingen de mandeligheid van deze muur en grond te verkrijgen, veronderstelt dat eiser een bezitsaanmatiging of een andere dergelijke feitelijkheid heeft begaan waartegen de verweerders zich kunnen verzetten en die de ondubbelzinnige wil van eiser zou doen blijken de mandeligheid van de muur van de verweerders te verwerven; eiser echter zijn muur op 3 cm afstand van de privatieve muur van de verweerders gebouwd heeft en de beide muren in geen dele elkaar aanraken of vastgeankerd zijn; het enkele feit dat de privatieve muur van de verweerders bescherming aan eisers muur zou verlenen tegen warmte, vocht, stabiliteit of geluidsisolatie geen enkele

le uiting van inbezitneming van eiser uitmaakt waaruit diens wil om de mandeligheid over te nemen kan worden afgeleid, zodat de veroordeling van eiser tot betaling van het bedrag van 55.012 frank niet wettelijk verantwoord is (schending van artikel 661 van het Burgerlijk Wetboek);

Wat het tweede onderdeel betreft:

Overwegende dat het recht van de eigenaar van een scheidingsmuur om zijn nabuur te dwingen de mandeligheid van die muur aan te kopen, onderstelt dat de nabuur een bezitsaanmatiging pleegt of een feitelijkheid die op een inbezitneming neer komt, dat de eigenaar van de muur zich daartegen kan verzetten;

Overwegende dat uit het bestreden vonnis blijkt dat eiser «een zelfdragende muur» heeft opgericht;

Overwegende dat het bestreden vonnis oordeelt «dat wanneer er 'gebruik' is van een bestaande muur, ook de gemeenschap ervan dient te worden overgenomen en betaald, al is dit gebruik ook slechts de bescherming tegen warmte, vocht, stabiliteit of geluidsisolatie»;

Overwegende dat het niet voldoende is dat de scheidingsmuur enig nut oplevert, om de nabuur tot aankoop van de mandeligheid te dwingen;

Dat de veroordeling niet wettelijk is verantwoord en het onderdeel gegrond is;

(...)

NOOT—Betreffende de bezitsaanmatiging of de feitelijkheid die op een inbezitneming neer komt, zie men Cass., 18 februari 1983, Arr. Cass., 1982-83, nr. 344, en de conclusie van de procureur-generaal Krings.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 17 SEPTEMBER 1985

Voorzitter: de h. Screvens

Raadsheer-rapporteur: mevr. Baeté

Advocaat-generaal: de h. Declercq

Herhaling — Militaire straf.

Bij de veroordeling van een beklaagde ter zake van een wanbedrijf beslist de correctionele rechtbank onwettig dat hij zich in staat van wettelijke herhaling bevond nu hij tevoren door een militaire rechtbank uit hoofde van insubordinatie veroordeeld was tot achttien maanden gevangenisstraf. Insubordinatie wordt immers door de gewone strafwetten niet misdaad of wanbedrijf genoemd, zodat er volgens art. 57 Sw. geen wettelijke herhaling was.

D.

Gelet op de hierna volgende vordering van de procureur-generaal in het Hof van Cassatie:

«Aan de tweede kamer van het Hof van Cassatie.

De ondergetekende procureur-generaal heeft de eer hierbij kenbaar te maken dat, bij een brief van 6 augustus 1984

bestuur der wetgeving, nummer 7/130.836/525/AP/Pourvois/Div., de minister van Justitie hem gelast heeft bij het Hof, overeenkomstig artikel 441 van het Wetboek van Strafvordering, aangifte te doen van het in kracht van gewijsde gegane vonnis, op 5 mei 1981 uitgesproken door de Correctionele Rechtbank te Brugge, in zoverre daarbij beslist wordt dat D., die wordt veroordeeld ter zake van onopzettelijke slagen of verwondingen, zich in staat van wettelijke herhaling bevond, nu hij door vonnis van 10 september 1974 van de bestendige krijgsraad te Gent veroordeeld was tot achttien maanden militaire gevangenisstraf uit hoofde van insubordinatie.

Deze feiten worden niet door de gewone strafwetten misdaad of wanbedrijf genoemd, zodat er volgens artikel 57 van het Strafwetboek geen wettelijke herhaling was.

In die mate is de uitspraak strijdig met de wet.

Om die redenen,

Vordert de ondergetekende procureur-generaal dat het aan het Hof moge behagen het aangegeven vonnis te vernietigen in zover het D. in staat van wettelijke herhaling verklaart; te bevelen dat van zijn arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijke vernietigde beslissing, en te zeggen dat er geen grond is tot verwijzing.

Brussel, 30 april 1985,

Voor de procureur-generaal,

De advocaat-generaal,

(get.) Declercq

Gelet op artikel 441 van het Wetboek van Strafvordering, met aanneming van de redenen van de hierboven aangehaalde vordering,

Vernietigt het aangegeven en in kracht van gewijsde gegane vonnis op 5 mei 1981 gewezen door de Correctionele Rechtbank te Brugge in zoverre het D. in staat van wettelijke herhaling verklaart; beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de gedeeltelijk vernietigde beslissing; zegt dat er geen grond is tot verwijzing.

NOOT — *Betreffende de herhaling*

1. Luidens artikel 57 Sw. gelden de normale bepalingen betreffende de herhaling ingeval een vroegere veroordeling door een militaire rechtbank is uitgesproken wegens een feit dat door de gewone strafwetten misdaad of wanbedrijf wordt genoemd en tot een straf die door deze wetten is gesteld.

Inzake herhaling mogen de gewone rechtbanken bij het beoordelen van misdrijven die worden bestraft door de gewone strafwetten slechts rekening houden met veroordelingen door een militaire rechtbank wegens feiten die door de gewone strafwetten wanbedrijven of misdaden worden bestempeld (cf. Cass., 3 januari 1955, *Pas.*, 1955, I, 446; J. Constant, *Précis de droit pénal*, 6e ed., I, p. 592, nr. 603).

Insubordinatie is een typisch militair misdrijf dat niet onder de toepassing van de gewone strafwetten valt en bijgevolg kan een veroordeling uit dien hoofde dan ook geen aanleiding tot herhaling inzake commune misdrijven geven.

2. Het is opmerkelijk dat het Hof van Cassatie in het onderhavige geval de beslissing van de correctionele rechtbank slechts gedeeltelijk vernietigt, nl. in zoverre de verdachte in staat van wettelijke herhaling wordt verklaard.

In talloze cassatiearresten werd toepassing gemaakt van de theorie van de gewettigde straf om het rechtsmiddel waarin betoogd was dat de herhaling ten onrechte werd aangenomen als niet ontvankelijk af te wijzen (cf. Cass., 25 oktober 1965, *Pas.*, 1966, I, 262; Cass., 22 januari 1973, *Pas.*, 1973, I, 498; Cass., 6 oktober 1981, *Pas.*, 1982, I, 187).

Inderdaad, het Hof oordeelde dat de veroordeelde geen belang had de herhaling te betwisten indien de uitgesproken straf de strafmaat van een eerste misdrijf niet te boven gaat en indien de veroordelende beslissing geen vaststelling inhoudt waaruit blijkt dat de rechter de strafmaat heeft bepaald op grond van de in aanmerking genomen herhaling (cf. Cass., 19 oktober 1976, *Pas.*, 1977, I, 207).

3. De bewering dat een verdachte geen belang heeft om de herhaling te betwisten, behoudens ingeval de bestraffing het maximum van de straf opgelegd voor een eerste misdrijf overschrijdt of ingeval de strafrechter uitdrukkelijk heeft vermeld dat hij bij de straftoemeting rekening heeft gehouden met de herhaling, lijkt me zeer betwistbaar. Immers, in geval van wettelijke herhaling is de voorwaardelijke invrijheidstelling slechts mogelijk indien de duur van de reeds ondergane gevangenisstraf zes maanden te boven gaat en twee derde van de straffen bedraagt.

Bovendien vermelden sommige bijzondere wetten een progressieve herhaling en dan kan een eerste herhaling zeer nare gevolgen meebrengen in geval van nieuwe herhaling (o.m. art. 1 van de besluitwet van 14 november 1939 betreffende de beteugeling van de dronkenschap; art. 36 van de Verkeerswet van 16 maart 1968; art. 18 van de Jachtwet van 28 februari 1882).

4. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat bij aangifte door de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, op uitdrukkelijk bevel van de minister van Justitie, overeenkomstig artikel 441 Sv., het belang van de veroordeelde niet in aanmerking komt. Alleen dient te worden nagegaan of de beslissing strijdig is met de wet.

Dit leidt nu tot een eigenaardige situatie. De verdachte, die er alle baat bij heeft, wordt niet ontvankelijk verklaard «bij gebrek aan belang» wanneer hij het middel aanvoert dat de herhaling ten onrechte in aanmerking werd genomen; terwijl de procureur-generaal bij het Hof van Cassatie, die een belang dient in te roepen, wel ontvankelijk is om, overeenkomstig art. 441 Sv., de vernietiging te vorderen van een beslissing die dan strijdig met de wet wordt geoordeeld.

C'est l'imprévisible qui crée l'événement...

A. Vandeplas

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER BIS — 6 DECEMBER 1984

Voorzitter: de h. Slachmuylder

Raadsheren: de hh. Wynant en Van Orshoven

Advocaten: mrs. Vandenberghe, De Preester, Hoschet, Rooman en Jeurissen

1. Notaris — Aansprakelijkheid — Verkoop van verpachte grond — Bedrieglijk aanbod — Miskenning recht van voorkoop — 2. Lastgeving — Fout van de lasthebber — Aansprakelijkheid van de lastgever — Vereiste.

1. Een notaris die aan de pachters een bedrieglijk aanbod — in casu 2,3 maal zoveel als de venale waarde en 2,46 maal zoveel als het hoogste bod na verkoop — betekent, begaat een fout die tot gevolg heeft dat de pachters, ook al hebben zij hun recht van voorkoop kunnen uitoefenen, dit recht in ongunstige omstandigheden hebben moeten verzilveren. De notaris is, met toepassing van artikel 1382 B.W., gehouden tot vergoeding van de schade die hij aldus heeft toegebracht.

2. De eigenaar is, in de hoedanigheid van lastgever, niet aansprakelijk voor fouten die door de notaris-lasthebber zijn begaan, wanneer die niet inherent zijn aan de opdracht.

Van E. en L. t/ T. e.a.

Overwegende dat blijkens de gegevens van de dossiers, inzonderheid die welke vervat liggen in een geseponeerde strafinformatie, de feiten die aanleiding gaven tot de verdere ring zich als volgt hebben voorgedaan;

Overwegende dat geïntimeerde W. eigenaar was van landbouwgrond te B. met een totale oppervlakte van 30 ha 88 a 64 ca.;

dat het grootste gedeelte van deze grond (27 ha 53 a 24 ca) een aaneengesloten blok vormde gelegen langs de Wijn-driesstraat;

dat de grond verdeeld was in 72 percelen die verpacht waren aan in totaal 17 verschillende pachters, waaronder appellanten;

Overwegende dat de eigenaar in de loop van het jaar 1972 het plan opvatte deze grond te verkopen; dat zij daartoe opdracht gaf aan notaris T. te G., rechtsvoorganger van geïntimeerden B. en T.;

Overwegende dat de notaris, gelet op de versnippering van de grond in een groot aantal verpachte percelen, zich inspande om de pachters ertoe te brengen afstand te doen van recht van voorkoop ten einde grote loten te kunnen vormen en zo tot verkoop in de beste voorwaarden te kunnen overgaan;

Overwegende dat hij daartoe eerst de pachters uitnodigde om ieder afzonderlijk op zijn kantoor te komen; dat hij hen nadien bij hen thuis ging opzoeken; dat hij vervolgens een advocaat aansprak met het verzoek de pachters op te roepen voor de vrederechter ten einde hen uit te nodigen vrijwillig afstand te doen van hun recht van voorkoop;

Overwegende dat de pachters werden opgeroepen voor de zitting van 10 mei 1973 van het Vrederecht te D.; dat notaris T. in de zittingszaal aanwezig was; dat alle pachters met uitzondering van appellanten afstand deden van hun recht van voorkoop; dat appellanten afstand deden van hun recht van voorkoop met betrekking tot een aantal verspreide percelen, doch dit recht behielden met betrekking tot een aantal aaneengesloten percelen gelegen in een rechte hoek van de Wijn-driesstraat met een totale oppervlakte van 2 ha 86 a 40 ca;

Overwegende dat notaris T. vervolgens een aanbod voor het geheel van de grond ontving vanwege de genaamde Dev. ten bedrage van 4.500.000 frank;

Overwegende dat de eigenaar met dit bod geen genoegen nam zodat de notaris overging tot openbare verkoping en zitdag vaststelde op 27 juni 1973; dat hij de te verkopen grond verdeelde in acht kavels, waaronder de kavels 4 A ter

grootte van 2 ha 80 a 60 ca en 5 A ter grootte van 5 a 80 ca, beide uitsluitend samengesteld uit de percelen die aan appellanten verpacht waren en waarop zij hun recht van voorkoop hadden behouden;

Overwegende dat notaris T. in de onmogelijkheid verkeerde zijn ambt te verlenen bij de openbare verkoop; dat hij op deze verkoop vervangen werd door notaris B.;

Overwegende dat de verschillende kavels driemaal achter elkaar werden opgeroepen; dat achtereenvolgens aanbiedingen gedaan werden voor een totaal bedrag van 3.475.000 fr., 3.517.000 fr. en 3.792.000 fr.; dat notaris T., die over de telefoon gecontacteerd werd, besloot om niet toe te wijzen daar hij een bod had van 4.500.000 fr.;

Overwegende dat de notaris nadien van de genaamden L. en De B. een aanbod kreeg ten bedrage van 5.000.000 fr.; dat hij de verschillende bieders op de openbare verkoop bij zich ontbood en hen verzocht zich in te spannen om totaal tot een hoger bod te komen; dat hun nieuwe biedingen gezamenlijk slechts het bedrag van 4.897.000 fr. bereikten, hetzij 567.000 fr. voor de percelen 4 à 5 A en 4.330.000 fr. voor de andere percelen;

Overwegende dat Dev. uiteindelijk 5.100.000 fr. aanbod; dat de notaris van de eigenaar over de telefoon toelating kreeg om voor deze prijs te verkopen; dat hij gezien het bestaan van het recht van voorkoop vervolgens Dev. uitnodigde zijn aanbod te splitsen overeenkomstig het bepaalde bij artikel 50, 2e lid, van de Pachtwet;

Overwegende dat Dev. toen 1.400.000 fr. bood voor de kavels 4 A en 5 A waarop appellanten hun recht van voorkoop konden uitoefenen met een totale oppervlakte van 2 ha 86 a 40 ca, en 3.700.000 fr. voor de overige grond met een gezamenlijke oppervlakte van 28 ha 02 a 24 ca;

Overwegende dat de notaris vervolgens met Dev. een verkoopovereenkomst sloot; dat hij bij deze overeenkomst, die de datum van 12 juli 1973 draagt, de grond namens de eigenaar aan Dev. verkocht voor de prijs van 5.100.000 fr., gesplitst in 1.400.000 fr. voor de kavels 4A en 5A en 3.700.000 fr. voor de overige loten; dat de koper in deze overeenkomst bevestigde dat, zo appellanten hun recht van voorkoop zouden uitoefenen op de loten 4A en 5A, hij zijn aanbod op de overige percelen staande hield;

Overwegende dat de notaris bij brief van 13 juli 1973 de prijs en de voorwaarden van het aanbod met betrekking tot de percelen 4A en 5A aan appellanten bekend maakte zoals voorgeschreven bij artikel 48.1 van de Pachtwet; dat appellanten bij aangetekend schrijven van 6 augustus 1973 aan de notaris mededeelden dat zij instemden om de percelen aan te kopen tegen de vermelde prijs en voorwaarden;

Overwegende dat de akte van verkoop met betrekking tot de percelen 4A en 5A ten slotte op 13 september 1973 voor notaris T. verleden werd; dat de verkoper bij deze akte vertegenwoordigd werd door notarisklerk C.; dat appellanten de percelen aankochten voor de prijs van 1.400.00 fr.;

In rechte

1. Overwegende dat de eerste grief die appellanten tot notaris T. richten, hierin bestaat dat de notaris de verschillende pachters door listige kunstgrepen ertoe zou hebben gebracht afstand te doen van hun recht van voorkoop, zodat er geen prijsaanbod per verpacht perceel moest worden uitgebracht, maar er integendeel een gezamenlijk aanbod kon worden gedaan;

geen verantwoordelijkheid draagt (De Page, V, 410 b en

Overwegende dat vaststaat dat appellanten er belang bij hadden dat er geen gezamenlijk bod zou kunnen worden uitgebracht doch er integendeel op ieder van de 72 verpachte kavels afzonderlijk zou worden geboden; dat zulks de prijs zou gedrukt hebben, te meer daar de meeste van de 72 kavels niet aan de straat of aan een van de bestaande loswegen paalden;

Overwegende niettemin dat niets de eigenaar belet alles in het werk te stellen om de verpachte gronden op de voor hem gunstigste voorwaarden te verkopen;

Overwegende dat de Pachtwet uitdrukkelijk de afstand van het recht van voorkoop regelt bij de artikelen 53 en 14, 2e lid;

Overwegende bovendien, dat, bij weigering van de pachter om vrijwillig afstand te doen van zijn recht van voorkoop, de eigenaar van de vrederechter machtiging kan verkrijgen om het goed te verkopen zonder dat het recht van voorkoop kan worden uitgeoefend indien hij daartoe ernstige redenen heeft (art. 52, 8°);

Overwegende dat reeds tijdens de wordingsgeschiedenis van de wet van 1 februari 1963 op het recht van voorkoop, thans overgenomen in de Pachtwet van 4 november 1969, vooropgesteld werd dat de vrederechter het recht van voorkoop met toepassing van artikel 52, 8°, buitenspel kan zetten wanneer de eigenaar ernstige schade zou lijden ten gevolge van de verkoop in grillig verdeelde percelen (verslag Vandekerckhove, *Parl. Besch., Senaat*, 1961-62, nr. 196, blz. 24); dat deze mening algemeen door de rechtsleer werd gedeeld (Vandekerckhove, R., «Voorkoop», *Tijds. Not.*, 1963, 112; d'Udekem d'Acoz, H., en Snick, I., *Het pachtrecht*, nr. 357; Sevens, M., en Traest, G., «Pacht», in A.P.R., nr. 185; d'Udekem d'Acoz, H., «Le bail à ferme et le droit de préemption», in *Les Nouvelles*, Droit civil, T. VI, vol. III, nr. 670; R.P.D.B. Tw. «Droit de préemption en matière de biens ruraux» (Complément V), nr. 170);

Overwegende dat de pogingen om de pachters ertoe te bewegen afstand te doen van hun recht van voorkoop ten einde tot blokvorming te kunnen komen dan ook op zichzelf geenszins ongeoorloofd zijn; dat zij slechts als foutief zouden kunnen worden aangemerkt indien zij gepaard gaan met bedrieglijke manoeuvres;

Overwegende dat appellanten ten onrechte aan de notaris verwijten de pachters niet te hebben ingelicht omtrent de juridische draagwijdte van het recht van voorkoop; dat immers uit geen enkel element van de zaak afgeleid kan worden dat de notaris, toen hij de pachters aansprak, zich ervan bewust was of moest zijn dat sommigen onder hen de draagwijdte van hun rechten niet kenden;

Overwegende dat zij hem tevergeefs ten grieve duiden sommige pachters in de waan te hebben gebracht dat zij, na afstand te hebben gedaan van hun voorkooprecht, in ruil voor deze afstand het door hen gekozen perceel of percelen geheel konden aankopen; dat de pachters V. en Van D. in het raam van de strafinformatie weliswaar verklaringen in die zin afgelegd hebben; dat deze beweringen echter niet ten genoegen van recht bewezen zijn; dat het hof trouwens evenmin als de eerste rechter kan aannemen dat pachters zouden worden verschalkt met de bewering dat zij hun recht van voorkoop kunnen uitoefenen op percelen die zij niet in pacht hebben;

2. Overwegende dat appellanten vervolgens aan de nota-

ris verwijten foutief te hebben gehandeld bij het splitsen van de verschillende aanbiedingen;

Overwegende dat, naar luid van artikel 50, 2e lid, van de Pachtwet, de eigenaar ertoe gehouden is een afzonderlijk aanbod te doen voor het gepachte goed wanneer dit slechts een deel is van het te koop gestelde eigendom; dat ter zake dus een afzonderlijk aanbod gedaan moest worden voor de percelen 4A en 5A waarop appellanten hun recht van voorkoop konden uitoefenen;

Overwegende dat appellanten ten onrechte stellen dat de aanbiedingen van 4.500.000 fr. (Dev.) en 5.000.000 fr. (L. en De B.) dienden te worden gesplitst; dat deze aanbiedingen immers niet werden aangenomen;

Overwegende dat appellanten evenzeer ten onrechte beweren dat het laatste aanbod van Dev. (5.100.000 fr.) pas gesplitst werd nadat de verkoop reeds doorgang had gevonden; dat blijkens zijn verklaring in het raam van de strafinformatie die door geen enkel element van de dossiers wordt tegengesproken, de notaris Dev. uitnodigde zijn aanbod te splitsen nadat de eigenaar hem toelating tot verkopen had gegeven maar vooraleer de verkoopovereenkomst tot stand kwam; dat de splitsing trouwens klaar en duidelijk in deze overeenkomst vermeld wordt;

Overwegende dat appellanten ten slotte de doorgevoerde splitsing zelf als bedrieglijk bestempelen;

Overwegende dat de splitsingsmethode van Dev. er hoofdzakelijk op neerkomt slechts 100.000 fr. per hectare aan te houden voor de intrinsieke waarde van de landbouwgrond als dusdanig, en de rest van het aanbod toe te kennen aan de percelen die aan een uitgeruste weg palen, en dit in verhouding tot het aantal strekkende meter uitgeruste weg;

Overwegende dat de eerste rechter bij tussenvonnis van 29 juni 1977 en ten einde zijn appreciatiemogelijkheden te verruimen, architect Van den H. als deskundige heeft aangesteld met als opdracht zijn advies te geven over de venale waarde van de percelen 4A en 5A in juli 1973;

Overwegende dat de deskundige tot de overtuiging kwam dat deze waarde 600.000 fr. bedroeg voor lot 4A en 7.000 fr. voor lot 5A, dus 607.000 fr. in totaal;

Overwegende dat, met het oog op de beoordeling van de objectieve venale waarde van de percelen, het dienend voorkomt de verschillende aanbiedingen te ontleden die werden uitgebracht op de openbare verkoop van 27 juni 1973 en nadien op het kantoor van de notaris (gegevens geput uit het deskundig verslag, blz. 7 en uit de verklaring afgelegd aan de gerechtelijke politie):

kavels	oppervlakte	zitting	kantoor
1	5ha42a20ca	390.000	500.000
2	3ha47a73ca	500.000	550.000
3	3ha86a92ca	555.000	580.000
4	6ha36a18ca	1.000.000	1.100.000
5	5ha53a81ca	500.000	1.000.000
6	3ha35a40ca	420.000	600.000
totaal	28ha02a24ca	3.365.000	4.330.000
4A en 5A	2ha86a40ca	427.000	567.000
Algemeen			
totaal	30ha88a64ca	3.792.000	4.897.000

Overwegende dat dus bij de laatste aanbiedingen in het kantoor van notaris T., 567.000 fr. geboden werd voor de

percelen waarop appellanten hun recht van voorkoop konden uitoefenen en 4.330.000 fr. voor de andere percelen, dus 4.897.000 fr. in totaal; dat, bij dezelfde verhouding, een totaal aanbod van 5.100.000 fr. zou gesplitst worden in $5.100.000 \times 567.000 / 4.897.000 = 590.504$ fr. voor de door appellanten gepachte loten 4A en 5A, en $5.100.000 \times 4.330.000 / 4.897.000 = 4.509.496$ fr. voor de andere percelen;

Overwegende dat het aldus bereikte bedrag van 590.504 fr. voor de percelen 4A en 5A nagenoeg overeenstemt met de schatting van de deskundige ten bedrage van 607.000 fr.;

Overwegende dat het door Dev. vooropgezette bedrag van 1.400.000 fr., 2,3 maal meer bedraagt dan de venale waarde ten bedrage van 607.000 fr. en 2,46 maal meer dan het hoogste bod na de publieke verkoop ten bedrage van 567.000 fr.;

Overwegende dat de koper weliswaar vrij zijn aanbod bepaalt; dat het aanbod echter niet bedrieglijk mag worden vastgesteld en integendeel aan de werkelijkheid dient te beantwoorden (Eeckloo, R., *Pacht en voorkoop*, 704);

Overwegende dat het zonder meer duidelijk is dat de enorme discrepantie tussen het aanbod van 1.400.000 fr. en de venale waarde van 607.000 fr. aan de notaris, man van het vak, niet ontgaan is, te meer daar een aanbod waarvan het bedrag de venale waarde benaderde (567.000 fr.) nauwelijks enkele dagen voordien slechts verkregen werd na vele inspanningen om tot een zo hoog mogelijke prijs te komen;

Overwegende dat het de notaris evenmin ontgaan is dat het aanbod van Dev. voor de andere percelen (3.700.000 fr.) minder bedroeg dan het totaal aanbod van 4.330.000 fr. dat hij even voordien voor dezelfde percelen verkregen had;

Overwegende dat het bedrieglijk opzet van de notaris blijkt uit de omstandigheid dat hij, na de splitsing van het aanbod van Dev., niet alleen het aanbod voor de percelen 4A en 5A aanvaard heeft, doch tevens dit voor de overige percelen dat nochtans veel lager lag dan het totaal der aanbiedingen die hij zopas op zijn kantoor voor dezelfde percelen ontvangen had;

Overwegende immers dat hij door enerzijds het aanbod van Dev. te aanvaarden voor de percelen 4A en 5A — onder voorbehoud van de uitoefening door appellanten van hun voorkooprecht — en anderzijds de aanbiedingen te verkiezen die op zijn kantoor waren toegekomen voor de andere percelen, hij een totale prijs van $1.400.000 + 4.330.000 = 5.730.000$ fr. zou hebben verkregen, dus 630.000 fr. meer dan de thans verkregen prijs van 5.100.000 fr.

Overwegende dat deze keuze van de notaris, die voordien nochtans niets onverlet had gelaten om een zo hoog mogelijke prijs te verkrijgen, hetgeen trouwens zijn plicht was tegenover zijn opdrachtgever, er dus duidelijk op wijst dat hij het gesplitste aanbod van Dev. als fictief beschouwde; dat hij anders het aanbod met betrekking tot de percelen 4A en 5A ten bedrage van 1.400.000 fr. aanvaard zou hebben en voor de overige percelen de aanbiedingen van de vorige bidders zou hebben verkozen;

Overwegende dat de rechtsopvolgers van de notaris dan ook ten onrechte argumenteren dat "niets erop wijst dat Dev. een bod zou hebben gedaan op het perceel onderwor-

pen aan het recht van voorkoop alléén"; dat dit middel precies gebaseerd is op de mogelijkheid dat het aanbod onoprecht was want afhankelijk van een ander aanbod op andere percelen;

Overwegende dat de rechtsopvolgers van de notaris T. ten onrechte de schatting van de gerechtelijke deskundige verwerpen, daarbij steunend op de eenzijdige nota die op hun verzoek door Van den B. werd opgesteld en volgens welke de waarde van de percelen 4A en 5A 2.277.453 fr. zou hebben bedragen;

Overwegende dat de omstandigheid dat deze nota werd opgesteld na de neerlegging van het verslag van de gerechtelijke deskundige, op zichzelf niet belet dat het door de rechter in aanmerking genomen wordt;

Overwegende evenwel dat vastgesteld dient te worden dat, terwijl de gerechtelijke deskundige zijn besluitvorming doet steunen op vergelijkingspunten die in de onmiddellijke nabijheid van de te schatten goederen gelegen zijn, de eenzijdige nota Van den B. geen gegevens bevat omtrent de ligging en de vergelijkbaarheid van de ingeroepen vergelijkingspunten; dat de vergelijkbaarheid van deze vergelijkingspunten derhalve niet kan worden nagegaan; dat de nota Van den B. dan ook niet bruikbaar is en dient te worden verworpen;

Overwegende dat tevergeefs wordt aangevoerd dat de gronden die in 1973 aan een uitgeruste weg gelegen waren, een grote toekomstwaarde als bouwgrond bezaten bij gebreke van de uitvaardiging van het gewestplan en het ontwerp van gewestplan voor het gewest Leuven;

Overwegende immers dat de gunstige evolutieve waarde die ontstaat uit speculaties voor de toekomst reeds besloten ligt in de venale waarde zoals deze blijkt uit de waarde van de gepaste vergelijkingspunten;

Overwegende dat geen betere waardeschatting kan gebeuren dan die welke blijkt uit de aanbiedingen op de openbare verkoop van de te schatten goederen zelf, althans wanneer zoals ter zake alles in het werk wordt gesteld om tot een zo hoog mogelijke prijs te komen; dat, zoals reeds is gezegd, het hoogste aanbod op de percelen 4A en 5A, 567.000 fr., door extrapolatie op 590.504 fr. gebracht, de schatting van de gerechtelijke deskundige zeer dicht benadert;

Overwegende dat notaris T. door aan appellanten een bedrieglijk aanbod te betekenen een fout begaan heeft die tot gevolg had dat appellanten — ook al hebben zij hun recht van voorkoop kunnen uitoefenen — dit recht in ongunstige omstandigheden hebben moeten verzilveren; dat hij dan ook met toepassing van art. 1382 e.v. B.W. gehouden is tot vergoeding van de schade die hij hun aldus heeft toegebracht;

Overwegende dat geen persoonlijke fout van de eigenares bewezen is; dat zij weliswaar aan de notaris opdracht gegeven heeft de grond te verkopen, doch verder de uitwerking van deze opdracht volledig aan hem heeft overgelaten; dat inzonderheid niet bewezen is dat zij enige rol gespeeld heeft bij de splitsing van het aanbod van Dev. of daarvan zelfs op de hoogte was;

Overwegende dat appellanten de eigenaar aansprakelijk stellen in haar hoedanigheid van lastgever; dat echter de fout die door de notaris begaan werd niet inherent is aan de opdracht; dat hij bij het begaan van deze fout derhalve zijn mandaat te buiten is gegaan; dat de opdrachtgever dan ook

452 B; Paulus, C., en Boes, R., *Lastgeving*, in A.P.R., nr. 238; Brussel, 8 april 1963, *Pas.*, 1964, II, 91; anders: Van Gerven, W., *Algemeen deel*, nr. 153 m, blz. 502-503);

Overwegende dat de vordering dan ook ongegrond is ten aanzien van geïntimeerde W.;

Overwegende dat de schade van appellanten bestaat in het verschil tussen het door hen betaalde bedrag van 1.400.000 fr. en de werkelijke waarde van de grond ten bedrage van 607.000 fr., d.i. 793.000 fr., vermeerderd met de te veel betaalde koopkosten en registratierechten à 12,5 % of 99.125 fr. en honorarium ten bedrage van 26.122 fr. (deze laatste twee schadeposten als dusdanig niet betwist);

Overwegende dat appellanten niet bewijzen morele schade te hebben geleden;

Overwegende dat de toegekende bedragen dienen te worden verhoogd met de vergoedende interest vanaf de dag waarop de schade ontstaan is, nl. 13 september 1973, dag waarop in de akte van aankoop kwijting werd verleend van de koopprijs;

Overwegende dat de eis strekkende tot de hoofdelijke veroordeling van de rechtopvolgers van notaris T. of tot hun veroordeling in solidum ongegrond is; dat die personen immers persoonlijk geen onrechtmatige daad hebben gesteld welke een veroordeling in solidum zou rechtvaardigen; dat hoofdelijkheid niet wordt vermoed en in het onderhavige geval niet wordt opgelegd bij de wet;

(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

8e KAMER — 20 JUNI 1985

Voorzitter: de h. Vanderhoeght

Raadsheren: mevr. Beeckman en de h. Vandeplas (rapporteur)

Advocaat-generaal: de h. Van Camp

Misdrijf — Vernielen van andermans bomen — Begrip «boom».

Onder de benaming «bomen» in art. 537 Sw. dient te worden verstaan elk boomgewas of geboomte, zowel hoog hout, schaduwbomen, vruchtbomen als dwergbomen of sierbomen.

M. e.a.

Overwegende dat de beklaagden samen, na een braspartij, op 13 mei 1982 een rij sierboompjes, acer globosum, toebehorende aan de stad Mechelen hebben uitgerukt, afgebroken, vernield of op andere wijze hebben verminkt zodat ze vergingen; dat alle beklaagden deze baldadigheden hebben bekend en dat uit de vaststellingen van de politie en van de stedelijke dienst der plantsoenen blijkt dat in het totaal 42 sierboompjes werden vernield, hetgeen een schade van 55.440 fr. teweegbracht;

Overwegende dat onder de benaming «bomen» artikel 537 van het Strafwetboek elk boomgewas of geboomte, zowel hoog hout, schaduwbomen, vruchtbomen als dwergbomen of sierbomen beschermt;

Overwegende dat luidens artikel 537 van het Strafwetboek deze feiten worden bestraft met één correctionele straf van $(8 \times 42) = 336$ dagen tot 3 jaar gevangenis en een geldboete van $(26 \times 42) = 1.092$ fr. verminderd tot maximum 500 fr.; dat er echter aanleiding bestaat om rekening te houden met verzachtende omstandigheden (...).

NOOT—Het vernielen van sierboompjes en struiken

1. Diverse wetsbepalingen sanctioneren het vernielen, kappen en zelfs het ontschorsen van andermans bomen (zie Arnou, P., «Het kappen of ontschorsen van andermans bomen», *R. W.*, 1983-84, 1009-1011).

De toepasbaarheid van deze artikelen schept echter problemen wanneer we te doen hebben met sierboompjes of struiken met houtvorming maar van bescheiden omvang, al of niet deel uitmakend van een bos, natuurreserveaat, haag, kweekplantsoen of sieraanplanting.

2. Bevinden de boompjes of struiken zich in een bos, dan zal het vernielen ervan gestraft worden overeenkomstig de artt. 161 en 162 Boswb.

Deze artikelen bepalen een straf volgens de aard en de hoeveelheid van de houtlast.

Men zou dan ook kunnen beweren dat het vernielen van jong hout uit een bos niet strafbaar is, zolang niet ten minste een mutsaard, takkenbos of mansvracht is gekapt, uitgerukt of weggehaald (in deze zin: Pol. Péruwelz, 1 februari 1874, *Pas.*, 1874, III, 121).

Toch werd beslist dat elke hoeveelheid, hoe miniem ook, als «mansvracht» bestraft wordt (Corr. Doornik, 2 mei 1874, *Pas.*, 1874, III, 249; Beltjens, G., *Encyclopédie du droit criminel belge*, I, *Le code pénal*, p. 980, nr. 8).

Het speelt geen rol welke soort boompje of struik is uitgerukt, behalve wanneer het om alleenstaande jonge beuken of eiken zou gaan, want dan kan art. 158 Boswb. van toepassing zijn (Delaruvière, J. en Y., «Code forestier», in *Les Nouvelles*, p. 679, nr. 329).

Te vermelden is nog dat art. 159 Boswb. het toppen, ontschorsen of verminken van een boom gelijkstelt met het vellen ervan. Dit artikel is ook van toepassing op de artt. 161-162 Boswb. (Delaruvière, o.c., p. 675, nr. 308).

De straffen kunnen worden verdubbeld, o.a. wanneer gebruik werd gemaakt van een zaag of van vuur, en alle dienstig gereedschap zal in beslag genomen en verbeurd verklaard worden (artt. 169-170 Boswb.).

De in het Boswetboek omschreven misdrijven zijn louter feitelijke misdrijven, ongeacht opzet en/of materiële schade (Cass., 13 mei 1946, *Pas.*, 1946, I, 194; Cass., 10 mei 1971, *Pas.*, 1971, I, 826).

3. In natuurreservaten is alle beschadiging of vernieling van boompjes, struiken en zelfs van niet-houtvormende planten verboden. Overtreding wordt bestraft overeenkomstig de artt. 44 en 45 van de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud.

In de bosreservaten die geen natuurreserveaat zijn, wordt het vernielen van boompjes en struiken overeenkomstig het Boswetboek bestraft, tenzij een door de minister van Landbouw uitgevaardigd bijzonder reglement de bewaking en de politie van het bosreservaat regelt (artt. 21-24 Wet natuurbehoud; K.B. 2 april 1979 inzake beheersreglement der bosreservaten).

4. Maken de sierboompjes of struiken deel uit van een haag of struikenrij die als afsluiting dient, dan wordt het vernielen ervan gestraft overeenkomstig de artt. 545 en 546 Sw.

De strafrechter oordeelt soeverein of de struiken of boompjes een afsluiting vormen (Cass., 21 februari 1916, *Pas.*, 1917, I, 35). Het is daartoe niet noodzakelijk dat de haag doorlopend is of het gehele goed afsluit (Luik, 16 juni 1938, *Pas.*, 1939, II, 28; Corr. Doornik, 6 september 1930, *Pas.*, 1930, III, 144).

Art. 545 Sw. vereist geen bijzonder opzet. Het feit de haag opzettelijk vernield te hebben is voldoende (Cass., 16 oktober 1973, *Pas.*, 1974, I, 177; Gent, 29 december 1954, *R.W.*, 1954-55, 1556; contra maar ten onrechte: Pol. Quéveaucamps, 12 oktober 1892, *J.T.*, 1892, 1418, die een wil tot schaden vereist).

Toch is de dader niet strafbaar wanneer hij mocht denken dat hij door het vernielen van de haag andermans rechten niet schond (Cass., 11 mei 1937, *Pas.*, 1937, I, 138).

Zowel het geheel als gedeeltelijk uitrukken van de haag wordt door art. 545 Sw. bestraft (Gent, 22 december 1955, *R.W.*, 1956-56, 1922). Het louter beschadigen valt echter onder art. 563, 2°, Sw. (Nypels-Servais, *Le Code pénal belge*, IV, 1899, blz. 335, nr. 3).

In dat verband dient ook nog art. 90, 10°, Veldwb. te worden vermeld, dat het afrukken en meenemen van levende of dode takken uit hagen bestraft. Dit artikel is ook van toepassing wanneer men een struik, in een haag vergroeid, gedeeltelijk van zijn takken berooft (Pol. Wervik, 22 augustus 1890, *Cl. et B.*, XXXVIII, 918).

Het louter scheren van de haag is niet strafbaar, wanneer er geen enkele bedoeling tot schaden aanwezig is (Corr. Leuven, 10 november 1891, *J.T.*, 1891, 1396; Pol. Erezée, 15 juni 1899, *J.P.P.*, 1900, 46).

5. Behoren de boompjes of struiken tot een kweekplantsoen, dan zal art. 535 Sw. toepasselijk zijn wanneer ze kwaadwillig worden afgesneden of verwoest.

Volgens sommigen duidt de term «verwoest» erop dat de vernieling een bepaalde omvang of afmeting dient te hebben aangenomen en niet tot enkele struiken beperkt mag zijn gebleven (Luik, 20 februari 1868, *Pas.*, 1868, II, 120; Beltjens, *o.c.*, I, p. 707, nr. 13; Nypels-Servais, *o.c.*, IV, p. 304, nr. 3; *R.P.D.B.*, v°, «Droit rural», nrs. 543-536).

Vereist is eveneens het bijzonder opzet om de andere te schaden. Het louter gewild vernielen van de aanplanting is niet voldoende zo geen kwaadwilligheid aanwezig is (Luik, 7 november 1884, *Pas.*, 1885, II, 67; Corr. Brugge, 2 december 1876, *Pas.*, 1877, III, 158).

Bestaat dit bijzonder opzet niet, dan kan eventueel nog art. 90, 10°, Veldwb. weerom van toepassing zijn, dat het louter wegnemen van levende of dode takken uit kweek- of sierplantsoenen bestraft.

We wijzen er hier ten slotte op dat het niet steeds gemakkelijk is uit te maken of we staan voor een bos, dan wel voor een sier- of kweekaanplanting. De rechter zal hier in concreto moeten oordelen op basis van uitzicht, gebruik en aard van het groen.

Boom- of wijngaarden, boomkwekerijen en hoppevelden worden niet als een bos beschouwd (Beltjens, *o.c.*, I, p. 974, nr. 17). Hetzelfde geldt voor terreinen waar de aangeplante bomen louter als versiering of afscherming dienen zonder enige houtexploitatie (Luik, 29 september 1938,

R.D.P., 1939, 1516; Pol. Péruwelz, 1 oktober 1975, *J.J.P.*, 1976, 168).

6. Resten ons nog de sierboompjes, heesters en struiken, die niet in een der hierboven aangehaalde categorieën vallen.

Normaal sanctioneren twee wetsbepalingen het vernielen van bomen, nl. art. 537 Sw., toepasselijk bij het kwaadwillig kappen of ontschorsen van andermans bomen zodat ze vergaan, en art. 90, 9°, Veldwb. voor het geheel of gedeeltelijk kappen of ontschorsen van andermans bomen zonder dat ze vergaan (zie Arnou, *o.c.*, *R.W.*, 1983-84, 1009, nrs. 3, 6 en 8).

Zijn deze bepalingen nu van toepassing op kleine sierboompjes en struiken?

Wat art. 537 Sw. betreft, was de oudere rechtspraak en rechtsleer van mening dat dit niet het geval was (Luik, 20 februari 1868, *Pas.*, 1868, II, 120; Nypels-Servais, *o.c.*, IV, p. 303, nr. 3, die twijfelt omtrent de heesters; Goedseels J., *Commentaire du code pénal*, 2e druk, II, 1948, p. 373, nr. 3123; contra: Corr. Leuven, 16 januari 1888, *J.T.*, 1888, 571: een wijnstok is een «boom»).

Anders was het voor art. 90, 9°, Veldwb., waarbij men meende dat onder «bomen» wel de struiken en heesters vielen (Crahay, L., *Traité des contraventions de police*, 2e druk, 1887, p. 789, nr. 800; zie ook Antwerpen, 24 juni 1982, *R.W.*, 1983-84, 1005: vlierstruik).

Een cassatiearrest van 30 oktober 1911 (*Pas.*, 1911, I, 537) bepaalde nu dat de term «boom» uit art. 90, 9°, Veldwb. in zijn normale betekenis uit het gewone taalgebruik genomen dient te worden, bij gebreke van bijzondere wettelijke definitie van de term. Dit houdt in dat alle houtvormende planten, ook struiken en heesters onder het begrip «boom» vallen.

Deze oplossing dient ons inziens ook te worden aangenomen bij art. 537 Sw., aangezien ook hier geen wettelijke definitie van de term «boom» voorhanden is. Art. 537 Sw. is, naar wij menen, dan ook toepasselijk op alle struiken en heesters die houtvormend zijn (in dezelfde zin: *R.P.D.B.*, v° «Droit rural», nr. 549).

Het dient hier trouwens te worden vermeld dat reeds op 14 februari 1902 door het Hof te Luxemburg (*Pas.*, 1902, IV, 136) was beslist dat het begrip bomen in art. 537 Sw. ook struiken en heesters omvatte.

Terecht oordeelde het Hof te Antwerpen in casu dan ook dat de dwerg- en sierbomen onder de toepassing van art. 537 Sw. vallen, zoals overigens ook alle houtvormende struiken en heesters.

Er zij tot slot nog op gewezen dat het hof ook de straf-toemeting correct toepast. Art. 537 Sw. legt een gevangenisstraf en een geldboete op per boom. Deze dienen echter nadien samengeteld om één straf te vormen, waarbij ook slechts één vervangende gevangenisstraf wordt opgelegd (Luik, 20 augustus 1886, *Pas.*, 1887, II, 200; hetzelfde principe geldt overigens ook voor de incriminaties uit het Boswetboek: Brussel, 12 april 1908, *R.D.P.*, 1909, 55).

Patrick Arnou
Assistent K.U.Leuven

die, althans met een hoge graad van waarschijnlijkheid, als onbetwistbaar voorkomen.

Rekening houdend met het feit dat de door de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid aangerekende bijdragen werd betwist (door dagvaardingen van 28 oktober 1983, 30 december 1983, 20 januari 1984, 9 maart 1984 en 19 maart 1984), lijkt het passend dat aan appellant de toelating wordt verleend op het attest te vermelden dat de geïntimeerde grotendeels voldaan heeft aan zijn verplichtingen en dat er nog een schuldvordering bestaat welke betwist wordt voor de arbeidsrechtbank.

(...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE OUDENAARDE

1e KAMER — 27 SEPTEMBER 1984

Voorzitter: de h. Mys

Rechters: de hh. De Smedt en Gallet

Openbaar ministerie: de h. De Geest

Advocaat: mr. De Vleeschouwer

Afstamming — Ontkenning van vaderschap — Overlijden van de echtgenoot — Vorderingsrecht van de erfgenamen — Minderjarige erfgenamen — Afstand van geding — Beslissing van de familieraad — Homologatie.

De beslissing van de familieraad tot afstand van het door de vooroverleden vader ingeleide geding tot ontkenning van vaderschap behoeft de homologatie door de rechtbank van eerste aanleg.

Het kind tegen wie de ontkenning werd gevorderd behoort niet tot de erfgenamen die de vordering tot ontkenning kunnen inleiden resp. voortzetten. De familieraad kan derhalve niet mede namens het kind tegen wie de ontkenning wordt gevorderd, beslissen tot afstand van het ontkenningsgeding.

C.

Verzoekschrift

(...)

Dat vertoogster bij familieraad van 3 februari 1983 gehouden voor de heer Vrederechter van het kanton Zottegem als datieve voogdes werd aangesteld over de minderjarige kinderen van wijlen haar schoonzoon De V. R., overleden te Z. op 24 december 1982;

Dat wijlen haar schoonzoon tijdens zijn leven een procedure tot ontkenning van vaderschap had ingesteld met betrekking tot het minderjarige kind De V. C., geboren te B. op 29 juni 1970, scholierster, verblijvende te B.

Dat thans bij familieraad gehouden onder het voorzitterschap van de heer Vrederechter van het kanton Zottegem dd. 26 april 1984 de familieraad beslist heeft met eenparigheid van stemmen de hangende procedure tot ontkenning van vaderschap niet voort te zetten;

Dat de familieraad deze uitspraak echter gedaan heeft onder voorbehoud van homologatie van deze beslissing door de bevoegde rechtbank;

Dat de oudste dochter van wijlen De V. R., De V. C., geboren op 19 december 1963, en haar echtgenoot M.C.,

niet betrokken in de beslissing van de familieraad, hier wel kennis van hebben genomen en volgens de bijgevoegde verklaring zich bij deze beslissing aansluiten;

(Volgt verzoek tot homologatie)

Vonnis

Het verzoek strekt tot homologatie van een beslissing van de familieraad gehouden op 26 april 1984 om de hangende procedure tot ontkenning van het vaderschap over het kind De V. C. niet voort te zetten.

De procedure tot ontkenning van het vaderschap werd destijds ingeleid door De V. R., die hangende de procedure, overleden is op 24 december 1982.

Beslissingen van de familieraad moeten slechts ter homologatie aan de rechtbank worden voorgelegd in de gevallen bepaald door de wet (De Page, II, 127; Dekkers, I, 506). Het bijzondere geval van afstand van een hangende procedure tot ontkenning van het vaderschap komt in de wet niet voor. Hoewel de rechtspraak (Dekkers, I, 541) van oordeel is dat de voogd alleen mag optreden inzake vorderingen betreffende de staat van de persoon van de pupil of van een derde, is de rechtbank van oordeel dat de onderhavige beslissing terecht ter homologatie is voorgelegd: wanneer een wettig kind (in casu De V. N.) afstand doet van de hangende procedure tot ontkenning van het vaderschap over een ander kind dat aan haar vader werd toegeschreven, dan gaat het niet uitsluitend over een vordering van staat; het wettig kind aanvaardt dan immers naast zich een andere wettige erfgenaam, zodat zijn eigen aandeel in de nalatenschap verkleint.

Afstand van de hangende procedure kan derhalve neerkomen op afstand van een deel van de roerende en/of onroerende goederen die deel uitmaken van de nalatenschap van de overleden vader, nl. wanneer de ontkenning van vaderschap ingewilligd zou worden, zo ze voortgezet werd.

De rechtbank stelt vast dat de familieraad besliste namens twee minderjarigen, namelijk enerzijds het wettig kind De V. N. en anderzijds het kind De V. C., waarvan het vaderschap wordt betwist. Deze minderjarigen hebben ongetwijfeld strijdige belangen nl. het al dan niet aantreden van De V. C. in de nalatenschap van De V. R.

Met een unanieme rechtsleer neemt de rechtbank aan dat het kind, tegen wie de ontkenning werd gevorderd, niet gerekend kan worden bij de erfgenamen die de procedure tot ontkenning van vaderschap kunnen instellen of voortzetten (art. 317 B.W.). De procedure van ontkenning wordt gevoerd tegen het kind — vertegenwoordigd door zijn voogd ad hoc als verweerder; het is dan ook logisch dat het niet in de rechten kan treden van de overleden eiser om te beslissen over het al dan niet voortzetten van deze procedure (o.a. *Pandectes Belges*, V° «Désaveu d'enfant et de paternité», 146; Dekkers, I, 340; P. Senaeve, *Het vaderschap van de echtgenoot*, nr. 345).

Daar de familieraad mede heeft beslist namens het kind C. tegen wie de ontkenning werd gevorderd, is zijn beslissing aangetast door overschrijding van bevoegdheid en derhalve nietig.

De voorgelegde beslissing kan bijgevolg niet gehomologeerd worden, en de rechtbank moet ook niet verder onderzoeken of erfgenamen, hoe dan ook, op geldige wijze kunnen afzien van een hangende vordering tot ontkenning van vaderschap.

De rechtbank, rechtdoende op deze gronden en wijzende bij verzoekschrift: stelt vast dat de ter homologatie voorggelegde beslissing niet kan bekrachtigd worden in de mate dat zij de bevoegdheid door de familieraad overschrijdt; weigert de homologatie van deze beslissing; laat de kosten ten laste van verzoekers.

NOOT—*De procedure tot ontkenning van vaderschap na het overlijden van de echtgenoot*

1. Na de dood van de echtgenoot gaat het recht om een vordering tot ontkenning van vaderschap in te leiden over op diens erfgenamen. Indien de echtgenoot overleden is *pendente lite* vooraleer er een definitieve uitspraak geveld is, kunnen de erfgenamen insgelijks de ingestelde vordering *voortzetten*; dit geval wordt weliswaar niet uitdrukkelijk vermeld in art. 317 B.W., maar het gaat hier slechts om de toepassing van een gemeenrechtelijke regel (cf. artt. 724 en 330 B.W.; art. 816 Ger. W.; Rb. Brussel, 7 februari 1977, *Pas.*, 1977, III, 64; De Page, I, nr. 1094 in initio; Baeteman en Gerlo, *T.P.R.*, 1981, 890, nr. 180).

2. Na het overlijden van de echtgenoot wordt het recht om de ontkenning te vorderen resp. voort te zetten overgedragen op zijn *erfgenamen* (zie art. 317 B.W.).

Indien verscheidene erfgenamen de hoedanigheid hebben om het vaderschap van hun rechtsvoorganger in rechte te betwisten, komt het recht om de ontkenning te vorderen resp. voort te zetten aan elk van hen afzonderlijk toe. Als prerogatief dat m.i. ook voor de erfgenamen tevens een niet-vermogensrechtelijk aspect bevat (zie verder), is het ontkenningsrecht immers ondeelbaar: de erfgenaam die het wenst uit te oefenen, kan dus optreden ongeacht de houding van de andere erfgenamen (Demolombe, éd. belge, III, 1850, nr. 136; De Page en Dekkers, IX, nr. 15D). Tegen de niet in het ontkenningsgeding geroepen medeërfgenamen zal evenwel niet de exceptie van gewijsde opgeworpen kunnen worden (zie Senaave, P., *Het vaderschap van de echtgenoot*, Antwerpen, 1982, nrs. 611-612).

3. Het kind zelf ten aanzien van wie het vaderschap ter discussie staat, kan de vordering tot ontkenning niet inleiden resp. voortzetten, hoewel het erfgenaam van de echtgenoot blijft zolang de ontkenning niet tot stand is gekomen (Demolombe, éd. belge, III, 1850, nr. 126); het kind is immers de eigenlijke *verweerder* in het ontkenningsgeding.

Bij het bepalen van de ontkenningsgerechtigde erfgenamen van de echtgenoot moet voorts uitgegaan worden van de veronderstelling dat het kind zelf niet tot de nalatenschap zou komen.

4. In voorkomend geval kan m.i. zelfs de *moeder* van het te ontkennen kind de vordering tot ontkenning inleiden resp. voortzetten, namelijk wanneer zij op het ogenblik van het overlijden van de man noch uit de echt gescheiden noch van tafel en bed gescheiden is, en aldus tot diens nalatenschap komt. Deze stelling werd reeds verdedigd lang vóór de wet van 14 mei 1981, m.b.t. het geval de moeder bij gebreke van erfgerechtigde bloedverwanten, als onregelmatige erfopvolgster tot de nalatenschap van haar vooroverleden echtgenoot kwam (Demolombe, éd. belge, III, 1850, nr. 127; Laurent, III, 1878, nr. 442 *in fine*; *Nov.*, *Droit civil*, II; V° «De la paternité et de la filiation», nr. 194). Nu de langstlevende echtgenoot bevorderd is tot volwaardige erfgenaam met universele roeping (art. 731 B.W.), kan aan

deze stelling niet getwijfeld worden. In tegenstelling tot het kind is de moeder immers geen noodzakelijke verweerster in het ontkenningsgeding: zij moet alleen door de eiser in het geding geroepen worden (art. 318, eerste lid, B.W.), hetgeen slechts het quod plerumque fit behelst.

5. Bij *minderjarigheid* van een of meer erfgenamen van de echtgenoot wordt de vordering tot ontkenning van vaderschap in hun naam ingeleid door hun wettelijke vertegenwoordiger, ongeacht of die zelf al of niet erfgenaam is (cf. Rb. Dendermonde, 27 maart 1980, *R.W.*, 1980-81, 459). Hoewel de vordering tot ontkenning ook voor de erfgenamen een gemengd karakter heeft met naast het vermogensrechtelijke ook een moreel aspect (De Page en Dekkers, IX, nrs. 15B en 16, b), kan er m.i. geen bezwaar bestaan tegen het optreden van de wettelijke vertegenwoordiger.

Indien de echtgenoot naast het te ontkennen kind een of meer wettige kinderen heeft achtergelaten, dan zal hun moeder wegens strijdigheid van belangen niet namens hen kunnen optreden; de vordering tot ontkenning zal dan krachtens art. 420, tweede lid, B.W. dienen te worden ingeleid resp. voortgezet door hun toeziende voogd (Brussel, 27 mei 1916, *Pas.*, 1917, II, 96; Petit, *T. Vred.*, 1931, (405), 406).

6. Nochtans wordt meestal, in navolging van Laurent (III, 1878, nr. 436; V, 1878, nr. 82), voorgehouden dat, tenzij de wet uitdrukkelijk anders bepaalt, de vorderingen van staat zodanig aan de persoon verbonden zijn, dat de voogd (resp. de toeziende voogd) ze niet uit naam van de minderjarige/onbekwaamverklarde — noch eigenmachtig, noch met machtiging van de familieraad — kan instellen (Baert, *Familieraad* (A.P.R.), 68, nr. 148; cf. Vieujeun, *R.C.J.B.*, 1977, 518, nr. 17 en 537, nr. 35; *R.C.J.B.*, 1985, 517, nr. 25). Het Hof van Cassatie heeft bij arrest van 9 april 1981 (*R.W.*, 1981-82, 1973, noot Pauwels; *J.T.*, 1981, 643; *Pas.*, 1981, I, 897) deze stelling bijgetreden waar het, m.b.t. de voormalige nationaliteitswet, gesteld heeft dat de verklaring van nationaliteitskeuze door de belanghebbende persoonlijk diende te gebeuren, en dat de vertegenwoordiging (in het betreffende geval door de voogd) ter zake uitgesloten was.

Anderen, zoals De Page (I, nrs. 877, 882 en 1095; II, nr. 354) en Dekkers (I, nrs. 279, 340 en 541), houden voor dat de voogd weliswaar vorderingen van staat mag inleiden uit naam van de minderjarige/onbekwaamverklarde, maar maken daar een uitzondering op voor de vordering tot echtscheiding en de vordering tot ontkenning van vaderschap, gezien het sterk persoonlijke karakter ervan (zie ook R.P.D.B., V° «Interdiction», nr. 203); m.b.t. de ontkenningsoverdracht wordt evenwel hoofdzakelijk zoniet uitsluitend gedacht aan de vordering in te leiden door de man zelf, ingeval hij onbekwaam verklaard werd.

7. Er kan getwijfeld worden aan de juistheid, in zijn *algemeenheid*, van de stelling dat vertegenwoordiging inzake hoogstpersoonlijke rechtsvorderingen onmogelijk is (in dezelfde zin: Pauwels, noot bij Rb. Dendermonde, 1 april 1976, *R.W.*, 1975-76, (2507), 2511, nr. 3; De Gavre, noot bij R.v.St., 30 juli 1985, *J.T.*, 1986, (47), 49, nr. 5, die in dit arrest van de Raad van State een impliciete maar zekere verwerping ziet van genoemde stelling). De wet beperkt immers nergens de vertegenwoordigingsbevoegdheid tot de vermogensbescherming, en talrijke wettelijke bepalingen

ARBEIDSHOF TE GENT

KORT GEDING — 21 OKTOBER 1985

Voorzitter: de h. Wijnants

Raadsheren in sociale zaken: de hh. De Pauw en Verstraeten

Advocaat-generaal: de h. Colaes

Advocaten: mrs. De Ganck en Vanaverbeke

Overheidsopdrachten — Belgische inschrijver — R.S.Z.-attest — Inhoud.

De R.S.Z. mag op het attest dat hij in het kader van artikel 15, § 3, van het K.B. van 22 april 1977 aan de Belgische inschrijver op overheidsopdrachten aflevert, ook de voor een arbeidsgerecht betwiste bijdrageschulden vermelden wanneer deze met een hoge graad van waarschijnlijkheid als onbetwistbaar voorkomen.

R.S.Z. t/ N.V. H.

Bij beschikking in kort geding van 20 juni 1985 heeft de voorzitter van de Arbeidsrechtbank te Dendermonde, afdeling Aalst, appellant, oorspronkelijk verweerder, veroordeeld tot aflevering van een attest, als bedoeld in artikel 15, § 3, van het koninklijk besluit van 22 april 1977, waarop de vermelding moet worden aangebracht dat de geïntimeerde geen debiteur is, en zonder dat hierop melding mag worden gemaakt van de betwiste aanspraken van appellant in verband met de sociale-zekerheidsbijdragen op enkelvoudig vakantiegeld op loon voor overuren of sociale zekerheidsbijdragen op anciënniteitspremies.

Het koninklijk besluit van 22 april 1977 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten, is genomen ter uitvoering van de wet van 14 juli 1976.

De voorwaarde van toelaatbaarheid als kandidaat-inschrijver (opgenomen in artikel 15, § 3, tweede lid, van bedoeld koninklijk besluit) valt dan ook niet te interpreteren in het kader van de bijzondere eigen werking en de onmiddellijke doelstellingen van de wetgeving betreffende Rijksdienst voor Sociale Zekerheid, maar overeenkomstig de ratio legis van de wet van 14 juli 1976. De problemen waarmee deze wet hoofdzakelijk rekening dient te houden, betreffen onder andere de billijke offerteprijs, de abnormale prijsbieding, de soepele beoordeling van het bestuur voor variant-offertes, de geschillenregeling, de harmonisatie met de E.E.G.-richtlijnen en vooral de waarborg tot stipte en volledige uitvoering na toewijzing, alsmede de waarborg voor de toekomstige verantwoordelijkheid (cf. artikel 14 van de wet van 14 juli 1976, en *Parl. St., Senaat*, 1975-76, nr. 723, 2, vooral bijlage 1, blz. 74 e.v.).

Appellant dient dus een verplichting na te komen van een wet die hem vreemd is, een verplichting die erin bestaat een attest af te leveren waarin vermeld wordt dat de inschrijver voldaan heeft aan de voorschriften inzake de bijdragen voor de sociale zekerheid en de bestaanszekerheid.

Zoals geïntimeerde terecht opmerkt, heeft de inschrijver voldaan aan de bedoelde voorschriften, volgens het betwiste artikel 15, § 3, tweede lid, indien hij blijkens zijn reke-

ning, die ten laatste daags voor de opening van de inschrijvingen is opgemaakt: a) aan de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid alle vereiste aangiften heeft toegezonden, b) op deze aangiften geen verschuldigde bijdragen van meer dan 60.000 frank moet vereffenen, tenzij hij voor die schuld uitstel van betaling heeft verkregen, waarvan hij de termijnen strikt in acht neemt.

Het minste dat kan worden gesteld is dat de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid verplicht wordt een tekst toe te passen buiten haar eigen wetgeving en die daarenboven uiterst dubieus is. Enerzijds moet de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid nagaan of alle vereiste aangiften zijn toegezonden en anderzijds mag hij geen schuld vermelden waarvoor de inschrijver de toelating gekregen heeft om ze met afkortingen te betalen op voorwaarde dat hij de termijnen strikt naleeft. Ook mag de R.S.Z. artikel 15, § 3, niet hanteren als een dwangmiddel om zijn eigen visie over de verzekeringsplicht en over het begrip loon te verruimen. Hij is nochtans verantwoordelijk tegenover de overheidsdienst die hij moet inlichten over de stand van de rekening van de inschrijver met betrekking tot de betaling van de bijdragen.

Volgens de techniek eigen aan de sociale-zekerheidsregeling dient de werkgever aangifte te doen met het oog op de berekening van de bijdragen en moet de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid nagaan of alle vereiste aangiften werden gedaan (dit stemt overeen met letter a van artikel 15, § 3, van het koninklijk besluit van 22 april 1977). Het is slechts wanneer de Rijksdienst voor Sociale Zekerheid vaststelt dat niet alle aangiften (zie de tekst van art. 15, § 3, door de partijen uit het oog verloren) zijn gedaan, dat hij kan overgaan tot een ambtshalve aanrekening van de bijkomende bijdragen (art. 22 wet van 27 juni 1969 betreffende de sociale zekerheid).

De Rijksdienst voor Sociale Zekerheid zou dus te kort komen aan zijn verplichtingen indien hij daags vóór de inschrijving de inlichtingen in zijn bezit, namelijk de eventuele schuld van de inschrijver bestaande uit gedeeltelijke aangiften en ambtshalve aangevulde bijdragen, niet vermeldt. De niet-betaling van de bijdragen is immers een eerste duiding van de ongegoedheid van de inschrijver, waardoor het risico van de overheidsdienst wordt verzwaaard.

Zoals geïntimeerde stelt, mag de Rijksdienst ook niet onzorgvuldig te werk gaan en attesten afleveren waarop geen vaste, zekere en opeisbare schulden worden vermeld.

Het is dan ook vanzelfsprekend dat de grond van de zaak een onbetwistbare rol speelt in zoverre ambtshalve opgestelde aangiften niet betwist worden of althans met een hoge graad van waarschijnlijkheid als onbetwistbaar voorkomen (*Arbh. Brussel*, 18 januari 1985).

Elk geval dient derhalve afzonderlijk te worden beoordeeld (...) en dat geval mag niet vergeleken worden met het onderhavige geschil.

In casu gaat het niet om een geschil over de verzekeringsplicht, doch om een ambtshalve herziening van de bijdragen, rekening houdend met gepresteerde overuren en anciënniteitspremies, die uiteraard voortvloeien uit de arbeidsovereenkomst en waarover reeds uitvoerige rechtspraak bestaat (*Cass.*, 18 december 1974, *Pas.*, 1975, I, 427; *Cass.*, 29 oktober 1978) waardoor de bijdrageplicht voor overuren en voor vakantiegeld, alsmede het loonkarakter van premies uitbetaald aan het personeel kwam vast te staan. Hier gaat het om ambtshalve opgestelde aangiften

hebben inzake hoogstpersoonlijke vorderingen in elk geval precedents geschapen (art. 318, 1e lid, B.W. inzake de verweerder in ontkenning van vaderschap; art. 341b, 1e lid, B.W. inzake onderzoek naar het ouderschap; art. 232, 2e lid, B.W. inzake echtscheiding op grond van vijf jaar feitelijke scheiding wegens geestesziekte; art. 7 W.B.N. — wet van 28 juni 1984 inzake nationaliteit).

Aan de andere kant dient vastgesteld te worden dat het vorderingsrecht inzake ontkenning van vaderschap voor de erfgenamen een gemengd moreel en vermogensrechtelijk karakter heeft, zodat het «hoogstpersoonlijke» karakter van dit recht hier betwistbaar is en bezwaarlijk een hinderpaal kan vormen voor het optreden van de wettelijke vertegenwoordiger. Overigens wordt ook m.b.t. de moeder aangenomen dat zij in voorkomend geval als quasi-verweerder in het ontkenningsgeding geldig vertegenwoordigd kan worden door haar voogd of haar voorlopig bewindvoerder (Rb. Brussel, 14 april 1970, *J.T.*, 1970, 600; Rb. Brussel, 21 juni 1978, *R.W.*, 1979-80, 2186, noot Pauwels), aangezien ook voor haar dit optreden in het ontkenningsgeding niet hoogstpersoonlijk genoemd kan worden.

8. In de regel kan de voogd alleen, zonder toestemming van de familieraad, een vordering instellen of voortzetten in de plaats van de minderjarige. De wet maakt hier alleen een uitzondering op voor de vorderingen betreffende onroerende rechten (art. 464 B.W.) en voor de vorderingen tot verdeling (art. 465 B.W.). *A contrario* leidt bepaalde rechtsleer hieruit af dat ook voor het inleiden van de vorderingen betreffende de staat van de persoon — in de gevallen waarin het optreden van de voogd toelaatbaar wordt geacht — de voogd alleen kan optreden zonder de toestemming van de familieraad te behoeven (De Page, II, 170, nr. 180, 1°, f; Dekkers, I, 1972, 336, nr. 541).

Andere auteurs hebben ter zake evenwel de vorderingen van staat gelijkgesteld met de onroerende rechtsvorderingen en om die reden, ofwel op grond van de inherente belangrijkheid van die vorderingen, de machtiging van de familieraad vooropgesteld (Zachariae door Aubry en Rau, 1856, I, § 114, p. 415 en noot 6; Demolombe, éd. belge, IV, 1852, nr. 694; Arntz, I, 1879, nr. 740). In deze optiek is de machtiging van de familieraad dan slechts vereist voor het inleiden van vorderingen van staat en voor het doen van afstand ervan, niet voor het zich verweren op die vorderingen (zelfde auteurs). Zoals voor de onroerende rechtsvorderingen volstaat dan de machtiging van de familieraad en behoeft er geen homologatie van de rechtbank gevraagd te worden.

9. In de geannoteerde beschikking wordt nu uitgegaan van de overweging dat voor de erfgenamen de vordering tot ontkenning van vaderschap niet louter een vordering van staat betreft, maar dat zij — doordat zij indirect ook de rechten betreft die de betrokkenen kunnen doen gelden in de nalatenschap van de vooroverleden echtgenoot — ook het karakter vertoont van een vordering betreffende roerende en/of onroerende rechten; in het laatste geval zou het instellen of voortzetten van de vordering dan overeenkomstig art. 464 B.W. onderworpen zijn aan de machtiging van de familieraad. Deze overweging ligt in de lijn van de algemene opvatting in de klassieke Belgische en Franse rechtsleer volgens welke de vordering tot ontkenning voor de echtgenoot een moreel of extra-patrimoniaal karakter vertoont, terwijl ze voor de erfgenamen een louter vermo-

gensrechtelijk karakter zou vertonen (Laurent, III, 1878, nrs. 429, 437-438 en 441; De Page, I, nrs. 261 en 1094), tenzij wanneer het gaat om een ontkenningsvordering die door de erfgenamen wordt voortgezet.

Ik kan het met die stelling moeilijk eens zijn. Het onderscheid tussen het morele karakter van de ontkenningsvordering uitgeoefend door de man en het vermogensrechtelijke karakter ervan indien ze uitgeoefend wordt door de erfgenaam is artificieel: zowel de echtgenoot als zijn erfgenamen hebben een geheel van morele en pecuniaire belangen te verdedigen bij de betwisting van het vaderschap, ook al zullen wellicht veelal bij de echtgenoot de morele aspecten ervan de pecuniaire overstijgen en *vice versa* bij de erfgenamen. De toepassing van de regels inzake vermogensrechtelijke vorderingen op de vordering tot ontkenning is dan ook in geen enkel geval verantwoord. Overigens vertonen de meeste vorderingen m.b.t. de staat van personen vermogensrechtelijke aspecten (bv. de vordering tot echtscheiding) zonder dat dit hun karakter van vordering van staat beïnvloedt.

Mijn besluit is dan ook dat bij gebrek aan uitdrukkelijke wettekst in die zin, het optreden van de voogd (resp. toeziende voogd) m.b.t. het inleiden of voortzetten van de vordering tot ontkenning van vaderschap niet onderworpen is aan de goedkeuring van de familieraad.

Er kan nog worden aangestipt dat de Franse wetgever deze kwestie wel uitdrukkelijk heeft geregeld; art. 464, derde lid, C.C.F. luidt als volgt: «L'autorisation du conseil de famille est toujours requise pour les actions relatives à des droits qui ne sont point patrimoniaux»; in dezelfde zin *de lege ferenda*: H. Nuytinck, *Voogdij over minderjarigen — Een voorstel tot hervorming*, Antwerpen, 1983, 161: «De voogd mag een geding instellen of zich verweren in een geding betreffende de vermogensrechten van de minderjarige. De machtiging van de vrederechter is vereist voor vorderingen die de staat van de persoon betreffen.»

10. In het voorliggende geval ging het evenwel niet om de beslissing tot inleiden of voortzetten van de vordering tot ontkenning, maar om de beslissing tot «niet voortzetten» van die vordering.

Een afstand van de *rechtsvordering* is uitgesloten inzake ontkenning van vaderschap, omdat aldus afgezien zou worden van het ontkenningsrecht zelf, dat niet vatbaar is voor beschikking. Een afstand van *geding* zou in principe toegelaten zijn, aangezien hij louter als gevolg heeft aan de ingeleide procedure een einde te maken zonder de uitspraak af te wachten, zonder het later heropenen van de procedure uit te sluiten; in de gevallen waarin, zoals bij ontkenning van vaderschap, voor het inleiden van de vordering slechts bijzonder korte termijnen openstaan, dient deze oplossing evenwel te worden verworpen, aangezien na afstand van geding de eventuele latere herneming van de procedure hypothetisch is: ook de afstand van geding is dus inzake ontkenning van vaderschap niet geldig (zie Senaev, *op. cit.*, nr. 588).

Er wordt evenwel algemeen geleerd dat de vordering tot ontkenning van vaderschap wanneer zij door de erfgenamen wordt ingeleid, onderworpen is aan het gemeenrechtelijke regime, en derhalve wel vatbaar is voor afstand, omdat zij dan slechts een geldelijk belang zou voorstellen (zie De Page, I, nr. 262, 2°). Ik heb daartegen de stelling verdedigd dat ook voor de erfgenamen de ontkenningsvor-

dering een gemengd moreel en vermogensrechtelijk karakter heeft, zodat niet valt in te zien waarom t.a.v. hen zou moeten worden afgeweken van de regels voortvloeiende uit de onbeschikbaarheid van de vordering zoals ze gelden m.b.t. de echtgenoot zelf (zie Senaeve, *op. cit.*, nr. 589).

11. Ten slotte moet de afstand van de rechtsvordering of van het geding tot ontkenning van vaderschap in naam van de minderjarige erfgenamen bekeken worden vanuit het oogpunt van de bevoegdheden van de voogd (resp. toezien-de voogd). Zelfs als men met de klassieke doctrine zou aannemen dat de afstand van de rechtsvordering of van het geding tot ontkenning mogelijk zou zijn wanneer hij uitgaat van de erfgenamen, dan nog moet uitgesloten worden dat de voogd, al dan niet gemachtigd door de familierraad, daartoe overgaat. De afstand van geding in de ontkenningprocedure maakt immers een *afstand* uit van het recht zelf van de minderjarige om de ontkenning te vorderen — bij afstand van rechtsvordering is dit sowieso het geval —, een handeling die voor de voogd totaal verboden is, behalve in het bijzondere geval van art. 461 B.W. (cf. De Page, II, nrs. 213 en 216; Dekkers, I, nr. 522; Cornet, A., *Les mineurs et les aliénés*, 1949, nr. 416, c; cf. Vieujean, *R.C.J.B.*, 1977, 518, nr. 17).

Patrick Senaeve

VREDEGERECHT TE BOOM

13 DECEMBER 1984

Rechter: de h. Monballiu

Advocaten: mrs. D'Espallier en Schroeyers

Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Vrederechter — Aanwijzing van deskundige op verzoekschrift — Opdracht.

Geen beperking is ingesteld aan de opdracht die de vrederechter in het kader van zijn materiële bevoegdheid geeft aan de deskundige, die hij met toepassing van art. 594, 1°, Ger. W. op verzoekschrift aanstelt.

R. t/ J.

Overwegende dat artikel 594, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat de vrederechter op verzoekschrift uitspraak doet op vorderingen tot aanwijzing van deskundigen, wanneer het voorwerp van het deskundigenonderzoek tot zijn volstreekte bevoegdheid behoort;

Dat het deskundigenonderzoek inzake huurschade tot onze volstreekte bevoegdheid behoort en wij derhalve met toepassing van dit artikel van het Gerechtelijk Wetboek, rechtdoende op het door verzoekers ingediende verzoekschrift, een deskundige hebben moeten aanstellen met opdracht een onderzoek in te stellen betreffende de door verzoekers beweerde huurschade;

Dat eiser dit niet betwist, maar wel stelt dat wij aan de deskundige alleen opdracht konden geven materiële vaststellingen te doen, maar niet om de oorzaak en de omvang van de huurschade te onderzoeken, noch om de kosten en de duurtijd van de herstellingen te ramen;

Overwegende dat wij met deze stelling van eiser, die door verweerders betwist wordt, niet kunnen instemmen omdat deze stelling naar ons oordeel: 1. in strijd is met de duidelijke tekst van de wet, die door eiser ten gevolge van een verkeerde lezing van een tekst uit de wordingsgeschiedenis van de wet niet uitgelegd, maar gewijzigd wordt door er een belangrijke beperking aan toe te brengen, die in de wet zelf niet voorkomt; 2. in strijd is met de geest van de wet, namelijk de vereenvoudiging van de procedure, die een van de voorname doelstellingen is geweest van de wet tot invoering van het Gerechtelijk Wetboek;

Overwegende dat de stelling van eiser immers als gevolg heeft dat met betrekking tot het geschil van partijen, indien er werkelijk aan het verhuurde goed huurschade zou toegebracht zijn, achtereenvolgens twee deskundige onderzoeken zouden dienen te worden bevolen: 1. rechtdoende op het eenzijdig verzoekschrift van verzoekers: een eerste deskundig onderzoek met toepassing van artikel 594, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek, waarbij aan de deskundige enkel opdracht gegeven wordt met betrekking tot eventuele huurschade materiële vaststellingen te doen; 2. rechtdoende nadien op de vordering tot betaling van schadevergoeding: een tweede deskundig onderzoek met toepassing van artikel 962 van het Gerechtelijk Wetboek, waarbij aan de deskundige opdracht gegeven wordt de oorzaak en de omvang van de huurschade te onderzoeken en de kosten en de duurtijd van de herstellingen te ramen;

Overwegende dat het zonder meer duidelijk is dat een vrij eenvoudige procedure zoals die betreffende huurschade nodeloos omslachtiger, trager en kostbaarder wordt, wanneer hiertoe niet één, maar achtereenvolgens twee afzonderlijke deskundige onderzoeken nodig zijn, afgezien nog van de byzantijnse betwistingen waartoe een zo vaag begrip als «materiële vaststellingen» aanleiding kan geven om de begrenzing aan te duiden binnen welke de eerste opdracht van de deskundige dient te worden uitgevoerd;

Dat wij trouwens niet inzien hoe een deskundige materiële vaststellingen in zake huurschade kan doen zonder meteen de oorzaak en de omvang van deze schade vast te stellen, aangezien huurschade de schade is die door de huurder veroorzaakt is en de materiële vaststelling van deze schade meteen haar omvang aangeeft;

Overwegende dat de Koninklijke Commissaris voor de Gerechtelijke Hervormingen, de heer Charles Van Reepingen, in de inleiding van zijn verslag over het ontwerp van wet tot invoering van het Gerechtelijk Wetboek de volgende overwegingen aanhaalt van het verslag aan de Koning, die naar de wens van de toenmalige minister van Justitie de oprichting moesten rechtvaardigen van een koninklijk commissariaat voor de gerechtelijke hervorming: «Verschillende jaren reeds hebben de vertegenwoordigers van de Natie in beide kamers de eenstemmige wens van de openbare opinie voor een minder omslachtige, snellere en minder kostbare rechtsbedeling tot uiting gebracht»;

Dat de stelling van eiser juist het tegendeel van deze eenstemmige wens tot gevolg heeft en met betrekking tot het geschil van partijen de procedure niet alleen omslachtiger maakt en daardoor vertraagt, maar vooral veel kostbaarder, aangezien de zwaarste kosten in een procedure wegens huurschade de kosten van de gerechtelijke expertise zijn, die uiteraard aanzienlijk hoger zijn wanneer niet één, maar twee expertises nodig zijn;

Overwegende dat deze stelling van eiser, die strijdig is zowel met de tekst als met de geest van de wet, steunt op een verkeerde lezing van een tekst uit de wordingsgeschiedenis van de wet, namelijk het verslag Hermans;

Dat immers uit een juiste lezing van deze tekst duidelijk blijkt dat aan de vrederechter, wanneer hij in het kader van zijn volstreekte bevoegdheid met toepassing van artikel 594, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek op eenzijdig verzoekschrift een deskundige aanstelt, geen beperking is opgelegd met betrekking tot de aan de deskundige te geven opdracht;

Overwegende dat uit het verslag Hermans inderdaad blijkt dat, ter gelegenheid van de bespreking van artikel 594, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek, twee verschillende vragen van leden van de Kamer aan de orde zijn geweest, waarop twee verschillende antwoorden gegeven werden:

1. enerzijds de vraag of ook de vrederechter niet diende te worden gemachtigd om in elk geval, welke ook de aard en de waarde van de vordering zij, deskundigen aan te wijzen die tot taak hebben de schade te ramen en de oorzaken ervan op te sporen en die aldus ongeveer dezelfde bevoegdheid zou hebben als de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, waarop geantwoord werd:

— dat de bevoegdheid van de voorzitter niet vergeleken kan worden met die van de vrederechter en dat het niet zou opgaan dat de vrederechter, op eenzijdig verzoekschrift, een expert zou gelasten om de oorzaken van de schade op te zoeken en de omvang ervan te ramen;

— en dat alleen wanneer het een eenvoudige vaststelling betreft, de procedure op verzoekschrift verantwoord zou zijn, maar wanneer het om de bepaling van de oorzaak en de omvang van de schade gaat, de procedure op dagvaarding voorgeschreven is;

2. anderzijds de vraag welke de draagwijdte was van de woorden «of wanneer het voorwerp van het deskundig onderzoek tot zijn volstreekte bevoegdheid behoort...»:

— dat hierop geantwoord werd dat in alle zaken die tot de bevoegdheid van de vrederechter behoren een deskundige op eenzijdig verzoekschrift kan worden aangesteld;

— dat verscheidene leden opmerkten dat, daar een dergelijke bevoegdheid reeds geregeld werd voor de rechtbanken van eerste aanleg, waar de voorzitter, zitting houdende in kort geding, de vereiste maatregelen kan treffen, het niet wenselijk is de vrederechter met een gelijkaardige bevoegdheid te belasten en het voldoende is dat hij dergelijke maatregelen kan treffen hetzij wanneer dit hem toekomt krachtens overeenkomsten tussen partijen, hetzij krachtens een uitdrukkelijke bepaling van de wet;

— dat men echter geantwoord heeft dat het zeer nuttig en doeltreffend is dat ook de vrederechter binnen de perken van zijn volstreekte bevoegdheid deskundigen op eenzijdig verzoekschrift mag aanstellen, een rechtspleging die zeer snel gaat en niet van die aard is dat zij de rechten van de partijen kan schaden;

Overwegende dat uit het volledig antwoord op de tweede vraag, zoals dit antwoord in het verslag Hermans weergegeven wordt, duidelijk blijkt dat de vrederechter een gelijksoortige bevoegdheid heeft als de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, niet alleen wanneer de aanwijzing van deskundigen hem toekomt krachtens een overeenkomst tussen partijen of krachtens de wet, maar ook wanneer het

voorwerp van het deskundig onderzoek tot zijn volstreekte bevoegdheid behoort;

Dat deze bevoegdheid van de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg in artikel 584, 2°, van het Gerechtelijk Wetboek omschreven wordt als de bevoegdheid om welke vaststellingen of deskundige onderzoeken ook te bevelen, zelfs met raming van de schade en opsporing van de oorzaken ervan;

Overwegende dat uit de tekst, de geest en de wordingsgeschiedenis van de wet derhalve blijkt dat voor de vrederechter in het kader van zijn volstreekte bevoegdheid geen beperking is gesteld aan de opdracht die hij geeft aan de deskundige, die hij met toepassing van artikel 594, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek op eenzijdig verzoekschrift aanstelt;

Overwegende dat eiser bijgevolg volkomen ten onrechte de vernietiging vordert van onze beschikking van 5 oktober 1984, waarbij hij architect P.M., met toepassing van artikel 594, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek, op eenzijdig verzoekschrift van de verzoekers als deskundige hebben aangesteld met de in deze beschikking omschreven opdracht;

Overwegende dat de rechtspleging ingeleid bij deze beschikking, die op eenzijdig verzoekschrift verleend werd, niet van dien aard is dat de rechten van eiser kan schaden;

Dat het eenzijdig karakter van deze procedure zich immers beperkt tot de aanbidding van het verzoekschrift en de aanstelling van de deskundige, terwijl het hele verder verloop van de procedure een contradictoir karakter vertoont, omdat de aangestelde deskundige zijn opdracht slechts regelmatig kan uitvoeren mits de door de wet met betrekking tot de gerechtelijke expertises opgelegde pleegvormen worden nageleefd;

(...)

NOOT—In dezelfde zin: Vred. Antwerpen, 15 februari 1978, *R.W.*, 1977-78, 2227, noot; Van Parijs, L., «Procedure op eenzijdig verzoekschrift», *T.P.R.*, 1980, (241), 243, nr. 6; doch *anders*: Cass., 21 maart 1979, *R.W.*, 1979-80, 523.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 6 juni 1985

Architect — 1. Wijziging, door de opdrachtgever, van het originele plan — Aanvaarding door de architect — Voorwaarden — 2. Reglement van beroepsplichten, goedgekeurd bij K.B. van 5 juli 1967 — Geen bindende kracht.

Na te hebben vastgesteld dat eiser als architect door verweerder, opdrachtgever voor het bouwen van een villa, giconsulteed werd met betrekking tot het plaatsen van een open haardvuur in een lokaal waar oorspronkelijk de badkamer moest komen, houdt het bestreden arrest (Hof Gent, 14 juni 1984) eiser aansprakelijk voor door brand ontstane schade; het oordeelt dat eiser de toezichtsverplichting had zich ervan te vergewissen dat het haardvuur aangesloten was op de juiste schoorsteenpijp. Eiser werpt op: 1) dat zijn verbintenis toezicht te houden op de werkzaamheden bij het bouwen van de villa niet inhield dat hij toezicht

diende te houden op het plaatsen van een open haardvuur waarvoor hij geen architecturale opdracht kreeg; 2) dat uit art. 28 van het reglement van beroepsplichten, goedgekeurd bij K.B. van 5 juli 1967, blijkt dat de architect slechts toezicht dient uit te oefenen op de plans die hij uitgewerkt heeft.

«Wat het eerste onderdeel betreft:

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat de partijen niet betwisten, eensdeels, dat verweerder, tijdens de uitvoering van het bouwwerk waarvoor eiser een algemene architectenopdracht had, een wijziging in de originele bouwplans verlangde nopens de plaatsing van een haardvuur, dat oorspronkelijk in de plans niet voorkwam en, anderdeels, dat de afwijking van het eerste geconcipeerde ontwerp niet werd uitgevoerd vooraleer eiser dienaangaande werd geraadpleegd;

«Overwegende dat, wanneer de opdrachtgever een wijziging van het originele plan verlangt, de architect deze slechts mag aanvaarden voor zover de veiligheid van het gebouw niet in het gedrang komt; dat, als echter naderhand blijkt dat zulks wel het geval was, hij hiervoor aansprakelijk moet worden gesteld indien hij zijn cliënt niet heeft gewezen op de nadelige gevolgen die deze afwijking kon meebrengen;

«Overwegende dat het arrest door te oordelen dat, ten deze, eiser als technisch raadgever van de opdrachtgever toezicht diende uit te oefenen op het plaatsen van het haardvuur omdat de coördinatie van het geheel van het bouwwerk binnen de hem toevertrouwde architecturale opdracht viel, aan deze overeenkomst niet meer rechtsgevolgen toekent dan door de partijen bedoeld, en de verbindende kracht ervan niet miskent;

«Dat het onderdeel niet kan worden aangenomen;

«Wat het tweede onderdeel betreft:

«Overwegende dat eiser betoogt dat de architect die met een algemene opdracht is belast, enkel toezicht moet uitoefenen op de uitvoering van de werken waarvoor hij de plans heeft opgemaakt en, tot staving van zijn betoog, naar de bepalingen van artikel 28 van het door de Nationale Raad van de Orde van Architecten vastgesteld reglement van beroepsplicht verwijst;

«Overwegende dat artikel 39 van de wet van 26 juni 1963 tot instelling van een Orde van Architecten bepaalt dat de Koning op verzoek van de Nationale Raad aan de voorschriften van de plichtenleer, ingevolge artikel 38 vastgesteld, bij een in Ministerraad overlegd besluit bindende kracht kan verlenen;

«Overwegende dat het koninklijk besluit van 5 juli 1967, dat aan 'het op 17 maart 1967 en 16 juni 1967 door de Nationale Raad van de Orde van Architecten vastgesteld reglement' met ingang van 1 september 1967 bindende kracht verklaart te verlenen, vermeldt dat bedoeld besluit genomen werd 'op het advies van onze, op 2 juni 1967, in Raad vergaderde Ministers';

«Overwegende dat hieruit blijkt dat het op 17 maart 1967 en 16 juni 1967 vastgestelde reglement het voorwerp niet heeft uitgemaakt van een in Ministerraad overlegd koninklijk besluit, zoals door artikel 39 van de wet van 26 juni 1963 wordt vereist;

«Dat bedoeld reglement derhalve geen bindende kracht heeft, met het gevolg dat het onderdeel, voor zover het daarop steunt, niet ontvankelijk is;

«Overwegende dat artikel 4 van de wet van 20 februari 1939 op de bescherming van de titel en van het beroep van architect niets te maken heeft met de in het onderdeel aangevoerde grieven; dat het onderdeel, voor zover het afgeleid is uit de schending van deze wetsbepaling, niet ontvankelijk is.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart — Procureur-generaal: de h. Krings — Advocaten: mrs. De Gryse, Bayart en Van Ommeslaghe — In de zaak: P. t/ N.V. D. (verzekeraar) en Van den B.)

NOOT—1. Zie Cass., 3 maart 1978, *R.W.*, 1978-79, 759, *R.C.J.B.*, 1982, 711, met noot van M. Vanwijck-Alexandre, *T. Aann.*, 1981, 262, met conclusie van de adv.-gen. Krings.

2. Zie Geert Baert, «Het nieuwe reglement op de beroepsplichten van de architect», *R.W.*, 1985-86, 1457.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 18 oktober 1985

Gemeentebelasting — Directe belasting — Begrip — Belasting met uiteraard duurzame toestand als gevolg.

Eiseres had m.b.t. straatwerken een belasting ingevoerd. De bestreden beslissing (Bestendige Deputatie Brabant, 1 oktober 1983) oordeelt dat het om een directe belasting gaat en verklaart verweerd bezwaar ontvankelijk, en vervolgens, wegens het feit dat het aanslagbiljet nietig is, ook gegrond. Eiseres voert twee middelen aan die berusten op de stelling dat het niet om een directe belasting gaat. Ze falen naar recht:

«Overwegende dat alle aangevoerde grieven berusten op de stelling dat de litigieuze belasting, genoemd 'verhaalbelasting', geheven ten laste van de burgers die voordeel halen uit werken door de gemeente uitgevoerd zonder hun toestemming en zonder hun tussenkomst, meer in het bijzonder die geheven ten laste van eigenaars wier eigendommen palen aan een openbare weg die op kosten van de gemeente wordt geopend, verlengd, verbreed of rechtgetrokken, waarlangs trottoirs worden aangelegd, vernieuwd of verbreed, of waarin riolering wordt aangelegd, indirecte belastingen zijn, omdat zij geheven worden ter oorzaak van een bepaald feit, te weten de voltooiing van de werken;

«Overwegende dat de voltooiing van de werken weliswaar een vereiste is voor het verschuldigd zijn van de betrokken belastingen, maar niet het feit, de gebeurtenis of de handeling oplevert welke door die belastingen wordt getroffen; dat die belastingen een uiteraard duurzame toestand treffen, namelijk de belasting van de onroerende goederen aan de openbare weg waar de bedoelde werken zijn uitgevoerd, en derhalve directe belastingen zijn.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert — Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts — Advocaat: mr. Vlassak — In de zaak: Stad Leuven t/ V.)

NOOT—Zie Cass., 24 oktober 1957, *Pas.*, 1958, I, 170, met conclusie van de advocaat-generaal Ganshof van der Meersch.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 18 oktober 1985

Inkomstenbelastingen — Onroerende voorheffing — Art. 162, § 4, 2°, W.I.B. — Vermindering voor volledig betrokken woonhuis met kadastraal inkomen van niet meer dan 30.000fr. — Overschrijding van die grens ten gevolge van de algemene perekwatie — Behoud van de vermindering — Vereisten.

Het cassatieberoep tegen Hof Antwerpen, 12 december 1983 wordt om de volgende redenen verworpen:

«Overwegende dat artikel 162, § 1 1°, eerste lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, achtereenvolgens gewijzigd bij artikel 23 van de wet van 19 juli 1979 en bij artikel 31 van de wet van 8 augustus 1980, bepaalt: 'Op aanvraag van de belanghebbende wordt een vermindering van een vierde van de onroerende voorheffing verleend in verband met het door de belastingplichtige volledig betrokken woonhuis, wanneer het kadastraal inkomen van zijn gezamenlijke in België gelegen onroerende goederen niet meer bedraagt dan 30.000 frank'; dat § 4 van dezelfde wetsbepaling, als door voormelde bepalingen gewijzigd, luidt als volgt: 'Wanneer de in § 1, 1°, bedoelde grens van 30.000 frank wordt overschreden, blijft de in die bepaling bedoelde vermindering van een vierde niettemin behouden voor de belastingplichtige die ze genoten heeft voor het aanslagjaar 1979, zolang als: 1° de belastingplichtige zijn woonhuis volledig blijft betrekken; 2° het overschrijden van de grens van 30.000 frank uitsluitend het gevolg is van de algemene perekwatie van de kadastrale inkomens van toepassing met ingang van het aanslagjaar 1980; 3° het kadastraal inkomen van de gezamenlijke onroerende goederen van de belastingplichtige niet meer bedraagt dan 40.000 frank';

«Dat de bepaling van artikel 162, § 4, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, zoals zij werd overgenomen door de wet van 19 juli 1979, in de memorie van toelichting wordt verantwoord als volgt: 'Zij waarborgt het behoud van de vermindering aan hen die er voor het ogenblik van genieten en dit voor zolang geen wijziging intreedt in hun toestand. Met andere woorden de verworven rechten blijven behouden indien het overschrijden van de nieuwe grens enkel en alleen het gevolg is van de perekwatie (geen nieuwe aankoop, noch verbouwingen in bestaande onroerende goederen). Maar om te vermijden dat de vermindering behouden blijft voor diegene die een goed bewoont waarvan de huurwaarde, na de perekwatie van 1955, grondige wijzigingen onderging, zonder dat er evenwel aanleiding toe bestond het kadastraal inkomen te herzien, werd het noodzakelijk geoordeeld te bedingen dat de vermindering niet meer zal worden toegekend, wanneer het nieuw kadastraal inkomen van al de goederen die de eigenaar bezit hoger is dan (40.000) frank';

«Overwegende dat uit het vorenstaande volgt dat de bepaling van artikel 162, § 4, moet worden begrepen in die zin dat, wanneer het bedrag van 30.000 frank, gesteld in § 1, 1°, eerste lid, alleen ten gevolge van de perekwatie wordt overschreden, en zulks tot een maximum van 40.00 frank, de vermindering behouden kan blijven, maar dat integendeel, zodra het meerdere dan 30.000 frank niet uitsluitend het gevolg is van de perekwatie, maar mede het

gevolg van een aankoop of verbouwing, het behoud van de vermindering wordt ontzegd;

«Dat de rechters, nu zij vaststellen dat het kadastraal inkomen van het litigieuze appartement 30.900 frank is geworden ten gevolge van de perekwatie, maar met 1800 frank is vermeerderd ten gevolge van de aankoop van een garage na 1 januari 1979, zonder schending van de voormelde wetsbepalingen de vermindering ontzeggen.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur de h. Soetaert — Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts — Advocaten: mrs. Van de Wynckel en Claeys Bouuaert — In de zaak: De C. t/ Belgische Staat)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 18 november 1985

Arbeidsovereenkomst — Overheidspersoneel — Eenzijdige aanstelling — Statutair dienstverband — Niet door statutaire bepalingen geregelde toestand — Geen arbeidsovereenkomst.

Het arrest van 4 december 1984 van het Arbeidshof te Antwerpen, afdeling Hasselt, wordt vernietigd op navolgende gronden:

«Overwegende dat eenzijdige aanstelling door de overheid een statutair dienstverband doet ontstaan; dat een zodanige dienstbetrekking in elk geval beheerst wordt door de algemene beginselen die de toestand van het personeel in overheidsdienst regelen en door de uit die beginselen afgeleide rechtsregels; dat het statutair dienstverband slechts een einde kan nemen ingevolge een andere eenzijdige beslissing van de overheid;

«Overwegende anderzijds dat contractuele tewerkstelling door de overheid, overeenkomstig de artikelen 35, § 1, van de gecoördineerde wetten betreffende het bediendencontract en 1, tweede lid, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, slechts tot stand kan komen ingevolge een arbeidsovereenkomst;

«Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt dat verweerster in 1970 aangesteld werd als tijdelijk personeelslid van eiser en dat zij ingevolge die aanstelling onder het statuut viel van het tijdelijk personeel, als bepaald door het besluit van de Regent van 30 april 1947; dat het arrest beslist, op grond van de feitelijke gegevens die het vermeldt, dat dit statuut, ingevolge de bepalingen van het besluit, vanaf 1 september 1977 niet meer toepasselijk was op verweerster, dat het arrest voorts constateert dat verweerster van haar aanstelling tot haar ontslag in 1980 in dezelfde dienstbetrekking bleef;

«Overwegende dat het arrest uit die gegevens niet wettig heeft kunnen afleiden dat de toestand van verweerster, toen zij werd ontslagen, niet statutair geregeld was, en op die grond beslissen dat partijen toen 'door een arbeidsovereenkomst gebonden waren', nu het niet vaststelt dat eiser aan het statutair dienstverband een einde had gemaakt en partijen een arbeidsovereenkomst sloten die de eenzijdige aanstelling verving.»

(Voorzitter: de h. Châtel — Eerste Voorzitter, Raadsheer-rapporteur: de h. Marchal — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaat: mr. Nelissen Grade — In de zaak: Belgische Staat t/ S.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 22 november 1985

Aannemer — Registratie — Registratiecommissie — Administratieve beslissingsbevoegdheid — Geschil over de beslissing van de commissie — Bij de rechtbank van eerste aanleg — Vonnis — Vatbaar voor hoger beroep.

Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 6 juni 1983) verklaart het hoger beroep van eiser inzake het al of niet registreren van verweerster als aannemer niet ontvankelijk op grond dat het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg, waartegen hoger beroep is ingesteld, niet in eerste aanleg is gewezen daar de jurisdictionele aard van de registratiecommissie, waarvan de beslissing door het vonnis wordt gewijzigd, als administratief rechtscollege vaststaat. Het arrest wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat door artikel 59, hoofdstuk I, en artikel 61, hoofdstuk II, titel III — Maatregelen ter bestrijding van de bedrieglijke praktijken van de koppelbazen — van de wet van 4 augustus 1978 tot economische heroriëntering, respectievelijk werden ingevoegd artikel 299bis in het Wetboek van de Inkomstenbelastingen en artikel 30bis in de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders; dat § 2 van laatstbedoelde artikelen betrekking heeft op registratie van aannemers van bepaalde werkzaamheden, en het eerste lid ervan als volgt luidt: '§ 2. De registratie als aannemer en de schrapping ervan worden verricht onder de voorwaarden, in de gevallen en volgens de modaliteiten die de Koning bepaalt. Daartoe kan de Koning inzonderheid besluiten tot de oprichting van commissies, waarvan hij de opdracht, de samenstelling en de werking bepaalt';

«Overwegende dat een met eigenlijke rechtspraak belast orgaan slechts kan worden ingesteld krachtens een wet; dat de hiervoren vermelde wetsbepalingen, en inzonderheid de geciteerde § 2, geen zodanige organen instellen noch de Koning machtigen er in te stellen;

«Overwegende dat de artikelen 14 tot 20 van het koninklijk besluit van 5 oktober 1978 tot uitvoering van de artikelen 299bis van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen en 30bis van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, gewijzigd bij koninklijk besluit van 12 maart 1979, de regels bevatten betreffende de oprichting per provincie, de samenstelling, de opdracht en werkwijze van de registratiecommissies, alsmede de kennisgeving en de publiciteit van de beslissingen die zij treffen en het 'verhaal' dat ertegen kan worden ingesteld, 'verhaal' dat, ingevolge artikel 19, § 4, van het besluit 'wordt gebracht voor de rechtbank van eerste aanleg conform de algemene bevoegdheid welke aan deze rechtbank wordt toegekend door artikel 568 van het Gerechtelijk Wetboek';

«Overwegende dat die reglementsbepalingen, afzonderlijk en in hun geheel genomen, aan de registratiecommissie geen jurisdictionele maar enkel een administratieve beslissingsbevoegdheid toekennen inzake de aanvraag tot registratie, namelijk te beslissen of de aanvraag al dan niet wordt ingewilligd, terwijl een geschil desaan gaande eerst ontstaat wanneer tegen de beslissing van de registratiecom-

missie 'verhaal' wordt ingesteld dat hieruit volgt dat een geschil inzake de aanvraag tot registratie voor het eerst wordt aangebracht bij de rechtbank van eerste aanleg en dat tegen de beslissing van deze rechtbank hoger beroep openstaat;

«Overwegende dat het arrest derhalve de in het middel aangewezen bepalingen schendt door het hoger beroep van eiser tegen de beslissing van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Hasselt van 21 december 1982 betreffende de beslissingen van 23 september 1982 en 9 november 1982 van de Registratiecommissie van de Provincie Limburg, niet ontvankelijk te verklaren op grond dat de registratiecommissies zelf administratieve rechtscolleges zijn, zodat tegen de aangevochten beslissing van de rechtbank van eerste aanleg, die dus niet in eerste aanleg werd gewezen, geen hoger beroep meer openstaat.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Rauws — Advocaat-generaal: de h. Tillekaerts — Advocaat: mr. Van Hecke — In de zaak: Belgische Staat t/ B.V. D.)

NOOT—Zie Hubert Van Braeckel, «De koppelbazerij en het koninklijk besluit van 8 oktober 1985», *R. W.*, 1985-86, 1114.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 26 november 1985

Elektriciteit — Aannemer — Werk in nabijheid van kabel — Verbod de uitvoering van het werk te beginnen zolang de kabel niet gelokaliseerd is — Gelding ondanks uitvoering van de voorgeschreven raadplegingen.

Het bestreden vonnis (Corr. Antwerpen, 23 maart 1984) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat artikel 192.02, a en b, van het Algemeen Reglement op de elektrische installaties, goedgekeurd bij koninklijk besluit van 10 maart 1981, bepaalt: 'Geen enkel grondwerk, bestrating of ander werk mag in de omgeving van een ondergrondse elektrische kabel uitgevoerd worden zonder voorafgaand de eigenaar van de grond, de overheid die de eventueel gebruikte openbare weg beheert en de eigenaar van de kabel te raadplegen. Het al dan niet aanwezig zijn van merktekens, voorzien in artikel 188, geeft geen vrijstelling van deze raadpleging. Afgezien van deze raadpleging mag met de uitvoering van een werk slechts begonnen worden na lokalisatie van de kabels. De schikkingen van voorgaande alinea zijn niet van toepassing indien de bestendigheid van de dienst een dringende uitvoering van de werken vereist. Indien de raadpleging niet is kunnen doorgaan mag men de werken niet aanvatten alvorens de ligging van de kabels bepaald is';

«Overwegende dat het bestreden vonnis de beslissing dat 'niet bewezen is dat (verweerder) niet de nodige voorzorg of voorzichtigheid zou aan de dag gelegd hebben', laat steunen op de consideransen dat '(verweerder) zich dient te steunen op de plannen die hem door N.V. E. werden meegegeeld; dat hij ervan overtuigd mag zijn dat hierop alles staat vermeld waarmede hij rekening dient te houden bij het uitvoeren van graafwerken';

«Overwegende dat de rechters aldus te kennen geven dat naar hun oordeel verweerder aan zijn wettelijke verplichtingen had voldaan door kennis te nemen van de plans hem door eiseres ter hand gesteld en waarop bedoelde kabel niet was aangeduid, en dat hij niet de verplichting had om bovendien, alvorens het werk aan te vatten, de kabel te lokaliseren waarvan de aanwezigheid door het merktaken bedoeld in artikel 188.01 van hetzelfde reglement was aangeduid, zoals eiseres in haar conclusie had aangevoerd ;

«Overwegende dat het bestreden vonnis, gelet op de verplichtingen bepaald bij het hogervermeld artikel 192.02, op grond van de consideransen die in het onderdeel zijn weergegeven niet wettig heeft kunnen beslissen dat 'niet bewezen is dat (verweerder) niet de nodige voorzorg of voorzichtigheid zou aan de dag gelegd hebben' en aldus de in het middel vermelde wetsbepalingen schendt.»

(Voorzitter : de h. Screvens — Raadsheer-rapporteur : de h. D'Haenens — Advocaat-generaal : de h. D'Hoore — Advocaten : mrs. De Gryse en Nelissen Grade — In de zaak : N.V. E. t/ G. en N.V. B.)

NOOT—Zie, voor het begrip «raadpleging» in art. 260bis A.R.A.B., Cass., 1 maart 1985, *R.W.*, 1985-86, 801.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 5 december 1985

Verkeersbelasting — Ingeschreven voertuig — Onweerlegbaar vermoeden van gebruik op de openbare weg.

Het bestreden arrest (Hof Antwerpen, 15 januari 1985) beslist dat verweerder, als curator van de P.V.B.A. X., niet aansprakelijk is voor het betalen van de gevorderde verkeersbelasting ter zake van een personenwagen die door hem niet werd aangetroffen onder de activa van de failliete vennootschap, nu uit de feitelijke omstandigheden blijkt dat de inschrijving van de wagen in het repertorium der motorvoertuigen — ten onrechte — behouden was gebleven tot 13 november 1981 omdat verweerder door overmacht verhinderd was de nummerplaat en/of het inschrijvingsbewijs aan de Dienst van het Wegverkeer terug te geven. Die beslissing wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat artikel 36ter, § 1, in het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen ingelast door de wet van 27 juni 1972, bepaalt dat een voertuig wordt geacht in gebruik op de openbare weg te zijn zolang het in het repertorium van de Dienst van het Wegverkeer ingeschreven is of moet zijn ;

«Dat die bepaling een onweerlegbaar vermoeden instelt ;

«Overwegende dat het arrest vaststelt dat op 22 januari 1976 een personenwagen, merk Peugeot, op naam van de P.V.B.A. X., werd ingeschreven in het repertorium van de Dienst van het Wegverkeer en eruit geschrapt op 13 november 1981 ;

«Overwegende dat verweerder beweert dat, op het ogenblik dat het faillissement werd uitgesproken, geen voertuig noch enig boekhoudkundig bescheid dienaangaande werden aangetroffen, zodat het in de inventaris niet kon worden opgenomen ;

«Overwegende dat deze betwisting nopens de boedelbeschrijving van de goederen van de gefailleerde geen invloed kan uitoefenen op de belastbaarheid, nu de personenwagen merk Peugeot wordt geacht in gebruik te zijn gebleven zolang de inschrijving ervan bij de Dienst van het Wegverkeer niet was geschrapt ;

«Overwegende dat het arrest, door te oordelen dat, ondanks het door de wet ingestelde onweerlegbaar vermoeden, de gevestigde aanslagen niet verschuldigd waren, de in het middel aangewezen wetsbepalingen schendt.»

(Voorzitter : de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur : de h. Poupart — Advocaat-generaal : de h. Piret — In de zaak : Belgische Staat/Faillissement P.V.B.A. X.)

Hof van Cassatie (2e Kamer), 11 december 1985

Ziekte- en invaliditeitsverzekering — Onrechtmatige daad — Oorzakelijk verband — Vervalsing van verlopen attesten — Schade veroorzaakt aan de verzekeringsinstellingen.

Het bestreden arrest (Hof Luik, 28 juli 1985) veroordeelt verweerster, een verpleegster, wegens vervalsing van verlopen attesten en stelt vast dat zij door die vervalsing, ofschoon de bij art. 106, § 1, 3°, Z.I.V.-wet bepaalde verjaringstermijn van twee jaar verstreken was, van de verzekeringsinstellingen uitkeringen ontvangen heeft voor werkelijk verstrekte prestaties. Het beslist echter dat de eiseressen, de verzekeringsinstellingen, geen schade hebben geleden door de valsheid en het gebruik van valse stukken. Deze beslissing wordt vernietigd :

«Overwegende dat krachtens artikel 106, § 1, 3°, van de wet van 9 augustus 1963 tot instelling en organisatie van een regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering de vordering ter betaling van geneeskundige verstrekkingen verjaart twee jaar na het einde van de maand waarin de verzorging is verstrekt zonder dat van die verjaring mag worden afgezien ;

«Overwegende dat de eiseressen in hun conclusie voor de appelrechter betoogden dat verweerster valsheid in geschriften had gepleegd, dat zij van de valse stukken gebruik had gemaakt om zich bedragen toe te eigenen waarop zij wist geen recht te hebben, aangezien ze de attesten voor verstrekte verzorging had laten verlopen, en dat zij door die vervalsing aan de eiseressen de schade waarvoor zij vergoeding vorderden, had veroorzaakt ;

«Overwegende dat het arrest, zonder te betwisten dat verweerster, zoals uit het door het arrest bevestigde beroepen vonnis blijkt, door haar nalatigheid die attesten voor verstrekte verzorging had laten verlopen en dat zij valsheid in geschriften heeft gepleegd om terugbetaling te krijgen van de honoraria waarop zij wegens haar nalatigheid geen recht meer had, haar veroordeelt wegens valsheid in geschriften en gebruik van valse stukken, maar de civielrechtelijke vorderingen van de eiseressen, bij gebrek aan een oorzakelijk verband tussen die misdrijven en de aangevoerde schade, niet gegrond verklaart op grond 'dat de sommen die verdachte zich heeft laten uitbetalen door de verschillende mutualiteiten toch altijd lager lagen dan de kosten voor de diverse prestaties die zij werkelijk had betaald' ;

«Overwegende dat de appelrechters niet zonder de in dit onderdeel vermelde wetsbepalingen te schenden, uit die enkele vaststelling konden afleiden dat verweerster niet de oorzaak was van de door de eiseressen aangevoerde schade, namelijk de betaling aan verweerster van bedragen die zij niet zou hebben gekregen indien ze de tegen haar bewezen verklaarde misdrijven niet had gepleegd.»

(Voorzitter : de h. Stranard — Raadsheer-rapporteur : de h. Sace — Advocaat-generaal : de h. Piret — Advocaat : mr. van Hecke — In de zaak : L.C.M. e.a.)

Hof van Cassatie (3e Kamer), 6 januari 1986

Aannemer — Niet geregistreerd — Aan R.M.Z. verschuldigde sommen — Hoofdelijke aansprakelijkheid van de opdrachtgever tot 50 % van de prijs van het werk — Ongeacht de periode waarvoor de sommen verschuldigd zijn.

Het bestreden arrest (Arbh. Luik, 13 maart 1985) wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat, krachtens artikel 30bis, § 1, van de wet van 27 juni 1969 tot herziening van de besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders, degene die voor de uitvoering van werkzaamheden, bepaald in het koninklijk besluit van 5 oktober 1978, een beroep doet op iemand die niet geregistreerd is als aannemer voor de toepassing van dit artikel en van artikel 299bis van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen, hoofdelijk aansprakelijk is voor de betaling van de bijdragen voor sociale zekerheid, bijdrageopslagen en verwijlinteressen verschuldigd door zijn medecontractant aan de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid ;

«Overwegende dat voornoemd artikel 30bis, § 1, die hoofdelijke aansprakelijkheid beperkt tot '50 pct. van de totale prijs van het werk, exclusief belasting over de toegevoegde waarde' ;

«Overwegende dat de wet geen onderscheid maakt naargelang de bijdragen al dan niet betrekking hebben op de periode van uitvoering van de werkzaamheden ; dat het arrest derhalve, door te oordelen dat de wetgever de hoofdelijkheid van artikel 30bis, § 1, heeft beperkt 'tot de enkele periode van de uitvoering', en door te beslissen dat verweerster derhalve enkel hoofdelijk aansprakelijk is voor de bijdragen in de sociale zekerheid van de niet geregistreerde aannemer voor de periode van 1 januari 1981 tot 30 september 1981, zijnde 255.372 frank', die in het middel aangewezen bepalingen schendt.»

(Voorzitter : de h. Soetaert — Raadsheer-rapporteur : de h. Rappe — Advocaat-generaal : de h. Duchatelet — Advocaat : mr. De Bruyn — In de zaak : R.M.Z. t/ H.)

NOOT—Gelijk het vernietigde arrest oordeelde het Arbh. Bergen, 17 februari 1984, *J.T.*, 1984, 499, dat de hoofdelijkheid beperkt is tot de sommen verschuldigd tijdens de contractuele periode.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 10 januari 1986

Huur — Landeigendom — Pacht of bezetting ter bede — Miskennis van bewijskracht.

Na het overlijden van de moeder was een eigendom met landbouwgrond in onverdeeldheid tussen de vader, Camille M., en de zonen Michel M., eiser, en Fernand M., verweerder. Op 1 oktober 1966 sloten zij een overeenkomst waarin de vader en verweerder verklaarden het goed aan eiser te verpachten voor een periode van negen jaar met een pachtverlenging beperkt tot twee jaar in geval van overlijden van de vader, tegen een pacht prijs van 50.000 fr. per jaar, te betalen aan de vader en aan verweerder, en tegen kosteloze inwoon en levensonderhoud voor de vader.

Het bestreden arrest (Hof Gent, 19 februari 1982) doet, na het overlijden van de vader uitspraak over een geschil naar aanleiding van de verdeling. Het oordeelt dat het eigendom niet bezwaard is met een landpacht, op de volgende gronden :

«Om uit te maken of men hier staat voor een gewoon pachtcontract waarop de dwingende wetsvoorschriften over de minimumduur van toepassing zijn, met als gevolg de onvermijdelijke bezwaring van het te veilen goed, moet men nagaan wat de bedoeling was van de partijen bij het sluiten van de overeenkomst van 1 oktober 1966. Het was de opzet van de contractanten de onroerende goederen, die immers niet onbenut en onbebouwd konden blijven, te laten gebruiken door eiser tegen een passende vergoeding, maar dan beperkt voor de wachttijd tot de toen reeds onder ogen genomen verdeling na de dood van vader M. Waar de uitgedrukte en onverdachte doelstelling vooropzat aldus te voorkomen dat de gelijkheid tussen de erfgenamen, beginsel van ons erfrecht, zou worden verbroken, wat het geval geweest zou zijn bij het sluiten van een pachtcontract, kan het beding van artikel 2 van de overeenkomst zeker niet gekenschetst en geweerd worden als een ontduiking van de wettelijke beschermingsmaatregelen inzake pacht. Waar dit laatste niet het geval was, is de wil van de partijen beslissend ; dat ze zich daarbij bedienden van de gebruikelijke termen inzake pacht is onverschillig nu het duidelijk is dat zij geen enkel pachtcontract hebben willen sluiten doch enkel een tijdelijke bezetting tegen vergoeding beoogden waarop de dwingende bepalingen van de Pachtwet niet van toepassing zijn. In een geval als het onderhavige anders beslissen zou erop neerkomen dat voor een speciale toestand geen adequate regeling kan worden getroffen, dat men de bescherming van de Pachtwet zou uitbreiden tot gevallen waarvoor ze niet bedoeld is en ze geen bestaansreden heeft en dat men zogezegd uit naam van het recht een onrecht in het leven zou roepen. Men moet derhalve besluiten dat het beding van artikel 2 van de overeenkomst van 1 oktober 1966 geldig is en dat het zijn volle uitwerking heeft nu vader M. overleden was vóór het einde van de overeengekomen negenjarige periode bepaald in artikel 1.»

Die beslissing wordt om de volgende redenen vernietigd :

«Overwegende dat de litigieuze overeenkomst een eerste gebruiksperiode van negen jaar bedingt ;

«Dat in de overeenkomst wordt gehandeld over 'verpachten, pachter, verpachter, huidige pachtovereenkomst, pachtverlenging, pachtperiode, pachtsom, gepachte goederen' ;

«Dat nog aandacht verdient dat de voor landpacht gewone vervaldag van 1 oktober in acht wordt genomen, dat een opzeggingstermijn van twee jaar wordt bedongen, dat de gewone pachtverlenging is bedongen, behoudens voor het geval dat de vader zou komen te overlijden, en dat de opzegging, door de pachter, wordt geregeld;

«Overwegende dat het arrest de bewijskracht van de overeenkomst miskent door te beslissen dat het 'geen eigenlijke pachtovereenkomst' is 'doch enkel een tijdelijke bezetting tegen vergoeding'»

(Voorzitter : de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur : de h. Poupart — Advocaat-generaal : de h. Declercq — Advocaten : mrs. Houtekier en Bützler — In de zaak : M. t/ M.)

NOOT—Zie en vgl. Cass., 27 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 605; N. Verheyden-Jeanmart en J.-M. Dermagne, «Comment concéder à autrui l'exploitation d'un bien rural sans bail à ferme?», *J.T.*, 1983, 693-698.

BOEKEN

En hommage à Charles Goossens, *Annales de Droit de Liège*, 1985, nr. 4, p. 265-454.

Naar aanleiding van het emeritaat van professor Ch. Goossens, werd een bijzonder nummer van de *Annales de Droit de Liège* gepubliceerd.

Benevens enkele directe huldeblijken, bevat dit nummer de volgende bijdragen:

— Jean Charlot, Y-a-t-il une spécificité des élections européennes?;

— F. Perin, Monarchie, partis et pouvoirs réels?;

— M. Melchior, Le droit à des élections libres pour le choix du corps législatif dans la jurisprudence de la Commission Européenne des droits de l'homme;

— C. Vigneron-Zwetkoff, Les présupposés théoriques de l'institution référendaire. La participation politique directe: une réponse à l'aliénation politique du citoyen;

— J.C. Scholsem, Technique fiscale, droit fiscal et politique fiscale;

— M. Hotterbeex, Le budget de l'Etat: cause ou effet?;

— R. Doutreleont, Les indications socio-politiques: une approche idéaliste du social?;

— J. Beaufays, Qui a peur de la régionalisation?

De meest originele bijdrage is alleszins die van F. Perin. Volgens hem dient de erfelijke monarchie tot niets. De monarchie moet evenwel zeker niet worden vervangen door «une présidence de république de type classique: cette fonction n'a acquis aucun prestige, elle est inutile» (p. 289). Vrije verkiezingen, het parlement en de regering volstaan om alle staatstaken te vervullen. Zoals vaker met Perin het geval is, *des propos excessifs*...

De meest diepgaande bijdrage is die van M. Melchior — (zelf lid geweest van de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens) — die een opmerkelijke synthese maakt van de beslissingen van die Commissie m.b.t. het recht op vrije verkiezingen.

L.P.S.

FRANS HAEX en RIA CASTEELS, **De financiële functie in de gemeenten: organisatie en werking van de financiële diensten (reken-dienst — ontvangerij) en de rol van de schepen van financiën**, V.B.S.G., Brussel, 1985, 147 + 5 blz., 375 fr.

Dit werk is het resultaat van een onderzoek dat in 1984-1985 werd uitgevoerd en dat steunt op een enquête naar de praktische

dagelijkse werking en organisatie van de financiële diensten van de gemeenten, die heeft plaatsgevonden in de periode mei-juli 1984.

Bij de indeling van het verslag wordt zo dicht mogelijk aangesloten bij de logische opeenvolging van activiteiten in de financiële diensten. Allereerst wordt ingegaan op de structuur van die diensten, van begroting en rekening, terwijl bij elk punt de inbreng van de schepen van financiën wordt onderzocht. Bijzondere aandacht wordt hierbij besteed aan de automatisering.

Het verslag sluit af met een «profiel van de schepen van financiën». Opmerkelijk is hier dat uit het onderzoek blijkt dat bijna 60 % van de schepenen hoger onderwijs heeft genoten; ook de nog grovere ondervertegenwoordiging van vrouwen — slechts 2,5 % — dan in andere politieke functies is opvallend.

Het verslag is in de eerste plaats dienstig voor direct betrokkenen.

L.P.S.

FRANS WASTIELS en DIRK LINDEMANS, **Gids voor de bouw- en verkavelingsvergunning**, derde uitgave, UGA, Heule, 1985, 182 blz.

Dit boekje is in de eerste plaats bestemd voor de aspirant-bouwer en de beroepsmensen-architecten, aannemers uit de bouwsector.

Om die reden ligt de klemtoon op de vergunningplicht m.b.t. het bouwen en het verkavelen, de overige onderdelen van de wetgeving op de ruimtelijke ordening worden slechts op beknopte wijze behandeld.

Beide auteurs behoren tot de (weinig) echte specialisten in de wetgeving op de ruimtelijke ordening; het is dan ook geenszins verwonderlijk dat hun werk inderdaad een volledige en veilige gids is voor al wie het fijne wil weten van de verplichtingen m.b.t. het aanvragen van een bouw- of verkavelingsvergunning, en de daaruit voortvloeiende rechtsgevolgen.

Wat daarentegen niet vanzelfsprekend, maar wel verheugend is, is dat het werk werd gesteld in een doorgaans zeer begrijpelijke taal en tevens goed gestructureerd is.

Het boek is bovendien «up to date»; aldus is bv. reeds het decreet van 27 juni 1985 vermeld.

Een trefwoordenregister verhoogt nog de bruikbaarheid.

Kortom, een degelijk en handig boek.

L.P.S.

J.D. VAN DEN BERG e.a., **Klapper op de rechtspraak en de rechtsliteratuur 1984**, W.E. Tjeenk Willink, Zwolle, 1985, 334 blz.

De uitmuntende documentaire waarde van deze Klapper die jaarlijks een overzicht geeft van de Nederlandse rechtspraak en rechtsleer, staat buiten kijf. Hierop werd reeds gewezen bij de bespreking van de Klapper 1983 (*R.W.*, 1984-85, 638).

Gebleden is dat de samenstellers nuttige wenken en raadgevingen inderdaad — zoals in het Woord Vooraf vermeld staat — gaarne ter harte nemen. Boekbesprekingen worden blijkbaar toch gelezen, alvast door de auteurs.

Thans wordt ook het *Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht* geëxcerpeerd. Volgend jaar ook het *Tijdschrift voor privaatrecht*? Het gaat immers toch om een tijdschrift met een adviesraad voor Nederland, waarin belangwekkende bijdragen verschijnen over het Nederlandse recht.

Al werden wezenlijke verbeteringen aangebracht aan de lijst van de afkortingen, toch werkt deze voor de (Vlaamse) gebruiker nog verwarrend, ja zelfs storend. Waarom geen Beneluxcommissie voor juridische citeerwijzen en afkortingen in het Nederlands? Waarom ook geen eenvormigheid betrachten inzake juridische terminologie? Enkele voorbeelden uit het gerechtelijk recht: appel, conservatoir beslag, executoir beslag, exploit, reconventie, request.

Jean Laenens

MEDEDELINGEN

Oprichting van een Thorbecke-Vereniging en uitgave van een nieuw tijdschrift

Onlangs is de Thorbecke-Vereniging opgericht. De initiatiefnemers, afkomstig uit politiek, bedrijfsleven en wetenschappelijke kringen, zijn tot hun activiteiten gekomen, omdat de vertegenwoordigende democratie naar hun oordeel niet iets is dat, eenmaal tot stand gekomen, verder altijd vanzelf goed loopt.

Iedereen heeft met vertegenwoordiging en democratisch bestuur te maken: in het landsbestuur, in provincie, gemeente of woonwijk, in bedrijven via bijv. ondernemingsraden, in bedrijfstakken en coöperaties, in welzijnssectoren zoals de gezondheidszorg en het onderwijs, in zelfstandige bestuursorganen en ook in verenigingen voor sport, hobby of anderszins.

De Vereniging heeft de verantwoordelijkheid op zich genomen om de problemen die zich hierbij voordoen, te bespreken en mogelijk op te lossen, via de uitgave van het tijdschrift «Namens», via cursussen, openbare discussies enz.

De Vereniging omvat het Nederlands taalgebied in Nederland en Vlaanderen. Tevens is zij verbonden met de soortgelijke verenigingen in Groot-Brittannië en Duitsland, resp. de «Hansard Society» en de «Vereinigung für Parlamentsfragen». Ook in Canada en de Verenigde Staten is met zusterverenigingen contact opgenomen. Via deze contacten zal de vereniging ook bemiddelen in uitwisseling van wetenschappers en mensen uit de praktijk van politiek, bestuur en bedrijfsleven.

Het bestuur van de Thorbecke-Vereniging bestaat uit: mr. E.C.M. Jurgens (voorzitter); dr. E.J. Leemans (vice-voorzitter); dr. P.F. Maas (vice-voorzitter); drs. F.A. Wijsenbeek (secretaris); mr. H.J. van Lookeren Campagne (penningmeester); prof. dr. J.E. Ellemers; mr. W. Koops; dr. S. Patijn; S. van Ravesteyn; prof. dr. M.P.C.M. van Schendelen; prof. dr. P.A.J.M. Steenkamp; mr. C.H.A. van Vulpen; prof. dr. E. Witte.

Adres secretariaat (voorlopig): Postbus 11581, 2502 AN 's-Gravenhage, tel.: 070-647447.

Op gezag van de Thorbecke-Vereniging wordt ook het nieuwe tijdschrift «Namens, tijdschrift over vertegenwoordiging en democratisch bestuur» uitgegeven.

Het tijdschrift zal aandacht gaan besteden aan vraagstukken van vertegenwoordiging en democratisch bestuur, zoals deze zich voordoen in zowel de publieke als de private sector in Nederland en België. Bij de publieke sector kan gedacht worden aan het functioneren (in ruime zin) van het Europese parlement, het nationale parlement, provinciale en gewestelijke vertegenwoordigende lichamen, gemeenteraden en binnengemeentelijke (deel-)raden, alsmede aan medezeggenschapsconstructies binnen overheidsorganisaties. Bij de private sector aan het functioneren van vertegenwoordigende organen binnen particuliere bedrijven (ondernemingsraden e.d.), branche-organisaties, Kamers van Koophandel, de SER, de vakbeweging, coöperaties, verenigingen, etc. Daarnaast zijn er talrijke semi-publieke/private organisaties waar de problematiek van vertegenwoordigend bestuur speelt en die tot het object van het tijdschrift behoren, zoals politieke partijen, ziekenhuisorganisaties, onderwijsorganisaties en talrijke andere, veelal non-profit organisaties.

De redactie bestaat uit: prof. dr. M.P.C.M. van Schendelen (voorzitter); prof. W.P. Blockmans; drs. W. Breedveld; mr. D.J. Elzinga; dr. S. Faber; prof. dr. M. van Haegendoren; drs. J.G.A. van Mierlo; mr. M. Platel; prof. dr. A.W.M. Teulings; drs. A.J. Toirkens; mr. J. van Wulfften Palthe.

«Namens» wordt uitgegeven door W.E.J. Tjeenk Willink-Zwolle, komt 8x per jaar uit met circa 60p. per aflevering en kost fl. 120 per jaar.

BERICHTEN

Incasso van kopieervergoedingen in Nederland

De Nederlandse minister van Justitie mr. F. Korthals Altes heeft de Stichting Reprorecht te Amstelveen aangewezen als organisatie

waaraan door de overheid, het onderwijs, de bibliotheken en andere in het algemeen belang werkzame instellingen de wettelijk verschuldigde kopieervergoedingen (de zogenaamde reprorechten) voortaan dienen te worden afgedragen (Staatsblad van 13 maart 1986, nr. 79, besluit van 19 februari 1986).

Deze vergoedingen zijn verschuldigd voor het kopiëren binnen bepaalde grenzen voor bepaalde doeleinden van gedeelten van geschriften (boeken, tijdschriftartikelen en dergelijke). Een en ander is geregeld in de Auteurswet van 1912 en het daarop gebaseerde reprobescuit (besluit van 20 juni 1974, Staatsblad nr. 351; gewijzigd bij besluit van 23 augustus 1985, Staatsblad nr. 471). Laatstgenoemde wijziging hield in dat de incasso van de vergoedingen voortaan diende te geschieden door één organisatie. Hiermee wordt beoogd de reproregeling beter uitvoerbaar te maken.

De Stichting Reprorecht opgericht door organisaties van auteurs en uitgevers, zal de geïncasseerde vergoedingen onder de betrokken belanghebbenden verdelen aan de hand van een door de Minister van Justitie goedgekeurd reglement uitkeringen. Toezicht op de Stichting Reprorecht wordt uitgeoefend door een College van Toezicht, waarvan de leden door de Minister van Justitie zijn benoemd.

De Stichting Reprorecht overlegt momenteel met de organisaties van vergoedingsplichtigen over een voor beide partijen zo doelmatig mogelijk systeem van berekening en afdracht van de verschuldigde reprogelden.

De ondernemingsfinanciering op lange termijn

Op 17 en 24 april organiseert het Instituut Professor Vlerick voor Management een tweedaags seminarie over «De ondernemingsfinanciering op lange termijn», waarin achtereenvolgens kapitaalfinanciering, financiering met vreemd vermogen, leasing, subsidiemaatregelen bij investeringen worden behandeld.

Inlichtingen: Instituut Professor Vlerick voor Management, Sint Pietersnieuwstraat 184, 9000 Gent — 091/25.63.53: Ir. J. Koninckx. Het programma gaat door te Gent.

Vijfde Leuvense verzekeringsdagen — Een eerste lustrum

Op 10 en 11 oktober 1986 worden te Leuven, voor de vijfde keer, de Leuvense Verzekeringsdagen georganiseerd door de Afdeling Economisch Recht van de K.U. Leuven met medewerking van het Instituut voor Actuariële Wetenschappen.

Het thema van het colloquium is deze keer ontleend aan de actualiteit en betreft de aanpassing van het Belgisch recht aan de E.E.G.-Richtlijn (85/374/EEG) van 25 juli 1985 inzake «Productenaansprakelijkheid». Het is de bedoeling gezamenlijk denkwerk te verrichten rondom een concept-ontwerp van wet.

Nadere gegevens i.v.m. een uitvoerig programma, worden later langs dit tijdschrift verspreid.

Voor nadere informatie kan men zich wenden tot professor H. Cousy (secretariaat mevrouw A. Robijns) Tiensestraat 41, 3000 Leuven, tel. 016/23.09.71.

ERRATA

Vrijstellingen bij universitaire examens

In de bijdragen van R. Verstegen, «Van (onwettige) vrijstellingen bij universitaire examens naar een 'credit'-systeem?» verschenen in nr. 30 (29 maart 1986) dienen volgende correcties of preciseringen te worden aangebracht.

kol. 2019, vn. 9, lijn 5: keren...»; lees: keren...?

kol. 2024, nr. 7, lijn 1: adviezen; lees: achter

kol. 2025, lijn 3: latere; lees: betere

kol. 2025, aanvullen: voetnoot 42: *Parl. Hand*, Senaat, 10 maart 1984, 1034-1035.

kol. 2029, nr. 13, 2e al., lijn 10: systeem examenspreiding; lees: systeem van examenspreiding

kol 2039, nr. 25, 2e al., lijn 10: voorgenomen; lees: overgenomen
kol. 2039, vn. 96, lijn 4: Le Cour; lees: La Cour
kol 2040, vn. 97, lijn 2 en 3: examenbeslissing, Ramant; lees: examenbeslissingen, Rammant.
kol. 2043, vb. 108: Wegens plaatsgebrek ingevolge de omvang van de bijdrage en van het arrest heeft de redactie de teksten van de interuniversitaire akkoorden niet kunnen opnemen. Dit brengt bij de lezing van de volgende voetnoten enige onduidelijkheid mee, waarvoor wij de lezer om begrip vragen.
kol. 2044, vn. 108b: In een brief van 27 februari 1986 deelt de minister van Onderwijs (Coens) aan de universitaire instellingen mee dat is voldaan aan de in de wet van 21 juni 1985 gestelde voorwaarden.
kol. 2045, laatste lijn van de tekst: W.ac.gr. overgenomen; lees: W.ac.gr. voorkomt en overgenomen.

TIJDSCHRIFTEN

Recueil général de l'enregistrement et du notariat, 1985 augustus

X., Omzendbrief van 21 maart 1985 betreffende registratierechten bij oprichting van vennootschappen in reconversiezones (Herstelwet van 31 juli 1984); X., Omzendbrief van 12 april 1985 betreffende de registratierechten bij oprichten van coördinatiecentra (Fiscale Herstelwet van 27 december 1984).

september

A.C., noot onder Rb. Namen, 8 oktober 1984 (schenking — overschrijving van ene bankrekening op andere — geen gift van hand tot hand — onrechtstreekse schenking — voorwaarden); A.C., noot onder Cass., 26 januari 1983 (strafrechtelijke en civielrechtelijke aansprakelijkheid van bestuurders van vennootschap voor door de vennootschap verschuldigde B.T.W.).

Revue trimestrielle de droit civil, 1985 nr. 1, januari-maart

Jobard-Bachelier, M.-N., Existe-t-il encore des contrats réels en droit français? Ou la valeur des promesses de contrat réel en droit positif; Coiret, N., La liberté du mariage au risque des pressions matérielles; Rudden, B., Le juste et l'inefficace pour un non-devoir de renseignements; X., Bibliographie des ouvrages sur le droit civil et ouvrages auxiliaires; Jurisprudence française en matière de droit civil: Rubellin-Devichi, J., Personnes et droits de famille; Mestre, J., Obligations en général; Remy, Ph., Contrats spéciaux; Patarin, J., Successions et libéralités; Jurisprudence française en matière de droit judiciaire privé: Normand, J., Organisation judiciaire et juridiction; Perrot, R., Procédure, jugements et voies de recours; Gode, Ph., Législation française et communautaire (1er octobre-30 décembre 1984); Baudouin, J.-L., Chronique de droit civil québécois.

nr. 2, april-juni

Caballero, F., Plaidons par procureur! De l'archaïsme procédural à l'action de groupe; Héron, J., Etude structurale de l'application de la loi dans le temps; X., Bibliographie des ouvrages sur le droit civil et ouvrages auxiliaires; Jurisprudence française en matière de droit civil: Rubellin-Devichi, J., Personnes et droits de famille; Mestre, J., Obligations en général; Huet, J., Responsabilité civile; Remy, Ph., Contrats spéciaux; Giverdon, Cl., Propriété et droits réels; Patarin, J., Successions et libéralités; Jurisprudence française et juridiction, Perrot, R., Procédure, jugements et voies de recours; Gode, Ph., Législation française et communautaire en matière de droit privé (1er janvier — 31 mars 1985)

Belgisch Tijdschrift voor Sociale Zekerheid, 1985

nr. 3, maart

Euzéby, A., Sociale lasten en arbeidskosten in de landen van de Europese Economische Gemeenschap; Urbanetz, H., De ouderdomsverzekering in de greep van economisch en demografisch andere tijden; X., Wetgeving; Wauthier, Ch., Invaliditeitspen-

sioenen van mijnwerkers — Behoud van het pensioengedeelte van feitelijk gescheiden echtgenote aan een uit de echt gescheiden echtgenote op grond van artikel 232 B.W. (noot onder Arbh. Luik, 3 december 1982); Huys, J., De Nederlandse arbeidsongeschiktheidsverzekering: een na te volgen model? (tweede deel); X., Evolutie van de sociale zekerheid voor werknemers in België tijdens het jaar 1984; X., Feiten en stromingen: Armoede en onzekerheid; Ouderschapsverlof: voorstel voor een nieuwe richtlijn; Algemeen Verslag over de Sociale Zekerheid 1983, Uitgave 1984.

nr. 4-5, april-mei

Themanummer: De financiële terminologie in de Publieke Autonome Instellingen van de Sociale Sector; Aerts, L., Ten geleide; Steels, A., Noodzakelijkheid om de financiële terminologie van de sociale zekerheid aan te passen; Van Bellinghen, P., Presentatie van een praktische toepassing; Jeurissen, N., Voor een duidelijk en getrouw beeld van de Sociale Zekerheid: een financiële terminologie; Dehaene, J.L., Slotrede; X., Wetgeving; Elst, R., Verzekeringsplicht t.o.v. de R.S.Z. (noot onder Cass., 30 april 1984); X., Kanttekeningen: De financiering van de sociale zekerheid door het Rijk — De in de begroting van het Ministerie van Sociale Voorzorg en in de begroting van Pensioenen voor 1985 voorziene voornaamste toelagen; Hutsebaut, M., Sociaal verslag: een Europese visie op de Sociale Zekerheid; X., Feiten en stromingen: Actualiteitsproblemen van de sociale zekerheid: de bestendige Commissies van de A.I.S.S. vergaderden dit jaar te Warschau, Brussel en Madrid; Eenoudergezinnen en armoede in de E.E.G.; Sociaal Fonds: 1984, het jaar van de jeugd.

Ars aequi, 1985

nr. 4, april

Kroneberg, D.W., Verhaalbaarheid van de kosten van vervangende huishoudelijke hulp bij letselchade; Appelman, P., Juridische fusie van verenigingen en van stichtingen, Baudoin, P., Wordt de advokatuur van nieuwkomers gesloten?; Reinaerts, M.G.M., Over deelnemen aan- en meeprofiten van bijstands-fraude: een reactie.

Algemeen Fiscaal Tijdschrift

nr. 5, mei

Gysen, S., De toepasselijkheid van dubbelbelastingbedragen op de coördinatiecentra; Lievens, E., De inkomstenbelastingen en haar boekhoudkundige imperatieven.

nr. 6-7, juni

Vanistendael, F., Het handvest voor de belastingplichtigen: een gemiste kans; Hinnekens, L., Rijksinwonerschap; Dumont, M., De gewogen gemiddelde waardering van effecten in portefeuille.

Revue du notariat belge, 1985

juni

Mahillon, P., Du concubinage au concubinat? A propos d'un livre d'Evelyn Sullerot: «Pour le meilleur et sans le pire»; Parmentier, P., Pertes subies par les notaires ensuite de prêts consentis à leurs clients: cas pratiques; Sace, J., noot onder Mons, 12 september 1984 (overlevende echtgenoot, berekening van de reserve); Tulkens, J., noot onder Rb. Brussel, 13 maart 1985 (huwelijksvermogensrecht, wijziging, overlijden van een echtgenoot vóór de verschijsning, homologatie).

juli-augustus

Taymans, J.Fr., Gahyville, G. en De Paoli-Clause, D., La statut des biens acquis par deux concubins; Sace, J., noot onder Mons, 11 oktober 1984 (inkomstenbelasting, wettelijke hypotheek van de schatkist, interpretatie).

september

Lox, F., La redécouverte de l'adoption durant la période révolutionnaire; Dechamps, Y., La réforme du droit des sociétés. Renonciation au droit de souscription préférentielle; Meinertzhagen-Limpens, A., noot onder Cass., 25 april 1985 (borgtocht, handelskarakter, hoofdelijkheid), Sace, J., noot onder Cass. fr., 19 december 1984 (schenking, herroeping, niet-uitvoering van de lasten).